อนุสรณ์

งานพระราชทานเพลิงศพ

พลอากาศเอก หลวงเชิดวุฒากาศ

๑๘ กรกฎาคม ๒๕๐๖

แก้ว

[illegible]

อนุสรณ์

งานพระราชทานเพลิงศพ

พลอากาศเอก หลวงเชิดวุฒากาศ

๑๘ กรกฎาคม ๒๕๐๖

พิมพ์ที่ ร.พ.เลี่ยมเย็นรถมหรัญ เลขที่ ๒๙๓ สำราญราษฎร์ ถนนบำรุงเมือง พระนคร
นายเตียวจุ๊บ แซ่เตียว เจ้าของ ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา ๒๕๐๖

พ่อพระของลูก

ยี่สิบสี่พฤษภาคมศูนย์หก ลูกนี้จะลืมเสียมิได้ เป็นวันที่ลูกต้องสูญเสียคุณพ่อบังเกิดเกล้า ซึ่งเป็นร่มโพธิ์ของลูก ลูกรู้สึกเสียใจอย่างสุดซึ้งในการที่คุณพ่อต้องด่วนจากลูกไปอย่างไม่มีวันกลับ คุณพ่อเท่านั้นที่คอยให้ความสว่าง และความอบอุ่นแก่ลูกซึ่งจะหาผู้อื่นมาเสมอเหมือนไม่ได้อีกแล้ว คุณพ่อเป็นพ่อพระของลูก การจากไปของคุณพ่อครั้งนี้เป็นการจากไปอย่างไม่มีวันกลับ ลูกแสนจะโศกเศร้า ในชีวิตคงไม่มีความโศกเศร้าใดยิ่งไปกว่าครั้งนี้ ต่อจากนี้ไปใครเล่าจะทนุถนอม ใครเล่าจะพร่ำสอน ใครเล่าจะค้ำจุน เหมือนเมื่อคุณพ่อยังมีชีวิตอยู่ นับแต่วินาทีแรกที่คุณพ่อจากไป ลูกนี้มีแต่ความทุกข์ เมื่อครั้งคุณพ่อยังมีชีวิตอยู่ลูกนี้มีความสุข บัดนี้คงมีแต่ความทุกข์โศก ความมืดมน ความทุกข์ครั้งใดที่ลูกเคยประสบมา ไม่เท่ากับกับความทุกข์ครั้งนี้ พระคุณของคุณพ่อนั้นเหลือล้นเพียงใด ตราบที่

คุณพ่อยังมีชีวิตอยู่ ก็เปรียบเหมือนแขนทั้งสองข้างของคุณพ่อคอยให้ความอบอุ่น และดวงประทีปที่คอยให้ความสว่างแก่ลูกนานาประการ เมื่อลูกต้องขาดคุณพ่อ ก็เปรียบเหมือนขาดแขนทั้งสองข้างที่เคยให้ความอบอุ่น และขาดดวงประทีปที่เคยให้ความสว่าง ในโลกนี้ไม่มีใครอีกแล้วที่จะให้ความสว่าง และความอบอุ่นแก่ลูกเหมือนคุณพ่อ

ต่อจากนี้ไปลูกก็คงมีแต่ความเงียบเหงาเศร้าโศกลูกสุดที่จะคิดถึงพระคุณของคุณพ่อ พ่อพระของลูกคงเหลือแต่เถ้าถ่านและดวงวิญญาณเท่านั้นที่ลูกจะเคารพบูชากราบไหว้ระลึกถึง ขอดวงวิญญาณของคุณพ่อโปรดรับทราบเถิดว่า ลูกจะปฏิบัติตนให้สมเป็นลูกของคุณพ่อทุกประการ และถ้าชาติหน้ามีจริงแล้ว ลูกขอเกิดเป็นลูกของคุณพ่อทุกๆ ชาติไป ขอให้ดวงวิญญาณของคุณพ่อจงประสบแต่ความสุขในแดนทิพย์เทอญ.

ลูกนิตย์

ร่มโพธิ์ของลูก

ลูกกลับมาเมืองไทยคราวนี้มาทราบข่าวว่าคุณพ่อได้ล่วงลับไปแล้ว ทำให้เหมือนกับว่าตื่นจากความฝันว่าจะมาพบคุณพ่อ รอคอยความสำเร็จของลูกได้สลายลงฉับพลัน การจากไปของคุณพ่อก็เหมือนกับว่าร่มโพธิ์ ซึ่งเคยแผ่สาขาอันร่มเย็นได้ล่วงลับไปโดยที่จะไม่มีวันกลับมา

ตั้งแต่เล็กจนโต คุณพ่อคอยอุ้มชูลูกให้เป็นคนดี เพื่อจะสืบตระกูลต่อไป คุณพ่อเคยสอนเคยว่ากล่าว เพื่อจะให้ลูกดีเหมือนคุณพ่อ คุณพ่อทำทุกสิ่งทุกอย่าง โดยไม่เห็นแก่ความยากลำบาก เพื่อจะให้ลูกดีในอนาคต คำพร่ำสอนต่าง ๆ ซึ่งเมื่อก่อนเหมือนคลื่นกระทบฝั่ง เดี๋ยวนี้เหมือนกับพระพรจากสวรรค์ คำสั่งสอนของคุณพ่อช่างซาบซึ้ง และติดใจลูกอยู่เสมอ คุณพ่อเป็นคนมีเหตุผล คอยสั่งสอนลูกให้เป็นคนซื่อสัตย์ กตัญญูกตเวที และมีสติรอบคอบ เมื่อลูกผิดพลาด คุณพ่อก็ตักเตือนชี้แจงสั่งสอนด้วยเหตุผล จนลูกรู้สึกอายในการกระทำของลูก

เป็นอย่างยิ่ง เมื่อลูกกระทำดีคุณพ่อก็เป็นกำลังใจ โดยยกย่องชมเชย และส่งเสริมเสมอ โธ่ คุณพ่อของลูก ทำไมจึงด่วนจากลูกไปโดยที่ลูกไม่มีโอกาสได้ตอบแทนพระคุณของคุณพ่อ

ด้วยพระคุณของคุณพ่อที่ดีต่อลูก ด้วยคุณความดีและกุศลผลบุญที่คุณพ่อได้ประกอบไว้ จงบันดาลให้คุณพ่อประสบความสุข และผลที่พึงปรารถนาทุกประการ ในสุคติภพนั้นเทอญ.

ลูกแดง

คุณพ่อของลูก

ในโลกนี้ไม่มีใครสามารถ จะมีชีวิตอยู่ได้ตลอดไป ทุก ๆ คนจะต้องจากไปทั้งสิ้น แต่การจากไปของคุณพ่อ ทำให้ลูกรู้สึกเสียใจและสลดใจอย่างลึกซึ้ง ลูกไม่เคยคาดคิดว่าคุณพ่อจะด่วนจากลูกไป ซึ่งทำให้ดูเหมือนว่าโลกนี้เต็มไปด้วยความอ้างว้างและเปล่าเปลี่ยว ที่ขาดผู้อุปถัมภ์อันยิ่งใหญ่ที่สุดของทุก ๆ คนในครอบครัว

ตั้งแต่ลูกยังเล็กจนกระทั่ง โตพอที่จะเลี้ยงตัวเองได้ ลูกได้เป็นภาระของคุณพ่อเพียงใดลูกทราบดี คุณพ่อนอกจากเป็นผู้ให้กำเนิดแก่ลูกแล้ว ยังได้เลี้ยงดูลูกด้วยความลำบากยากเย็นเป็นเวลาแรมปี แต่คุณพ่อมิได้เคยบ่นถึงความลำบากต่าง ๆ เลย ตลอดเวลาคุณพ่อไม่เคยทิ้งลูก เฝ้าคอยสอดส่องดูแลทุกข์สุขส่งเสริมในสิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์ คุณพ่อกระทำทุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อส่งเสริมการศึกษาและความประพฤติ เพื่ออนาคตของลูก คุณพ่อลำบากมิใช่เพื่อตัวคุณพ่อเอง แต่เพื่อลูก สิ่งตอบแทนที่คุณพ่อต้อง

การจากลูกคือ ความสำเร็จ และความก้าวหน้าของลูก โอ้ เจ้าพระคุณของลูก

คุณพ่อรอคอยจะชื่นชม ในความสำเร็จของลูก ด้วยความหวังอย่างเต็มเปี่ยม แต่แล้วคุณพ่อก็มาจากลูกไปเสีย ลูกไม่สามารถจะตอบแทนพระคุณของคุณพ่อได้โดยตรง แต่จะทำทุกสิ่งทุกอย่างที่ลูกเห็นว่าเป็นความปรารถนาของคุณพ่อ และจะขอรำลึกพระคุณอยู่ในใจของลูกตลอดไป

ด้วยความอาลัยรักเคารพอย่างสูงสุด และสำนึกถึง พระคุณของคุณพ่อที่มีต่อลูกอย่างล้นเหลือ ลูกขออธิษฐานให้อำนาจคุณความดี และกุศลผลบุญที่คุณพ่อได้กระทำไว้ จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณพ่อประสบความสุขในแดนสวรรค์เทอญ.

ลูกแป๋ว

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ **พลอากาศเอก หลวงเชิดวุฒากาศ** สามีของดิฉันครั้งนี้ ดิฉันมีความประสงค์จะพิมพ์หนังสือแจกเป็นอนุสรณ์และเป็นธรรมบรรณาการแด่ท่านที่มาในงาน ต้องการธรรมะที่ควรประพฤติได้ในครอบครัว ได้หารือกับ **นาวาอากาศเอก แย้ม ประพัฒน์ทอง** หัวหน้ากองอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ ท่านแนะนำเรื่องที่เขียนออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียง ของทหารอากาศ กล่าวถึงหน้าที่ของบุคคลในสังคม ตั้งต้นแต่บิดา มารดา บุตร และสามีภรรยา ท่านให้ชื่อเรื่องนี้ว่า "**แก้ว ๕ ดวง**" ได้แก่ *พ่อแก้ว แม่แก้ว ลูกแก้ว ผัวแก้ว เมียแก้ว* ที่เป็นแก้วขึ้นมานั้น ก็เพราะมีความดีในตน ความดีในตนนั้น ก็คือปฏิบัติหน้าที่ของตนๆ ตามฐานะ มิให้บกพร่องนั่นเอง ดิฉันได้ฟัง

อธิบายโดยย่อ ๆ แล้ว ก็เห็นชอบ และเห็นประโยชน์ในการจัดพิมพ์เรื่องนี้ จึงได้ขอต้นฉบับและขอความกรุณาให้ช่วยจัดการใน เรื่อง การพิมพ์ด้วย ท่านก็กรุณาจัดให้ตามประสงค์ ซึ่งดิฉันขอขอบพระคุณอย่างสูง

อนึ่ง ดิฉันจะเว้นมิได้ที่จะไม่กล่าวถึงความกรุณาปรานีที่ทุก ๆ ท่านได้อำนวยให้แก่ดิฉัน และลูก ๆ นับตั้งแต่สามีของดิฉันได้เริ่มป่วยด้วยโรคหัวใจมาตั้งแต่แรก ได้มาอยู่โรงพยาบาลภูมิพล ๒ ครั้ง ๆ ละเป็นเวลานาน ได้รับความเอาใจใส่ดูแลเป็นอย่างดีเยี่ยมจากนายแพทย์ และนางพยาบาล นายแพทย์ทุกนาย นางพยาบาลทุกคน มีความปรารถนา ที่จะให้สามีของ ดิฉันหาย เป็นปรกติ เป็นสำคัญ จึงได้เอาใจใส่รักษาพยาบาลมิได้เห็นแก่เหนื่อยยากลำบากเลย แต่โรคของสามีดิฉันเกินความสามารถของนายแพทย์ ที่จะบำบัดให้หายได้ ก็เป็นธรรมดาอยู่เอง ที่จะถึงวาระสุดท้ายของชีวิต ถึงอนิจกรรมไป

ตั้งแต่สามีของดิฉันถึงอนิจกรรมมา ก็ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้า ฯ พระราชทานน้ำอาบศพ และพระราชทานเกียรติยศแก่ศพโดยสมควรทุกประการ ทั้งยังทรงพระมหากรุณาพระราชทานสวดพระอภิธรรม ๓ คืน เป็นพระมหากรุณาธิคุณอันล้นเกล้า ฯ

ต่อจากได้รับพระราชทานแล้ว ทางกองทัพอากาศและท่านผู้สนิทสนมกับสามีของดิฉัน ก็ได้บำเพ็ญกุศลอุทิศให้ ดังได้นำบัญชีรายการบำเพ็ญกุศลมาตีพิมพ์ไว้ในหนังสือเล่มนี้ด้วยแล้ว และในการพระราชทานเพลิงศพเล่า กองทัพอากาศก็รับเป็นเจ้าภาพดำเนินงานให้อีกโดยตลอด สมเกียรติทุกประการ

ดิฉันรู้สึก ปลาบปลื้มในพระมหา กรุณาธิคุณและพระคุณที่ได้อุปการะแก่สามีของดิฉันและดิฉันกับลูก เพื่อให้เบาใจและสบายใจในยามที่ประสบทุกข์หนักครั้งนี้ ดิฉันไม่สามารถจะกล่าวเป็นคำพูดออกมาอย่างไร จึงจะสมกับที่ใจระลึกถึง พูด

ได้เพียงว่า ขอบพระคุณอย่างยิ่ง ดิฉันจะจารึกพระคุณทั้งนี้ไว้ตลอดไป

ดิฉันขออุทิศ ส่วนกุศลผลบุญ ที่ได้บำเพ็ญด้วยประการนั้น ๆ ตลอดมา แด่ **พลอากาศเอก หลวงเชิดวุฒากาศ** *สามีของดิฉัน ขอดวงวิญญาณซึ่งสถิต ณ ทิพยสถาน โปรดรับทราบเจตนาอุทิศนี้ แล้วจงได้อนุโมทนา เพื่อสำเร็จเป็นปัจจัยอำนวยความสุขอันไพบูลย์และมนุญผล ตามสมควรแก่คติวิสัยในปรภพนั้น ๆ เทอญ.*

ถนอม เชิดวุฒากาส

รายการบำเพ็ญกุศลศพ

พลอากาศเอก หลวงเชิดวุฒากาส

๒๕, ๒๖, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๐๖	*ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสวดพระอภิธรรม ๓ คืน*
๒๘ พฤษภาคม ๒๕๐๖	*กองทัพอากาศ เป็นเจ้าภาพ*
๒๙ พฤษภาคม ๒๕๐๖	*จอมพลอากาศ ฟื้น รณนภากาศ กุทธาคณี เป็นเจ้าภาพ*
๓๐ พฤษภาคม ๒๕๐๖	*กองบินยุทธการ เป็นเจ้าภาพ*
๓๑ พฤษภาคม ๒๕๐๖	*สัตตมวารที่ ๑*
๑ มิถุนายน ๒๕๐๖	*คุณชม พฤกษาชีวะ เป็นเจ้าภาพ*

๒ มิถุนายน ๒๕๐๖ กรมอากาศโยธินและสำนักงานผู้บังคับทหารอากาศ ดอนเมือง เป็นเจ้าภาพ

๓ มิถุนายน ๒๕๐๖ กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ เป็นเจ้าภาพ

๔ มิถุนายน ๒๕๐๖ คณะสงฆ์ วัดอัปษรสวรรค์ มีท่านเจ้าคุณพระธีรสารมุนี เจ้าอาวาส เป็นประธาน เป็นเจ้าภาพ

๕ มิถุนายน ๒๕๐๖ กรมช่างโยธาทหารอากาศ เป็นเจ้าภาพ

๖ มิถุนายน ๒๕๐๖ กรมการขนส่งทหารอากาศ เป็นเจ้าภาพ

๗ มิถุนายน ๒๕๐๖ สัตตมวารที่ ๒.

ต่อจากนี้บำเพ็ญกุศลเฉพาะวันถึงอนิจกรรม (สัตตมวารละครั้ง) ดังนี้

๑๔ มิถุนายน ๒๕๐๖ โรงเรียน เสนาธิการทหารอากาศ เป็นเจ้าภาพ

๒๑ มิถุนายน ๒๕๐๖ สมเด็จพระวันรัต วัดพระเชตุพน ฯ พระธรรมคุณาภรณ์ วัดสามพระยา เป็นเจ้าภาพ

๒๘ มิถุนายน ๒๕๐๖ นายทหารสัญญาบัตร รุ่นปี ๒๔๖๒ เป็นเจ้าภาพ

๕ กรกฎาคม ๒๕๐๖ พลเรือเอก เสนาะ รักธรรม เป็นเจ้าภาพ

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๐๖ พลอากาศเอก ทวี จุลทรัพย์เป็นเจ้าภาพ

๑๗, ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๐๖ กองทัพอากาศ เป็นเจ้าภาพ ดำเนินงานพระราชทานเพลิงศพ

แก้ว & ดวง

วัตถุที่ทุกคนแสวงหา ถึงกับเอาชีวิตเข้าเสี่ยง เพราะถ้าได้มาแล้ว ก็พาใจให้ชื่นชมเป็นที่นิยมของผู้อื่นนั่นคืออะไร คำตอบสรุปรวมยอดก็คือ แก้ว เช่น ที่มีถ้อยคำประมวลไว้ว่า เงินทองกองแก้ว หรือ แก้วแหวนเงินทอง ก็ประมวลลงที่แก้วกันทั้งนั้น เงินก็เรียกกันว่าแก้วได้ เพราะระหว่างความมีเงินและความไม่มีเงิน เทียบกันดูก็พอจะเห็นได้ว่า ความมีเงินทำให้เกิดความยินดีมีความสุข และจัดเป็นความสุขของมราวาสประการหนึ่ง

เรียกตามศัพท์ที่เป็นของพระว่า อัตถิสุข ความสุขเกิดแต่ความมีทรัพย์ และโดยมากจะเรียกเงินว่า แก้วสารพัดนึกด้วยซ้ำไป ที่สูงกว่านั้น ยังมีบางคนถึงบูชาเงิน เรียกว่าพระเจ้าเงินตรา ส่วนความไม่มีเงินนั้นไม่เคยทำความชื่นใจแก่ใครๆเลย ฉะนั้น เงินจึงเป็นรัตนะคือแก้ว ทั้งยังเป็นแก้วที่บันดาลให้เกิดแก้วอื่นๆได้ ถ้ามีจำนวนพอที่จะซื้อได้ คือ ทองและแก้วที่เรียกว่ารัตนะ อันหมายถึงนพรัตน์ แก้ว ๙ ได้แก่ เพชรน้ำดี มณีน้ำแดง เขียวใสแสงมรกต เหลืองใสสดบุศราคำ แดงแก่ก่ำโกเมนเอก สีหมอกเมฆนิลกาฬ มุกดาหารหมอกมัว แดงสลัวเพทาย สังวาลย์สายไพฑูรย์ ของดีในโลกก็สุดสิ้นกันแค่แก้ว ไม่มีอะไรที่เหนือไปกว่าแก้ว ดังนี้

บุคคลก็เหมือนกัน จะดีวิเศษล้ำเลิศเพียงไร ก็ไม่เกินคนแก้ว คงเป็นแค่คนแก้วนั่นเอง บุคคลที่จะให้ความชื่นชมยินดีอย่างสูงสุดแก่ประชาชนชาวโลก ก็คือพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นเอกในโลก เพราะตั้งแต่เสด็จดับขันธปรินิพพานมาถึงปัจจุบัน ๒๕๐๖ ปีแล้ว ตลอดเวลา

อันยาวนานถึงเพียงนี้ ได้กิดบุคคลผู้ประเสริฐได้รับเยอดทูนในด้านต่างๆ มากมาย แต่กระนั้นก็ยังไม่มีใครประกาศตนเป็นพระพุทธเจ้าซ้อนขึ้นมาเป็นบุคคลที่ ๒ เลย พระพุทธเจ้าพระองค์นี้นทรงได้รับเฉลิมพระนามว่า พุทธรัตนะ พระพุทธเจ้าผู้เป็นรัตนะ พระธรรมคำสอนของพระองค์เล่าก็เป็นเอก แม้จะตรัสไว้นานตั้ง ๒๕๐๐ ปีเศษแล้ว ก็ยังเป็นข้อปฏิบัติที่จรรโลงโลกได้ดีไม่มีเปลี่ยนแปลง ก็ได้รับเฉลิมนามว่า ธรรมรัตนะ พระธรรมเจ้าอันเป็นแก้ว พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติควร ปฏิบัติชอบ เป็นพยานแห่งพระธรรมคำสั่งสอน ว่าปฏิบัติตามได้จริง ปฏิบัติแล้วมีผลประเสริฐจริง ก็ได้รับเฉลิมนามว่า สังฆรัตนะ พระสงฆ์เจ้าผู้เป็นแก้ว

เท่าที่อธิบายมานี้ ก็เพื่อแสดงถึงว่า ยอดดีสุดดีของวัตถุและบุคคลนั้น อยู่แค่แก้วทั้งนั้น ฉะนั้นจึงได้เกิดคำว่าดีเป็นแก้ว ซึ่งมีความหมายประมวลทั้งสองส่วนเข้าไว้เป็นถ้อยคำย่อๆ เพื่อกำหนดได้ง่าย

การที่บุคคลจะเป็นแก้วขึ้นมาได้นั้น ต้องมีความดีในตนเป็นหลักสำคัญ ความดีนั้นๆ สนับสนุนให้ได้ชื่อว่าคนแก้ว เป็นชายก็เรียกว่า บุรุษรัตน์ ชายแก้ว เป็นหญิง ก็เรียกว่า นารีรัตน์ นางแก้ว ความดีที่จะกระทำให้บุคคลเป็นคนแก้วนั้น มีตำหรับตำราในคำสอนของพระพุทธเจ้า จำแนกไว้ครบถ้วนแล้ว คือ หน้าที่ประจำตำแหน่งของบุคคล ซึ่งถ้าทุกคนปฏิบัติไม่บกพร่อง ก็เป็นคนแก้วตามตำแหน่งๆ คือ พ่อแก้ว แม่แก้ว ลูกแก้ว ผัวแก้ว เมียแก้ว พี่แก้ว น้องแก้ว เกลอแก้ว ถ้าจะกำหนดที่สำคัญๆ ก็คงมีเพียง ๕ คน คือ พ่อแก้ว แม่แก้ว ลูกแก้ว ผัวแก้ว และเมียแก้ว ขอให้นามว่า "แก้ว ๕ ดวง" เป็นแก้วประดับบ้านประดับเมืองให้รุ่งเรืองสุกใส ดังจะได้บรรยายต่อไป.

พ่อแก้ว แม่แก้ว

▲ ▲ ▲

สังคมแห่งมนุษย์เรานั้น มีบุคคลที่สำคัญที่สุดอยู่ ๒ คน จะเรียกว่า เป็นหัวใจแห่งสังคมก็ได้ นั่นคือ **พ่อและแม่** *ทุกๆคนในโลกต้องถือกำเนิดจากพ่อ และแม่ ทั้งนั้น* จะเป็นผู้วิเศษประเสริฐเพียงใดก็ล้วนต้องมีพ่อ แม่ กันทั้งนั้น ถ้าไม่มีพ่อไม่มีแม่ ก็ไม่อาจเกิดมาได้ ถ้าจะกล่าวตามลัทธิที่ถือว่า มีผู้สร้างมนุษย์ อันเรียกนามตามคติเช่นนั้นว่า พระพรหม ก็ไม่ใช่ใครที่ไหนเลย ที่แท้ก็คือพ่อและแม่นั่นเองเป็นผู้สร้างคน ในทางพระศาสนา พระพุทธเจ้าตรัสว่า **พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร** มารดาบิดาเรียกว่าเป็นพรหม ก็หมายความ

ว่าพ่อแม่เป็นผู้สร้างนั้นเอง นอกจากนั้นยังเป็นบุรพาจารย์ คืออาจารย์คนแรก เป็นผู้ควรที่จะนำสิ่งของมาบูชา และเป็นผู้แสดงโลกนี้ เพราะท่านเป็นผู้ให้กำเนิด จึงได้เห็นโลกนี้ รวมความว่า พ่อแม่เป็นผู้สร้าง ผู้สอน เป็นพระและเป็นผู้ชี้โลก แต่ละประการล้วนแต่สำคัญทั้งนั้น ฉะนั้น บุคคลผู้ดำรงในตำแหน่งพ่อแม่ ตามภาวะ คือ ชายก็เป็นพ่อ หญิงก็เป็นแม่ จึงเป็นบุคคลสำคัญยิ่งของสังคมมนุษย์

ตามที่ได้พูดมาข้างบนนี้ ประกาศว่า พ่อแม่นั้นอยู่ในตำแหน่งที่มีเกียรติยิ่งของสังคมมนุษย์ เป็นเกียรติที่ได้รับตามระบอบของสังคม โดยมิต้องมีผู้ใดยกย่องเชิดชู ได้รับอยู่เองในฐานะที่เป็นพ่อเป็นแม่ แต่เกียรตินิยมดังกล่าวนั้น ถ้าบุคคลไม่เห็นเป็นสำคัญ ก็อาจจะนำมาพล่าเล่นเสียก็ได้ การพล่าเกียรตินิยมของพ่อแม่ลงไป แทนที่จะเป็นภัยแก่ตน กลับเป็นผลร้ายแก่สังคมของมนุษย์โดยตรง กล่าวเฉพาะในบ้านเมือง

ของเรา ชายหญิงเป็นจำนวนไม่น้อยที่ยังไม่เข้าใจว่าเกียรติของพ่อแม่มีอยู่เพียงไร ตนเองมีความสำนึกในเกียรตินั้นเพียงไร และสามารถที่จะรักษาเกียรตินั้นไว้ได้หรือไม่ เกิดอุตริไปริจะเป็นพ่อเป็นแม่ขึ้น ทั้งๆ ที่ตนเองยังไม่พร้อม ที่จะได้รับเกียรตินั้นอย่างสมบูรณ์ ทำให้เกิดปัญหาขึ้นแก่ตนเองอย่างสุดที่จะแก้ไขได้ด้วยตนเอง จำต้องหาทางออกด้วยวิธีต่างๆ ซึ่งบางวิธีก็ไม่เป็นที่ปรารถนาของสังคม เช่น การรีดการทำลายลูกที่ยังไม่คลอดเสียเป็นต้น หรือบางกรณี ชายที่เป็นเจ้าชู้เจ้าการในการให้กำเนิดเด็ก กลับตาลปัตรไม่ยอมรับว่าเป็นพ่อเข้าอีก เลยยุ่งกันใหญ่ ฝ่ายหญิงที่กำลังจะเป็นแม่ก็เดือดร้อนขนาดหนัก ไม่รู้จะหาทางออกได้อย่างไร เพราะตนไม่อาจปฏิเสธกับใครๆ ได้ว่า "ไม่ใช่ลูกของฉัน" สมกับคำที่กล่าวไว้ว่า **"แม่แน่กว่าพ่อ"** บางรายจนปัญญา จะทำลายหรือก็สงสาร ไม่รู้เรื่องรู้ราวอะไร ไม่มีความผิดร้ายอะไรสักหน่อย จะต้องมาถูก

ทำลายเสีย ก็คงประคับประคองไว้ให้ได้เห็นโลกสืบต่อมา แต่ก็อยู่ในฐานะลูกไม่มีพ่อ บางรายเมื่อชายผู้เป็นเจ้ากเจ้าการไม่ยอมรับ ก็เลยหาทางออกด้วยการประหารตัวเองเสีย ตายพร้อมกันทั้งแม่ทั้งลูก เพื่อให้เสร็จสิ้นกันไปที บางรายทั้งชายทั้งหญิง ต่างก็ยอมออมชอมกันด้วยดี แต่ก็ยังมีข้อรังเกียจเดียดฉันท์เด็กที่ตนร่วมให้กำเนิดมา ไม่สามารถจะเลี้ยงดูได้สมกับภาวะก็ต้องปล่อยตามเรื่อง ตายก็ฝังยังก็เลย บางรายสามารถให้กำเนิดมาแล้ว แต่ไม่สามารถจะเลี้ยงดูอุ้มชูได้ด้วยตนเอง ก็เอาไปทิ้งเสียบ้าง ยกให้คนอื่นไปบ้าง ขายไปบ้าง ก็เป็นแต่ผู้สร้างขึ้นมาเท่านั้น มิได้เป็นผู้เลี้ยง สังคมของไทยเรายังต้องประสบปัญหาเหล่านี้อยู่ไม่น้อยเหมือนกัน ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า **"กิจฺโฉ มนุสฺสปฏิลาโภ** การได้กำเนิดเป็นมนุษย์แสนยาก" นั้น ยิ่งพิจารณาไปแล้ว ก็ยิ่งเห็นว่าตรัสถูกต้องแท้หมดทางแย้งทีเดียว ทั้งตัวผู้เกิดในมนุษย์นั้นเอง ก็จะต้องประกอบด้วยบุญด้วยกุศล ที่ตนได้บำเพ็ญมาเป็นอัน

ดี พอได้ปฏิสนธิแล้ว ก็ยังเกิดความยากอีก ในทางผู้ให้กำเนิด จะพอใจให้ตนเกิดด้วยน้ำใส่ใจจริงหรือเปล่า ตนก็ไม่มีทางจะทราบได้เลย ถ้าหากผู้เป็นเจ้ากเจ้าการให้เกิด เห็นเป็นขัดขวาง ก็เกิดความเดือดร้อน ถูกประนามว่า เป็นมารหัวขน ถ้าไม่ถูกทำลายเสีย ก็อาจกลายเป็นลูกไม่มีพ่อ หรือกลายเป็นลูกที่ถูกทอดทิ้ง บางรายพ่อกับแม่ซึ่งก็ร่วมมือกันดีในการให้กำเนิดแก่ลูก แต่ครั้นลูกเกิดมาแล้ว พ่อแม่แตกแยกกันไป ลูกก็ยังอ่อน พ่อก็ไม่รู้จะเลี้ยงอย่างไร แม่ก็ยังสาวขาดผัวก็ขาดผู้เป็นกำลัง ต้องอุ้มลูกเที่ยวเซซังไป ขายให้ผู้นั้นผู้นี้ เขาก็รับซื้อและเลี้ยงด้วยความรักใคร่เอ็นดู ครั้นเติบโตลูกก็ห่างเหินจากพ่อแม่ ความเคารพรักในพ่อแม่ก็ลดน้อยลง ครั้นพ่อแม่ได้ประสบพบลูกเมื่อเติบโต ก็รู้สึกน้อยใจที่ลูกรักตนน้อยไป เป็นอย่างนี้มี ล้วนแสดงถึงจุดพิการของสังคมได้ทั้งนั้น

ผู้อยู่ในวัยอันควรที่จะเป็นพ่อเป็นแม่ ไม่ตระหนัก

ไม่เห็นเป็นสำคัญในการที่จะดำรงตำแหน่งพ่อตำแหน่งแม่ ไม่คำนึงถึงเกียรติของพ่อแม่ว่า ได้รับยกย่องไว้สูงส่งเพียงไร ตนจะสามารถดำรงเกียรตินั้นไว้ได้ หรือไม่เช่นนั้นแล้ว ไปริอุตริจะเป็นพ่อเป็นแม่ขึ้น ก็อยู่ในฐานะนำเรือเล็กไปบันทุกของใหญ่ มีหวังว่าจะต้องล่มจม ถ้ายิ่งมีความคิดวิฐานไปอย่างอื่น เช่น เกิดอารมณ์ร้ายเข้ากระตุ้นด้วยแล้ว ก็กลายเป็นผลร้ายแก่สังคมของมนุษย์ชาติไปอีกด้วย ทั้งนี้เพราะพ่อแม่นั้นเป็นหัวใจของสังคมมนุษย์ ถ้าพ่อแม่ไม่ดี ก็เท่ากับหัวใจของสังคมเกิดความพิการขึ้น ทำให้ส่วนประกอบอื่นๆของสังคม พลอยกระทบกระเทือนไปด้วย ทั้งนี้ก็เพราะผู้ที่มีแต่ความสามารถในการเป็นพ่อคน เป็นแม่คน แต่ไม่สามารถจะดำรงเกียรตินิยมของพ่อแม่ไว้ได้ ไม่สามารถจะเป็นพรหมของลูกได้ ไม่สามารถจะเป็นบุรพาจารย์ของลูกได้ ไม่สามารถจะเป็นพระของลูกได้ ทั้งไม่สามารถจะเป็นผู้แสดงโลกนี้แก่ลูกได้ ผู้ที่ไม่สามารถในการปฏิบัติหน้าที่ของพ่อแม่ได้โดยสมบูรณ์ หรือปฏิบัติได้

บกพร่อง ถึงจะได้รับตำแหน่งพ่อแม่ ก็ยังมิใช่พ่อแก้ว แม่แก้วเต็มภาคภูมิ

อันพ่อแม่ที่แท้จริงนั้น เริ่มชีวิตคู่ครองด้วยความปรารถนาร่วมกันอย่างแท้จริงต่อผลประการหนึ่งในชีวิตคู่ ผลที่ว่านี้ มิใช่อื่นไกล คือบุตรนั่นเอง ถ้าหากการครองคู่กันนั้น ไม่อำนวยผลเช่นนั้นสมปรารถนา จะต้องต่างฝ่ายต่างมีความรู้สึกกระวนกระวายใจ ต่างคนต่างหาวิธีที่จะให้บุตรมาเกิดให้ได้ บางทีเดินไปพบต้นไม้ใหญ่ ก็เข้าใจว่า อาจมีเทพเจ้าสถิตอยู่ จัดการบนบานขอลูกต่อต้นไม้ บางรายก็บูชาเทพารักษ์อื่น ๆ บางทีก็บูชาพระจันทร์ พระอาทิตย์ ทั้งนี้เพื่อขอบุตร ยิ่งในยุคโบราณ ผู้เป็นใหญ่เป็นราชาที่ไม่มีบุตรแล้วเดือดร้อนนัก ประชาชนจะต้องจัดการร้องทุกข์กัน นับว่าเป็นเรื่องใหญ่โตมาก ในที่บางแห่งมีประเพณีกำหนดให้พระราชาทรงปล่อยพระสนมกำนัลออกไปหาโอรสกับประชาชน แม้พระราชาเทวีก็ต้องทรงปล่อยให้ไปหา

โอรสกับประชาชน ความเดือดร้อนในเรื่องไม่มีบุตรสืบสกุล สกุลวงศ์จะต้องขาดสูญไปนั้น เป็นความเดือดร้อนยิ่งนัก เห็นจะอาศัยเหตุนี้เอง ในลัทธิของพราหมณ์จึงสร้างนรกขึ้นขุมหนึ่ง เรียกว่า **ขุมปุต** (*อ่านปุด*) ไม่มีบุตร จะต้องตกนรกขุมนี้ มีบุตรจึงจะพ้นนรกขุมนี้ คำว่า **บุตร** นั้น ภาษาบาลีว่า **ปุตฺต** (*อ่าน ปุดตะ*) แปลตามศัพท์ว่า **"คุ้มนรกขุมปุต"** พิจารณาดูตามเรื่องราวที่กล่าวไว้ในยุคนั้นๆแล้ว น่าจะเห็นว่า **"คนไม่มีบุตร"** ก็คือ **ความไม่ได้เป็นพ่อเป็นแม่** ไม่มีผู้เรียกพ่อเรียกแม่ เป็นความเดือดร้อนใหญ่หลวงทีเดียว ทั้งนี้เพราะตนเองก็เคยเรียกพ่อเรียกแม่ คือมีพ่อมีแม่ให้กำเนิดตนมา พอมาถึงตนเข้าบ้าง หาคนเรียกพ่อเรียกแม่ไม่ได้ ก็น่าน้อยใจหนักหนา เสมือนว่าเป็นผู้ไร้สมรรถภาพในตน หรือมีความบกพร่องอยู่ในตน นี้เป็นความเดือดร้อนประการหนึ่งแล้ว ยังผู้ที่จะสืบสายดำรงวงศ์สกุลต่อจากตนไป ก็คือบุตร ไม่มีบุตรแล้ว เชื้อสายของตนก็ขาด เปรียบกับต้นไม้ที่จะเรียกว่า "ต้นไม้" โดย

สมบูรณ์นั้น ต้องสามารถแผ่พืชพันธุ์ไปได้ ถ้าต้นไม้ต้นใด ไม่สามารถแผ่พืชพันธุ์ของตนออกไปได้ ก็เรียกว่าต้นไม้ไม่ได้ ต้องเรียกว่า **"ตอไม้"** ฉันใด คนที่ไม่สามารถจะสืบเชื้อแถวแนวหน่อไว้ในโลกได้ ก็ได้นามว่า **"คนตอ"** ฉันนั้น การที่ถูกตราหน้าค่าชื่อว่า **"คนตอ"** นี้ ก็เป็นความเดือดร้อนอีกประการหนึ่ง ยิ่งกว่านั้น ประเพณีในบางยุคที่กำหนดให้พระราชาที่ไม่สามารถจะมีพระโอรสได้ ต้องปล่อยพระสนมกำนัลแม้ที่สุด พระราชเทวี ให้ไปกับประชาชน ครั้งละประมาณ ๗ วัน เพื่อให้ได้โอรสมา คิดดูแล้ว ก็เป็นประเพณีที่ผืนใจหนักอยู่ ก็เป็นความเดือดร้อนอีกประการหนึ่ง รวมความเดือดร้อนทั้งหลายเข้าแล้ว ก็พอจะเป็นนรกชุมหนึ่งในคติของพราหมณ์ได้ดี เหตุต่าง ๆ เหล่านี้ ได้ทำให้ชายหญิงที่เป็นคู่ครองกันใฝ่ฝันในผลคือบุตรร่วมกัน

อีกประการหนึ่ง ร่างกายของคนเรานั้น มิใช่จะดำรงอยู่ในสภาพแห่งความหนุ่มกระชุ่มกระชวยตลอด

กาล เมื่อเกิดมานาน ๆ เข้า ก็ย่อมถึงความชำรุดทรุดโทรมไปตามคติของธรรมดา ซึ่งมีเกิดในเบื้องต้น แปรไปในท่ามกลาง และแตกสลายในที่สุด ในยามหนุ่มสาว ยังสามารถหาเลี้ยงตนได้ ครั้นยามแก่ชรา กำลังวังชาก็ลดน้อยถอยลง ที่เคยกระทำได้ ก็กระทำไม่ได้ ร่างกายที่เคยคล่องแคล่ว ก็เกิดความผึดขัด ที่เคยบังคับบัญชาได้ ก็บังคับไม่ได้ มือและเท้าไม่ปฏิบัติหน้าที่ของอวัยวะตามปรกติเสียแล้ว แต่ตนก็ยังต้องการอาหาร ต้องการนุ่งห่ม ต้องการที่อยู่อาศัย ต้องการยาบำบัดไข้ ประการสุดท้ายนี้จะมากกว่าหนุ่ม ๆ เสียอีก เมื่อไม่สามารถสนองความต้องการให้แก่ตนเองได้แล้ว ก็จะให้ใครเล่ามาช่วยสนองแทน คนอื่นใครจะมากระทำให้ นอกจากลูกที่ตนเลี้ยงมา อุ้มชูมา จะได้ทดแทนการเลี้ยงดูของตน และก็ลูกของตนเท่านั้นที่จะช่วยจัดทำธุระกิจที่จะบังเกิดขึ้นได้ในยามที่ตนไม่สามารถจะกระทำ เป็นต้นว่า การงานที่เนื่องด้วยสมาคมระหว่างญาติระหว่างมิตร อันไม่ควรเมินเฉยละเลย ตนเองไม่สามารถจะไป

ร่วมได้ ก็จะได้ให้ลูกไปแทนตน เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างญาติ ระหว่างมิตร ให้ยืนยงสืบไปชั่วลูกได้อีก ทั้งลูกจะได้สืบสายดำรงประเพณีแห่งสกุลมิให้ขาดหาย ประเพณีอันใดที่พ่อแม่หรือบรรพบุรุษได้ทำสืบ ๆ มา ตนได้ประพฤติปฏิบัติอยู่ ถ้ามีลูก ๆ ก็จะได้รับปฏิบัติสืบไป ประการสุดท้ายก็คือ คิดถึงเมื่อตายแล้ว จะได้ใครเล่าที่จะจัดการแก่สรีระร่างที่ทอดทิ้งอยู่ ให้ชอบด้วยประเพณีนิยม จะมีใครเล่าที่จะบำเพ็ญกุศลอุทิศผลส่งไปให้ นอกจากลูกของตนแล้วจะมีใครที่ไหน แม้ถึงจะเป็นใหญ่เป็นโต ดำรงในยศศักดิ์อัครฐานยิ่งใหญ่ สมบูรณ์ด้วยศฤงคารบริวาร ก็ยากที่จะมีผู้ใดน่าไว้วางใจเท่ากับลูกของตน รวมความหวังที่พ่อแม่ต้องการจะมีบุตรนั้น ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “บัณฑิตมุ่งฐานะ ๕ ประการ คือ เราเลี้ยงลูกแล้ว ลูกจะเลี้ยงเรา ๑ จักทำกิจของเรา ๑ สกุลวงศ์ของเราจักดำรงอยู่นาน ๑ ลูก

จักปกครองมรดกที่เรายกให้ ๑ เราตายไปแล้ว ลูกจักคอยทำบุญอุทิศให้ ๑ ดังนี้ จึงปรารถนาลูก

อันพ่อแม่ที่แท้จริงนั้น ย่อมมีความปรารถนาที่จะมีบุตรด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมานี้ ทั้งยังดำรงตน ในฐานะเป็นบุคคลผู้สมควรแก่ความยกย่องบูชาอย่างแท้จริง ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว คือเป็นพรหมเป็นบุรพเทพ บุรพาจารย์ เป็นผู้สำแดงโลกนี้

ที่ว่าเป็นพรหมนั้น หมายความว่า เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมะของพรหม ๔ ประการ ในลูกของตนตั้งต้นแต่ลูกยังอยู่ในครรภ์ ก็เริ่มมีความรักปรารถนาจะได้เห็นลูกปราศจากความทุกข์ มีความสุข ทั้งพ่อทั้งแม่จะร่วมมือกันฟูมฟักทนุถนอมด้วยความกระหยิ่ม อิ่มใจ ตั้งใจนับวันคอยที่จะได้เห็นหน้าลูก เมื่อไรหนอถึงจะได้เห็นหน้าลูกของเรา ผู้มาสู่โลกนี้ด้วยปราศจากโรคภัย ยามที่ลูกจะคลอด พ่อก็กุลีกุจอด้วยประการต่างๆ เพื่อความปลอดภัยของแม่และลูก บางรายมีความสุดวกด้วยการคลอดที่โรงพยาบาล พ่อก็ไม่ค่อยจะต้องกระทำอะไรมากนัก

แต่กระนั้นก็คอย ๆ อย่างอกใจเต้นระทึก บางรายก็เดินเป็นชะมดที่ถูกขังอยู่ในกรง ความดื่นเต้นของพ่อแม่ในตอนที่จะมีลูกคนแรกนั้น สุดที่จะพรรณาได้ ถูกต้องทีเดียว ยามลูกน้อยยังอ่อน ก็ต้องคอยช่วยเหลือด้วยประการต่าง ๆ ด้วยความสงสารสุดดื่นจิตใจ ยามลูกสอนย่าง สอนเดิน สอนพูด พ่อแม่ก็จะภาคภูมิใจ ลูกของฉันเรียกพ่อเรียกแม่ได้แล้ว เป็นต้น เมื่อบุตรเติบโตมีภรรยาก็ตั้งความมั่นยินดีคอยดูแล ทั้งพ่อทั้งแม่จะตั้งอยู่ในความคิดคำนึงว่า **"ลูกของเราโตพอที่จะเลี้ยงตนได้แล้ว ปล่อยเขาเถิด"** ดังนี้ การปฏิบัติของพ่อแม่เช่นนี้ สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมของพรหม ๔ ประการ คือ **เมตตา กรุณา มุทิตา และ อุเบกขา** กล่าวอีกในหนึ่งก็คือพ่อแม่ได้รักและเลี้ยงลูกตามควรแก่วัย ของลูก ดังบทประพันธ์ ซึ่งจำได้ว่าเป็น พระนิพนธ์ ของเสด็จในกรมกรมพระนราธิป ฯ ว่า

ลูกเล็กรักอย่างเลี้ยง แมวหมา
ลูกเขื่องอย่างสกุณา ช่างร้อง
ลูกรุ่นอย่างม้าพวา ไวว่อง
ลูกใหญ่อย่างช้างต้อง สติตั้งระวังสงวน
ลูกเล็กควรให้เครื่อง ตุ๊กตา
ลูกเขื่องให้ศึกษา สิ่งรู้
ลูกรุ่นช่วยจัดหา คู่สับ สกุลเฮย
ลูกใหญ่ให้ใดสู้ เสงี่ยมเอออวยศรี

การปฏิบัติของพ่อแม่ท่านองนี้ เรียกว่าสมบูรณ์ด้วยพรหมวิหารธรรม จึงเรียกพ่อแม่ว่าพระพรหมของลูก ที่ว่าเป็นบุรพเทพของลูกนั้น หมายความว่า เทพผู้ปริสุทธิ์ ผู้ได้นามว่า วิสุทธิเทพ ได้แก่พระอรหันต์ผู้สิ้นกิเลสแล้ว ไม่คำนึงถึงความผิดที่คนพาลกระทำให้แก่ท่าน ในความคิดของท่านไม่มีความสนองร้ายเลย มีแต่ความมุ่งที่จะให้ผู้นั้นประสบความเจริญรุ่งเรือง โดยส่วนเดียวเท่านั้น เปรียบเหมือนแก่นจันทน์ย่อมให้กลิ่นแม้แต่ขวานที่กำลังถากเนื้อของตนอยู่ฉันใด ฉันนั้น พ่อแม่

ไม่เคยคิดคำนึงถึงความผิดของลูกเลย ไม่ถือเอาความคิดของลูกที่กระทำแก่ตนเลย ย่อมอภัยให้ตลอดกาลทีเดียว และทั้งพยายามที่จะปฏิบัติเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของลูกอยู่เสมอไป เคยมีเรื่องระหว่างแม่ลูก ลูกผลักแม่ ล้มลงบาดเจ็บ มีผู้ทนไม่ได้ จึงไปแจ้งความตำรวจมาจับลูกไป และให้แม่ไปให้การแทนที่แม่จะปรักปรำลูก กลับบอกว่าตนล้มลงไปเอง ลูกหาได้ผลักไม่ ดูเถิดน้ำใจของแม่มุ่งประโยชน์แก่ลูกแท้ ๆ เป็นเทพเจ้าของลูกคนแรก ที่ลูกจะควรบูชาที่เดียว

ที่ว่าเป็นบุรพาจารย์ หมายถึงว่า พ่อแม่นั้นแหละคอยพร่ำสอนลูก สอนให้นั่ง สอนให้เดิน สอนให้พูด ควบคุมในเรื่องความประพฤติกิริยามารยาท มาก่อนคนอื่น ๆ หมด แม้ความรู้ต่าง ๆ ที่พ่อแม่มีอยู่เล่า ก็ไม่เคยหวงแหนเลย บอกเล่าให้ลูกเรียนอย่างหมดสิ้นทีเดียว ไม่ปิดบังอำพรางอะไรเลย ตลอดทั้งได้แสดงตนเป็นแบบอย่างแก่ลูกอีกด้วย จึงควรจะเป็นบุรพาจารย์ของลูก

ที่ว่าเป็นอาหุไนยยะบุคคล ของลูกนั้นหมายถึงเป็นพระของลูก สิ่งของที่บุคคลจะถวายเป็นอามิสบูชาแด่พระมีอานิสงส์เพียงใด นำมาบูชาแก่พ่อแม่ ก็จะได้อานิสงส์เพียงนั้น พ่อแม่ควรที่ลูกจะบูชาสักการะเท่ากับพระของตนเหมือนกัน พระพุทธเจ้าของเราได้ตรัสพระพุทธโอวาทไว้ว่า **"ดูก่อนภิกษุทั้งหลายคำว่า พรหม คำว่า บุรพเทพ คำว่า บุรพาจารย์ คำว่าอาหุไนยยะบุคคล เป็นชื่อของพ่อแม่ เพราะพ่อแม่มีอุปการะมากบำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้แก่ลูก"**

พ่อแม่อีกประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ในวงสังคมของมนุษย์เช่นเดียวกัน และเป็นปัญหาใหญ่มาแต่นานแล้ว คือพ่อเลี้ยงและแม่เลี้ยง ควรจะได้พูดไว้ด้วยเพื่อให้สิ้นกระแสความ ต่อไปนี้

พ่อเลี้ยงแม่เลี้ยง เป็นคำสมมุติเรียกชายหญิง ที่เป็นสามีของแม่ตัว หรือเป็นภรรยาของพ่อตัว หมายความว่าชายและหญิงนั้น มิได้เป็นพ่อแท้แม่จริงของลูก ไม่มีส่วนในการให้กำเนิดลูกแต่มารับตำแหน่งแทนพ่อ

แทนแม่เลี้ยง ดูลูกซึ่งติดแม่หรือติดพ่ออยู่ก่อนแล้ว ลูกที่อยู่ในฐานะเช่นนั้นก็เรียกว่าลูกเลี้ยง พ่อเลี้ยงแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยง เห็นจะมีเรื่องไม่ค่อยกลมเกลียวกันอยู่มาก และดูเหมือนจะเป็นปัญหายุ่งยากอยู่ในโลกมาแต่กาลนานแล้ว โดยเฉพาะในเมืองไทยเรา ก็มีปัญหายุ่งยากหนักเหมือนกัน ถึงกับมีคนผูกไว้เป็นกลอนมาแต่โบราณว่า

"ลูกติดพ่อ หอกข้างแคร่ ลูกติดแม่ตอใต้เรือน"

ซึ่งคงหมายความว่าพ่อหม้ายที่มีลูกติด เป็นผู้มีอาวุธสำคัญวางอยู่ใกล้ ๆ ตนเสมอ ลูกที่กำพร้าแม่อันติดอยู่กับตนนั้นแหละ เป็นอาวุธซึ่งเทียบไว้ว่าหอก ที่ว่าข้างแคร่ก็คือข้างที่นอน คราวนี้เพื่อมิให้ลูกติดพ่อต้องน้อยใจ เพราะถูกเปรียบเปรยฝ่ายเดียว ลูกติดแม่จึงได้ถูกประเทียบบ้าง โดยให้เป็นตอใต้เรือนของแม่หม้ายลูกติด ที่ว่าเป็นตอใต้เห็นเรือนนั้น อธิบายว่าแม่นั้นเป็นแม่เรือน มีอำนาจเป็นใหญ่ในการเรือน ลูกที่ติดแม่ จึงอยู่ในฐานะเป็นตอใต้เรือน ชายใดจะมาเป็นพ่อเรือน ชายนั้นอยู่ในฐานะปลูกเรือนคร่อมตอ

ที่เปรียบเปรยไว้เช่นนั้น จะให้เข้าใจว่า เพื่อมุ่งหวังจะตัดรอน พ่อหม้ายลูกติด และแม่หม้ายลูกติดมิให้คิดในเรื่องคู่ครองต่อไป ให้คงครองความหม้ายไปตลอดชีพ เห็นจะไม่ถูกแน่ น่าจะเห็นความอีกทางหนึ่ง ที่ประเทียบเปรียบเปรยไว้นั้น มุ่งที่จะให้ผู้ที่จะมาเป็นคู่ครองไตร่ตรองให้ตระหนักและรอบคอบ มิจิตใจมิให้จะตกอยู่ในอำนาจของความใคร่ฝ่ายเดียว ต้องคำนึงถึงเด็กที่เป็นลูกติดของอีกฝ่ายหนึ่งด้วยว่า ตนสามารถหรือไม่ในอันที่จะอุปการะเลี้ยงดูแก่ลูกเลี้ยงนั้น โดยธรรม ตนพร้อมหรือไม่ในคุณสมบัติ คือ ความไม่เห็นแก่ตัว ความอดทนและเมตตากรุณาต้องตรึกตรองให้ตระหนัก การที่จะเป็นพ่อเลี้ยงแม่เลี้ยงนั้นเป็นภาระไม่เบาเลย แม้นยอมให้อำนาจความใคร่อยู่เหนือความชั่งตรองโดยถ่องแท้ เป็นแม่เลี้ยงก็จะโดนหอกข้างแคร่ เป็นพ่อเลี้ยงก็จะโดนตอไต้เรือน แม้นช่างตรองถ่องแท้มั่นใจในคุณสมบัติแห่งตนจึงเป็นผู้ควรที่จะดำรงตำแหน่ง และเป็นผู้ควรแก่การยกย่องสรรเสริญเป็นแบบอย่างของสังคม

อันสามัญชนนั้น ย่อมมีความเห็นแก่ตัวเป็นธรรมดาประจำใจ จะต่างกันก็แต่มากหรือน้อยระงับไว้ได้หรือไม่ได้ ความเห็นแก่ตัวนั้นแหละ ทำให้เกิดความหวงแหนเสียดาย ไม่อาจเฉลี่ยแบ่งปันสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้แก่ใครๆ ได้ แม้แต่ตนเองก็ยังหวงเหมือนกัน คนเห็นแก่ตัวเป็นเช่นนี้ ที่ไหนจะอุปการะแก่คนอื่นได้ อันลูกเลี้ยงนั้นเป็นคนอื่นแท้ ตนมิได้มีส่วนมีส่วนในการเกิดของลูกเลี้ยงเลยแม้แต่น้อย ย่อมยากนักที่คนเห็นแก่ตัวจะเอาใจใส่เลี้ยงดูโดยธรรม เมื่อไม่เลี้ยงดูโดยธรรม ความสนิทสนมกันก็ไม่มี ยิ่งมาได้ลูกของตน ก็ยิ่งละเลยลูกเลี้ยง ใครๆ ก็จะพากันตำหนิ "มิใช่ลูกเต้าของเขานี่ เขาจะอาลัยใยดีอะไรเล่า" พ่อเลี้ยงแม่เลี้ยงแว่วตำหนิเช่นนี้ก็จะรู้สึกยอกแสยงแทงใจ เกิดความขุ่นแค้นขัดเคือง เห็นลูกเลี้ยงเป็นศัตรูของตน ลูกเลี้ยงก็เลยกลายเป็นหอกข้างแคร่ของแม่เลี้ยง เป็นตอใต้เรือนของพ่อเลี้ยง ด้วยประการฉะนี้

ส่วนพ่อเลี้ยงแม่เลี้ยงที่มีใจสูง อำนาจของจิตใจ

ดำรงอยู่ในคุณธรรมมีความไม่เห็นแก่ตัว อดทน เมตตากรุณาก่อนที่จะเข้ามารับตำแหน่งพ่อเลี้ยง ก็ได้พินิจพิเคราะห์มั่นเหมาะแล้ว มั่นใจในคุณสมบัติของตน ปรุงใจในความเป็นพ่อเป็นแม่ของลูก ซึ่งตนไม่มีส่วนสัดในกำเนิดของเขา หากแต่อำนาจแห่งเมตตากรุณาประจำใจบงการให้บำเพ็ญอุปการะแก่ลูกโดยธรรมสม่ำเสมอ ให้ลูกเลี้ยงสำนึกในอุปการคุณจนมีความรู้สึกว่า พ่อเลี้ยงแม่เลี้ยงเป็นพ่อแม่แท้จริงของตน เป็นเจ้าพระคุณของลูก แม้จะได้ลูกซึ่งเป็นเลือดเนื้อเชื้อไข ก็คงให้อุปการะเสมอกัน พ่อแม่จะพึงรักลูกเล็กอย่างไร รักลูกรุ่นน้องอย่างไร รักลูกใหญ่อย่างไร พึงให้แก่ลูกนั้น ๆ อย่างไร ก็รักอย่างนั้นให้อย่างนั้น เช่นนี้แล้ว ความเป็นหอกข้างแคร่ความเป็นตอใต้เรือนของลูกเลี้ยง จะเป็นไปได้อย่างไร อำนาจคุณธรรมเพียงเมตตาประการเดียว ก็พอทุกอย่างที่จะปัดหอกข้างแคร่ให้ห่างไกล และถมตอใต้เรือนเสียจมไปเลย พ่อเลี้ยงแม่เลี้ยงผู้สามารถฉะนี้ ย่อมเป็นผู้

จรรโลงสังคมของมนุษย์สูงส่ง เป็นที่สรรเสริญของชุมชนทั่วไป

ที่กล่าวมานั้น ย่อมความว่า ที่เปรียบเปรยไว้แต่ก่อนนั้น มิใช่เป็นทำนบกีดกันพ่อหม้ายแม่หม้ายลูกติดให้ตกพุ่มหม้ายไปตลอดชีวิต ทั้งมิได้ปรักปรำเด็กกำพร้าให้ว้าเหว่ตลอดชาติ ที่แท้จริงนั้นเป็นการให้บริหารทั้งสองฝ่าย กันความตะกรุมตะกรามของชายหญิงที่จะเข้ามาเป็นพ่อเลี้ยงแม่เลี้ยง มิให้ด่วนได้ เพราะการด่วนได้นั้นจะเป็นทำให้เสียโฉม ไม่เป็นสิริมงคลแก่ตน ทั้งให้พิจารณาตนว่าสามารถเพียงไร มิใช่มุ่งปองอย่างอื่นนอกไปจากนั้น เช่น เครื่องทรงของพ่อหม้ายแม่หม้ายที่ทรงเครื่อง แม้จะได้เครื่องทรง แต่ไม่อาจบัดหอกข้างแคร่ ไม่อาจถมดอใต้เรือน ก็อย่าหวังเลยว่าจะมีสุข ทางฝ่ายผู้กำพร้าเล่าก็ได้ให้เครื่องรางกันตนไว้ มิให้พวกอธรรมหาโอกาสประทุษร้ายได้คล่อง ๆ เพราะผู้กำพร้า เท่ากับมีแขนข้างเดียว เสียเปรียบอยู่มาก ก็ควรจะมีอาวุธ

ประจำตนไว้ ฉนั้น จึงเห็นว่า คำเปรียบเปรยที่ว่า **"ลูกติดพ่อ หอกข้างแคร่ ลูกติดแม่ ตอใต้เรือน"** เป็นเสมือนคำเตือนล่วงหน้าให้สำรวจตนของผู้ที่จะเป็นพ่อเลี้ยง แม่เลี้ยงเป็นสำคัญ พร้อมกระนั้น ก็เท่ากับเป็นกำแพงป้องกันลูกเลี้ยงไปในตัว

การเป็นพ่อเป็นแม่ มิได้จะยุติกันลงตรงที่มีลูก หมายความว่า พ่อมีลูกแล้ว ก็หมดเรื่องสำหรับพ่อแม่เพียงเท่านี้หามิได้ ถ้าจะขาดตอนกันเพียงนั้น ความเป็นพ่อเป็นแม่ก็ไม่เห็นจะสำคัญอะไร และก็เป็นกันได้ไม่ยากเลย ทั้งสภาพการณ์เช่นนั้น ก็จะไม่กระทำให้คนเราพิเศษ อะไร ไป กว่า บรรดา สังขารที่ มีวิญญาณครองประเภทอื่น ๆ ที่ปรากฏกายอยู่ในพื้นโลก และดูจะด้อยกว่าบางประเภทเสียด้วยซ้ำ เพราะบางประเภทนั้น มันยังรู้จักเลี้ยงจนเติบโต จึงปล่อยให้เป็นอยู่ตามลำพัง มนุษย์เราย่อมประเสริฐกว่าสูงกว่า โดยสติปัญญาก็ย่อมกระทำได้ดีกว่าและสมสภาพของมนุษย์เดียว คือ มีทั้งการเลี้ยงและการอบรมพร้อมกันไป

การกำหนดหน้าที่ของพ่อแม่ที่จะพึงปฏิบัติต่อลูกนั้น ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าตรัสแสดงเป็นพระโอวาทแก่สิงคาลมานพว่า **"ดูก่อนคหบดีบุตร มารดาบิดาย่อมส่งเคราะห์บุตรด้วยฐานะห้าประการ คือ ห้ามไม่ให้ทำชั่ว ๑ ให้ดำรงมั่นในความดี ๑ ให้ศึกษาศิลปะ ๑ หาคู่ครองที่สมควรให้ ๑ มอบมรดกให้ในสมัยที่สมควร ๑"** ดังนี้

ที่ว่าห้ามไม่ให้ทำชั่วนั้น ตามความหมายที่แท้จริงนั้นมุ่งถึงการตักเตือนสั่งสอนไว้ก่อนที่ลูกจะกระทำความชั่ว เพื่อป้องกันลูกมิให้เป็นคนชั่วในอนาคต แต่ในเมื่อลูกประพฤติลงไปแล้ว จะถือว่าไม่ใช่หน้าที่ก็ไม่ถูก จำต้องห้ามปรามเพื่อมิให้กระทำเช่นนั้นสืบไป

ตามธรรมดาพ่อแม่ทุกคนไม่ต้องการที่จะเห็นลูกของตน ประพฤติตนเป็นคนชั่วเลย แต่ก็อดที่จะมีผู้ประพฤติชั่วอยู่ไม่ได้ ทั้งนี้โดยเหตุที่พ่อแม่แม้จะไม่สนับสนุนให้ลูกชั่ว แต่ก็ไม่ได้โอกาสที่จะอบรมลูก เพราะเหตุต่าง ๆ บังคับเช่นต้องขวนขวายในการอาชีพ จนไม่มีเวลาที่จะอยู่

กับลูก บางครอบครัว พ่อต้องไปทำงานตั้งแต่ลูกยังไม่ตื่น และกลับมาเมื่อลูกหลับแล้ว แม้กระนั้นในวันหยุดก็ควรอยู่ใกล้ ๆ กับลูก ให้เวลาแก่ลูกบ้าง จะเป็นทางที่ดีอยู่ บางรายก็เห็นว่าเป็นการเพิ่มภาระให้แก่ตนโดยไม่จำเป็น เพราะหน้าที่ของตนก็คือการทำมาหาเลี้ยงครอบครัว ซึ่งก็เป็นภาระหนักอยู่แล้ว ยังจะต้องมาดูแลอบรมลูกอีกก็จะมากไป บางทีก็มอบหมายแก่พี่เลี้ยงนางนมไปเลย ตนจะเกี่ยวข้องก็เป็นบางครั้งบางคราวเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนั้นความห่างเหินกันก็มีมากขึ้นทุกที มิใช่แต่จะห่างเหินในทางความประพฤติเท่านั้น ย่อมห่างเหินกันถึงอัธยาศัยที่เดียว ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ขอตัดออกไป ไม่กล่าวถึง จะพูดแต่เรื่องการป้องกันลูกจากความชั่วเท่านั้น

พ่อแม่ท่านกล่าวว่าเป็นอาจารย์คนแรกของลูก ดังที่ได้พูดมาแล้วในวันก่อน ฉะนั้น การที่ลูกจะห่างความชั่วได้นั้น พ่อแม่ต้องไม่กระทำชั่วจึงจะเป็นทางที่ถูกต้อง ถ้าพ่อแม่ยังกระทำชั่วอยู่ด้วยตนเอง ก็ยากที่จะดัด ดันลูกจากความชั่วได้ แม้ถึงพ่อแม่จะไม่กระทำชั่ว ก็ยังยากที่จะ

ห้ามกันลูกจากความชั่วได้เลย จึงเป็นการยากนักที่พ่อแม่ยังประพฤติการชั่วอยู่แล้ว จะกีดกันลูกให้ห่างจากความชั่ว เพราะลูกได้เห็นการกระทำ ได้ฟังคำพูดอยู่ทุกเมื่อ ก็ย่อมพยายามที่จะเรียนแบบอยู่ตลอดเวลา พ่อแม่จะห้ามปรามตักเตือน หรือตนก็กระทำตำตาอยู่ บางรายส่นับส่นุนเสียด้วยซ้ำ "ต้องอย่างนี้ถูกจะเป็นลูกแม่" "ลูกพ่อต้องเก่งควรชกชก ควรตีตี ลูกไม่สู้คนไม่ใช่ลูกพ่อ และลูกนี้แพ้มนุษย์ก็ไม่ใช่ลูกพ่อ ลูกที่เสียเปรียบคนไม่ใช่ลูกพ่อ" ที่พูดเช่นนี้ ก็เพราะต้องการจะให้ลูกเข้มแข็งกล้าหาญ แต่ไม่มีการชี้แจงเหตุผล ว่าอย่างไรเป็นการถูกต้อง อย่างไรไม่ถูกต้อง มีอยู่ที่พ่อแม่บางคนเห็นลูกถูกข่มเหงรังแกมาจากเพื่อน ๆ กลับไล่ส่งให้กลับไปต่อสู้กับเขาให้ได้โดยไม่มีการชี้แจงอะไร บางรายลูกไปเที่ยวหยิบฉวยลักสิ่งของของผู้อื่นมาได้ เห็นเป็นคนฉลาดเฉลียวเป็นความเก่ง พูดส่งเสริมส่นับส่นุน ลูกก็เห็นเป็นคุณในที่สุดก็กลายเป็นโจรไป

การส่นับส่นุนลูกในทางชั่ว ไม่เป็นวิธีที่ชอบในการที่จะบำรุงลูก เพราะหัวลูกตกอยู่ในความชั่วเสียแล้ว อนาคตของลูกก็ยากที่จะสดใส ลูกของตนก็อาจกลายเป็น

โจรผู้ร้าย เป็นอันขพาดไป ซึ่งจะเป็นผู้กระทำให้เกิดความยุ่งยากขึ้นในมนุษย์สังคม เป็นบุคคลที่ไหน ๆ ไม่ต้อนรับไม่ปรารถนา

ไม่ชั่วร้ายถึงอย่างนั้น เพียงแต่สนับสนุนลูก ในทางกระด้างดื้อดึด ต่อผู้หลักผู้ใหญ่หรือยุยงส่งเสริมให้เกิดทิฐิมานะ ก็มิใช่กีดกันลูกให้ห่างจากความชั่ว ดังมีบางรายห้ามปรามลูก อย่าไปคบหาสมาคมกับเด็กคนนั้นพวกนั้น เขาเป็นคนชั้นต่ำกว่าเรา ยากจนกว่าเรา เขามั่งมีกว่าเรา เขาเป็นคนสูงกว่าเรา ดังนี้เป็นอาทิ แทนที่จะชี้แจงเหตุผลอันถูกต้อง ว่าควรคบหาสมาคมกับคนที่ประพฤติดี ไม่ข่มเหงใคร พูดจาไม่หยาบคาย กลับเอาความจนความมี ความสูงความต่ำมาเป็นขีดชั้นของการสมาคม ก็ทำให้ลูกมีทิฐิมานะ ไม่เป็นหนทางที่จะป้องกันลูกให้ห่างจากความชั่ว หรือบางรายมีใจผูกโกรธเจ็บแค้นกันระหว่างพ่อแม่ ก็ห้ามปรามลูกไม่ให้คบหาสมาคมกับลูกของอีกฝ่ายหนึ่ง โดยเพาะความเป็นศัตรูให้เกิดแก่ลูก มุ่งจะให้ลูกเป็นศัตรูกันสืบไปอีก เช่นนี้ก็มิใช่หนทางป้องกันลูกจากความชั่วเช่นเดียวกัน

อีกประการหนึ่ง เมื่อลูกกระทำชั่วกระทำผิด ถึงกับจะต้องว่ากล่าวหรือแม้เฆี่ยนตีก็กระทำไปด้วยอารมณ์โกรธ แสดงความโกรธออกมาให้ปรากฏ การกระทำเช่นนี้เพื่อห้ามปรามลูกมิให้กระทำความชั่วนั่นแหละ แต่เป็นการนำเอาชั่วไปปราบชั่ว เหมือนเอาน้ำสกปรกไปล้างโสโครก ก็ยากที่จะกระทำให้เกิดความสะอาดขึ้นมาได้ จึงไม่เป็นทางที่จะห้ามปรามลูกได้ ต่อเมื่อได้ระงับอารมณ์โกรธไว้เสีย มีอารมณ์อย่างปรกติ จึงว่ากล่าวเฆี่ยนตีสั่งสอน จะกระทำให้ลูกเกิดความสำนึกได้ดี ทั้งจะไม่ให้โอกาสที่ลูกจะคิดว่า "พ่อแม่โกรธเราจึงดุด่าว่ากล่าวเฆี่ยนตีเรา ถ้าไม่โกรธก็คงไม่ดุไม่เฆี่ยนตีเรา" ตรงกันข้ามลูกจะสำนึกว่า "เพราะเรากระทำผิด พ่อแม่จึงเฆี่ยน" ดังนี้

ลูกจะเป็นผู้แทนพ่อแม่ในอนาคต ลูกเป็นมรดกอันแท้จริงของตน ที่ตนจะยกให้แก่สังคมมนุษย์ ถ้าเป็นลูกชั่วแล้ว จะเป็นเหมือนกระจกเงาฉายสะท้อนไปถึงพ่อแม่

"แม้นจะสิ้นชีพไปแล้ว ฉะนั้นพระพุทธองค์จึงทรงแสดงถึง หลัก ที่พ่อ แม่จะ พึงบำรุง ลูกเป็น ข้อแรกว่า ห้ามลูกจากความชั่ว" ดังนี้แล

สวัสดี

มีพระพุทธภาษิตอยู่บทหนึ่งว่า **"ปุตฺตา วตฺถุ มนุสิสานำ ลูกเป็นวัตถุของมนุษย์ทั้งหลาย"** ดังนี้ พระพุทธพจน์บทนี้แสดงว่า ลูกนั้นเป็นผู้ที่จะขยายเผ่าพงศ์ของมนุษย์แพร่กว้างออกไปในโลก เปรียบเหมือนป่าดงพงพีที่มีต้นไม้งอกงามมาก แสดงความเป็นดงทึบ ฉันใด สกุลวงศ์ของคนเราจะแผ่ไพศาลออกไป ก็เพราะลูกเป็นที่ตั้ง ฉันนั้น ฉะนั้น พ่อแม่พึงบำรุงเลี้ยงลูกให้ดี เพื่อว่าลูกจะได้เป็นคนดี แผ่เผ่าพงศ์ที่ดีออกไปตลอดกาลนาน เหมือนกสิกรได้รับผลดีฉันใด พ่อแม่ก็ต้องการลูกที่ดีฉันนั้น

การที่จะให้ลูกดำรงมั่นในความดี หรือการปลูกฝังความดีในอัชฌาศัยนั้น ตามหลักการขั้นต้นควรจะ

ดำเนินไปให้เหมาะกับอัธยาศัยของเด็กเป็นปฐม ทั้งนี้ เพราะคนอบรมนั้น หากไม่ถูกกับอัธยาศัย ก็ยากที่จะผั้งใจได้ ฉะนั้น วิธีการที่พ่อแม่ควรจะปลูกความดีให้แก่ลูกนั้น ไม่พึงเอาใจตนเป็นเกณฑ์ว่าจะให้ดีเหมือนตน หรือจะให้ดีทันใจตน ซึ่งเป็นวิธีที่เรียกว่า เคี่ยวเข็ญ อย่างเคร่งเครียด ทำให้ลูกรู้สึกว่าถูกบังคับจนไม่สามารถจะเป็นอิสระได้เลย พ่อแม่ควรทราบอัธยาศัยของลูก ยึดอัธยาศัยของลูกเป็นเกณฑ์ในการปลูกผั้งความดีลงในตน และควรกระทำมาตั้งแต่เด็กและกระทำให้ติดต่อกัน สืบสายไปตลอดจนเติบโตถึงวัยศึกษาทีเดียว ฉะนั้นพ่อแม่น่าจะทราบอัธยาศัยอันแท้จริงของลูกเป็นเบื้องต้น ที่จะทราบนั้นก็ไม่ยากอะไร เพียงแต่พยายามศึกษา ให้ทราบความหมายของคำว่า "เด็ก" มีอยู่อย่างไร เท่านี้ก็สำเร็จประโยชน์ในการปลูกผั้งความดีให้แก่ลูกได้มากมาย แม้ที่สุดการจัดสร้างสถานอนุบาล หรือโรงเรียนอนุบาลขึ้นก็เนื่องมาจากความหมายของคำว่าเด็กนั่นเอง เป็นหลักการสำคัญ

ความหมายของคำว่าเด็กนั้น จะมีอรรถาธิบายประการใดบ้าง ก็สุดแต่นักปราชญ์ทางภาษาศาสตร์จะให้คำนิยามไว้ ในที่นี้จะไม่คำนึงถึงคำนิยามของภาษาศาสตร์ จะกล่าวแต่เฉพาะอธิบายของอาจารย์ผู้เฟื่องศัพท์บาลี ได้ลากเอาคำว่า เด็ก นั้นเข้าวัดไป อธิบายของอาจารย์ผู้เฟื่องศัพท์นั้น เห็นว่ามีสาระที่น่าใคร่ครวญอยู่ไม่น้อยเลย ขอนำมาบันทึกเสนอไว้ ณ ที่นี้ อาจารย์ได้อธิบายว่า คำว่าเด็กในภาษาไทยนั้น เป็นคำที่แผลงมาจากภาษาบาลีว่า "ติก" ซึ่งแปลตามรูปศัพท์ว่า "หมวด ๓" นำมาใช้ในภาษาด้วย แผลงให้สะดวกแก่ลิ้นและหูของไทย เอา อิ เป็น เอ เอา ต เป็น ด ใส่ไต้คู่สกัดเสียงให้สั้น ก็เป็นเด็ก แปลโดยความหมายว่า "ผู้มีกิจ ๓" ดังนี้ แล้วก็ขยายความกิจ ๓ ต่อไปว่า "ได้กินเป็นต้น นอนเป็นประธาน เล่นเป็นปริโยสาน" ตามอธิบายของอาจารย์ผู้เฟื่องศัพท์นี้สรุปว่า เด็กนั้น คือ ผู้มีกิจ ๓ ได้แก่ กิน นอน และเล่น ถ้าเด็กผู้ใดปฏิบัติกิจเหล่านี้บกพร่อง พ่อแม่ต้องหาทางให้ลูกนั้นได้ปฏิบัติกิจ

ของเด็กโดยสมบูรณ์ให้จงได้ ถ้าเด็กคนใด ไม่กิน ไม่นอน ไม่เล่น ก็แสดงว่า เกิดผิดปรกติขึ้นในตนของเด็ก แล้วต้องรีบขวนขวายหาหมอมาบำบัด เพื่อให้คงเป็นเด็กต่อไป

ทราบความหมายของคำว่าเด็กดังนี้แล้ว ควรจะปลูกฝังความดีลงในเด็กตามอัธยาศัยก็กระทำได้ง่าย กล่าวคือ เพียงแต่ควบคุมการกินให้เป็นคนกินที่ดี การนอนให้เป็นคนนอนที่ดี และการเล่นให้เป็นการเล่นที่ดี รวมว่าให้ลูกกินดี นอนดี และเล่นดี เพียงเท่านี้ก็เป็นการสร้างอุปนิสัยดีสืบไปได้เป็นอันมาก

ในการกิน พยายามให้ลูกกินเป็นเวลา กินแต่ของที่ควรกิน ไม่ตามใจลูกในเรื่องการกินจนเกินไป เห็นอะไรก็จะกิน แม้แต่ของที่ไม่ควรกินหรือกินไม่ได้ก็รบจะกิน เช่นเคยมีผู้กล่าวว่า เด็กคนหนึ่งรบพ่อแม่ให้ซื้อเกียะโดยบอกว่า "หนูจะกิน" การอบรมลูกให้กินดี รู้จักกิน ไม่กินพร่ำเพรื่อ รู้จักว่าอะไรควรกิน อะไรไม่ควรกิน อะไรกินได้ อะไรกินไม่ได้ เป็นต้น

เป็นคุณแก่ตัวของเด็กเอง และเป็นคุณต่อไป ไม่ให้ลูกซึ่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ต่อไปในภายหน้า เห็นการกินเป็นใหญ่ อย่างในปัจจุบัน มีบางคนถือฤดมคติว่า "กินเป็นเรื่องใหญ่ ตายเป็นเรื่องกลาง ติดตะรางเรื่องเล็ก" เขากินแม้กระทั่งจอบ กระทั่งเสียม กินจนตาย กินจนติดตะราง ผู้ใหญ่ที่มีคติเช่นนี้ จะว่าไม่ได้อบรมในเรื่องกินมาตั้งแต่เด็ก ๆ ก็เห็นจะไม่ผิด หรือไม่ก็คงถูกตามใจ ในเรื่องกินมาจนเคยตัว ก็เป็นได้ เพียงเรื่องกินเรื่องเดียวถ้าได้อบรมลูกให้กินดีได้จริง ๆ ก็เป็นคนปลูกลูกให้ตั้งอยู่ในความดีได้มากทีเดียว เรื่องนอนเรื่องเล่นก็เช่นเดียวกัน ทั้งพ่อแม่เอาใจใส่ในลูกเล็กของตนจริง ๆ ให้นอนดี เล่นดี ก็จะเป็นคุณติดตัวมาจนเติบโต จะได้ขอขยายความไว้ ณ ที่นี้

การที่จะให้ลูกตัวอยู่ในความดีนั้น ในครั้งก่อน ๆ พ่อแม่ผู้เป็นบัณฑิต ได้พยายามที่จะให้ลูกมีคุณสมบัติประจำตน แม้จะต้องจ้างก็ยอม ท่านได้เล่าเรื่องของนายกาละ ลูกของท่านอนาถบัณฑิณ เศรษฐีไว้เป็นตัวอย่าง

ท่านอนาถบัณฑิณเศรษฐี เป็นพระอริยบุคคลขั้นโสดาบัน มั่งคั่งมีทรัพย์มีลูกชายชื่อนายกาละ เป็นเด็กไม่เอาถ่าน เอาแต่สนุกสนานพาลเกเรไปตามเรื่อง หรือจะเรียกว่าเป็นเด็กอันธพาลก็ได้ ท่านเศรษฐีผู้เป็นพ่อพยายามจะให้ลูกตั้งตนอยู่ในความดี ถึงกับลงทุนจ้างลูกชายกาละ ให้ไปฟังเทศน์ที่พระเชตวันวิหาร ในวันพระทุก ๆ วันพระ ซึ่งมีการแสดงธรรมตลอดคืน และโดยมากพระพุทธองค์ทรงโปรดประทานด้วยพระองค์ นายกาละไปตามคำบิดา เพราะต้องการเงินจ้าง ไปถึงพระวิหาร ก็หาที่ที่มืดชิดเช่นหลังธรรมาศน์หลับสบาย พอรุ่งเช้าก็กลับบ้าน ท่านพ่อต้องจ่ายทรัพย์ก่อนถึงจะยอมกินข้าว ไม่จ่ายก่อนไม่ยอมกินข้าวเป็นดังนี้มานาน ต่อมาท่านเศรษฐีบอกว่า **"ขอให้ลูกจำคำเทศน์ของพระพุทธเจ้ามาว่าให้พ่อฟังสักคำหนึ่ง หรือสักข้อหนึ่งเถิด พ่อจะเพิ่มเงินให้อีก"** นายกาละไปฟังคราวนี้ฟังด้วยความพยายามที่จะจำเอาไปบอกคุณพ่อ ตั้งอกตั้งใจฟัง ในที่สุดก็ได้ดวงตาเห็นธรรม ตอนเช้ามาบ้านพร้อมกับพระพุทธองค์และพระสงฆ์ไม่เอ่ยปากทวง

ค่าจ้างเหมือนทุกๆ วัน นั่งกินข้าวเลย เพราะมีคุณสมบัติอันประเสริฐแล้วในตน

การอบรมลูกให้ตั้งอยู่ในความดี เป็นหน้าที่ของพ่อแม่ที่พ่อแม่จะต้องกระทำต่อลูก เพื่อให้ลูกซึ่งเป็นมรดกของตนที่จะยกให้แก่สังคมต่อจากตนไป เป็นผู้ดีร่วมกับสังคมของมนุษย์สืบไป

การดำเนินชีวิตของบุคคลในโลกนั้น ทุกยุคทุกสมัย ยุติตรงกันในหลักการสำคัญอยู่ประการหนึ่งคือการศึกษา เพราะการดำเนินชีวิตของบุคคล จะราบรื่นหรือลำเค็ญ ก็อยู่ที่การศึกษา แม้ในยุคปัจจุบันก็ยังคงนิยมอยู่เช่นนั้น และพ่อแม่ในยุคปัจจุบันโดยมากก็มักจะเดือดร้อนรำคาญในเรื่องให้การศึกษาแก่ลูกอยู่ไม่น้อย แม้จะมีฐานะและกำลังพอที่จะสนับสนุนลูกได้ ก็ยังไม่วายที่จะเกิดความรำคาญในเรื่องสถานที่ศึกษาของลูก ถึงแม้รัฐบาลจะมีนโยบายส่งเสริมประชาชนให้ได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่ เพราะยึดหลักที่ว่าการศึกษาเป็นพลานุภาพของมนุษย์ เกี่ยวโยงกับความเสื่อมความเจริญ ของ

ประเทศบ้านเมือง ถ้าประชาชนพลเมืองมีการศึกษาดี ก็ประกาศความเจริญของบ้านเมือง แม้กระนั้นก็ยังไม่สามารถบำบัดความเดือดร้อนในด้านการสนับสนุนลูกของพ่อแม่ได้ทั้งนี้ เนื่องด้วยสถานที่ศึกษายังขาดแคลน คนผู้สอนขาดแคลนบ้าง และเกิดอุตสาหกรรมขึ้นอีกประเภทหนึ่งคือการดำเนินการศึกษาของเอกชน ลูกของใครจะเข้ามาศึกษาในสถานที่ของเขา ก็ต้องขอค่าบำรุงโต๊ะเก้าอี้และอื่น ๆ ซึ่งถ้าเรียกอย่างไม่เกรงใจ ก็คือเงินกินเปล่า คนละ ๓–๕ พัน ถึงหนึ่งหมื่น ดูก็เป็นลำเป็นสันดีจริง ๆ นี้คือ การศึกษาในยุคปัจจุบัน

ในยุคก่อนท่านเรียกข้อที่จะต้องศึกษาว่า **ศิลปะ** และถือเป็นหลักการใหญ่ที่เดียว ดังมีธรรมภาษิตรับรองว่า กิจฺฉา วุตฺติ อสิปฺปสฺส การเลี้ยงชีพของผู้ไม่มีศิลปะเป็นเรื่องลำเค็ญ ดังนี้ ในยุคนั้นจึงมีการศึกษาศิลปะกันอย่างจริงจัง ศิลปะในยุคนั้น มีประเภทหลายหลาก การผึกช้าง การผึกม้า เป็นต้น ล้วนเป็นศิลปะ

ทั้งนั้น และศีลปะในยุคนั้น หมายความรวมทั้งภาคทฤษฎี ทั้งภาคปฏิบัติควบคู่กันไป เมื่อสำเร็จแล้ว ก็มีความรู้สำหรับดำเนินชีวิตได้ดี ไม่มีความเดือดร้อนลำเค็ญประการใด แม้ที่สุดคนง่อยเปลี้ย ถ้ามีศีลปะ ก็ยังเอาตัวรอดได้ ดังเรื่องนายง่อยผู้หนึ่ง มีศีลปะในการดีดก้อนกรวด เขาสามารถดีดก้อนกรวดทะลุใบไม้เป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ ให้เด็ก ๆ ดู ก็ได้อาศัยเด็กช่วยเข็นรถไปยังที่ต่าง ๆ และได้อาศัยอาหารจากพวกเด็ก ๆ อีกเหมือนกัน วันหนึ่งพระราชาเสด็จมาทางที่นายง่อยกำลังแสดงศิลปะของเขาอยู่ พวกเด็กก็เข็นเลื่อนของเขาเข้าร่มไม้แล้วก็พากันหลบซ่อนไป พระราชาเสด็จมาถึงตรงนั้น เห็นเงาใบไม้ปรากฏที่พื้นดินเป็นรูปต่าง ๆ ทรงแหงนพระพักตร์ดูก็ประหลาดพระทัย ตรัสถามทรงทราบความแล้ว ก็ให้พานายง่อยเข้าไปในวัง ดีดขี้แพะใส่ปากปุโรหิตพูดมากจากในม่าน ซึ่งเจาะรูพอขี้แพะลอด เขาดีดใส่ปากปุโรหิตจนหมดทนาน ปุโรหิตไม่รู้สึกเลยว่าตนกินขี้แพะเข้าไปตั้งทนาน นายง่อยเป็นที่โปรดปราน

จึงได้มีคนสรรเสริญศิลปะว่า อันศิลปะนั้น มิเลือกว่าอย่างใด ย่อมสำเร็จประโยชน์ได้ทั้งนั้น เพียงแต่คนดีดก้อนกรวดเท่านั้น ยังทำให้นายงอยรำรวยมหาศาล

แต่คำว่า ศิลปะในปัจจุบันนี้ ไทยเรานิยมใช้ในเรื่องเล่นๆ มากกว่าเรื่องจริง เช่นเรียกผู้เล่นละคร ผู้ร้องเพลง ผู้ประพันธ์ว่า ศิลปิน แปลว่า ผู้มีศิลปะ ในบางกรณีก็เรียกภาพนุ่งน้อยห่มน้อย หรือภาพไม่นุ่งไม่ห่มว่า ภาพศิลป์ไปก็มี ศิลปะเหล่านี้ ในยุคปัจจุบันพ่อแม่จะถือว่าเป็นหน้าที่ให้ลูกศึกษาก็น่าจะให้หนทางดำเนินชีวิตในอนาคตของลูกได้เหมือนกัน แต่การดำเนินชีวิตของลูกผู้เป็นศิลปินนั้น จะราบรื่นชื่นชมเพียงไรหรือไม่ อาจอยู่ที่การใช้ศิลปะนั้น เหมาะกาละเทศะและบุคคลหรือไม่อีกส่วนหนึ่งด้วย เพราะท่านสอนไว้ว่า "พึงเรียนศิลปะทุกอย่าง ไม่ว่าเลวปานกลางหรือสูงเยี่ยม พึงทราบประโยชน์ของศิลปะนั้นๆ ไว้ แต่ไม่พึงประกอบไปทุกอย่าง การที่ศิลปะนั้นๆ จะอำนวยประโยชน์ให้มีอยู่"

การให้ลูกศึกษาศิลปะ เป็นหน้าที่ประการหนึ่ง

ของพ่อแม่ ที่จะต้องเอาใจใส่ต่อลูก และต้องคิดเสมอว่า ศิลปะคือดวงประทีปส่องอนาคตของลูกทีเดียว

เรื่องการมีคู่ครองนั้นเป็นธรรมดาของโลก และเป็นธรรมดาที่ให้กำเนิดมนุษย์สืบสายมาจนบัดนี้ ฉันนี้ พ่อแม่จึงมีหน้าที่ในการจัดหาคู่ครองให้แก่ลูก ตามหลักเดิมนั้นหมายถึงหาภรรยาให้แก่ลูกชาย ทั้งนี้เพราะประเพณีเดิม ฝ่ายหญิงต้องเสี่ยมนวลสงวนนาม ไม่เป็นฝ่ายเสนอก่อน แต่เป็นฝ่ายสนอง การหาคู่ครองที่พ่อแม่จะพึงกระทำนั้น ก็เฉพาะลูกชายเท่านั้น การที่ผู้ใหญ่หาคู่ครองให้นั้น มิใช่กระทำโดยถือว่าเป็นพ่อเป็นแม่ ลูกจะขัดมิได้เลย ดังนี้ก็หามิได้ ที่จริงนั้นขณะทำโดยมีหลักการเช่นเดียวกัน ดังเช่นที่ว่า “**ปลูกเรือนตามใจผู้อยู่ ผูกอู่ตามใจผู้นอน**” แต่คงว่าแม้นพ่อแม่จะมีอำนาจในการจัดหาคู่ครองให้แก่ลูกก็จริง แต่ก็มิได้บังคับลูกให้จำเลือกคู่ที่ตนไม่พอใจ ทั้งยังมีหลักการอีกข้อหนึ่งระบุไว้มิให้บังคับลูก มิให้ขืนใจลูกไว้ด้วย ดังที่ว่า “**วัวไม่กินอย่าข่มเขา**” ทั้งนี้แสดงให้เห็น

ว่าการหาคู่ครองให้ลูกนั้น มิใช่หมายความว่าจะเอาแต่ใจของตนเป็นเกณฑ์อย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงความพอใจ หรือไม่พอใจของลูกเลย ที่เกิดเป็นข้อตำหนิกันว่า "**คลุมถุงชน**" ก็เพราะไม่ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์นั้นๆ นั่นเอง ต้องจัดว่าเป็นเรื่องแต่ละรายไป ไม่ใช่ว่าประเพณีคลุมถุงชนจะเป็นที่ยอมรับนับถือโดยทั่วไปก็หามิได้

อีกอย่างหนึ่งการจัดหาคู่ครองให้ลูกชาย ของตนโดยหาซื้อด้วยทรัพย์ฝ่ายซื้อไม่มีซื้อถูกกล่าวขวัญ แต่ฝ่ายชายมีซื้อติดอยู่ พ่อแม่ของสาวก็ถูกหาว่า "**ขายลูกสาว**" และราคาค่าตัวของสาวสมัยก่อน อย่างแพงที่สุดก็คงร้อยชั่ง คำว่าร้อยชั่ง จึงได้เป็นคำให้เกียรติเรียกหญิงที่สวยงามว่า "**แม่ร้อยชั่ง**" แต่ถ้าจะนำมาเป็นคำเรียกสาวสวยในปัจจุบัน ก็จะดูต่ำต้อยถอยราคานัก เห็นจะต้องว่า "**แม่แสนชั่ง**" ถึงจะสมสมัย การขายลูกสาวนั้น ก็มิใช่เป็นประเพณีใหม่เหมือนกัน ในยุคก่อนก็มีการขายลูกสาว จึงได้ปรากฏในเรื่องนาง

วิสาขาตอนหน้าฝน หญิงบริวารวิ่งกันเกรียวกราว แต่นางวิสาขาเดินไปด้วยอารมณ์ปกติ จนผ้าผ่อนเปียก ผู้ที่พบพูดเปรยๆว่า "เออ ช่างอ้อยสร้อยเสียจริงเชียว ใครได้เป็นคู่เห็นจะไม่ได้พบแม้แต่ข้าวตังก้นหม้อ" คำพูดนี้เป็นสำนวน หมายถึงว่าคงจะทำอะไรไม่ทันกินไปดังนั้น นางวิสาขากล่าวสรุปว่า พ่อแม่เลี้ยงลูกสาว ต้องการประคบประหงมอวัยวะทุกส่วน เพราะพวกเราเป็นพันธะที่จะต้องขาย พ่อแม่เลี้ยงพวกเราเพื่อส่งไปสู่สกุลผัว ถ้าวิ่งลุกลี้ลุกลนล้มลงไป มือหรือเท้าแตกผิดไป ก็จะต้องเป็นภาระของสกุล ขายใครไม่ได้ เครื่องแต่งตัวเปียกแล้วก็แห้งได้ แต่แขนขาหักแล้วยากที่จะเป็นดังเดิม

ในยุคปัจจุบันการจัดหาคู่ครองให้แก่ลูกนั้น แทบจะกล่าวได้ว่าเป็นหน้าที่ที่ยกเลิกไปแล้ว เพราะเป็นเรื่องเก่า เรื่องล้าสมัย โลกได้เข้ามาสู่ยุคปรมาณู ยุคดาวเทียมแล้ว มนุษย์ทุกวันนี้มีความรู้ความฉลาดพอที่จะจัดการเรื่องส่วนตัวของตนได้แล้ว เรื่องคู่ครองเป็นเรื่อง

เด็ก เสียงลูกชายจะพูดว่า "คุณพ่อคุณแม่ไม่ต้องยุ่งหรอกครับ เรื่องที่ผมจะรักใครชอบใคร ปล่อยให้ผมจัดการในเรื่องของผมเองเถิดครับ คุณพ่อคุณแม่เตรียมเงินไว้มาก ๆ ก็แล้วกัน เวลาเขาเรียกจะได้มีให้เขา มีทันทีนะครับ" เสียงลูกสาวจะพูดว่า คุณพ่อคะ คุณแม่คะอย่ามายุ่งเรื่องของหนูเลยคะหนูโต พอแล้ว หนูเรียนมากแล้ว รู้ความเป็นไปของโลกกว้างขวางแล้ว ปล่อยลูกเถิดค่ะ ลูกจะไม่ทำให้คุณพ่อคุณแม่ต้องเดือดร้อนเรื่องคู่ครองของลูกดอกคะ" รวมความว่า "**เรื่องของเด็กเขาจะรักกันชอบกัน ผู้ใหญ่ไม่เกี่ยว**" แล้วในที่สุดก็เกิดเป็นข่าวเกรียวกราว กินยาตาย ผูกคอตาย โดดน้ำตาย อกหัก เห็นโลกเป็นยาพิษไปตาม ๆ กัน

พ่อแม่บางท่านก็ตัดบทไว้เลย "พ่อแม่ยังอยู่จะไม่ยอมให้ลูกชายลูกหญิงมีคู่ครอง เลี้ยงมาแสนยากแสนลำบาก พอเติบโตขึ้นลูกชายก็จะไปเลี้ยงเมีย ลูกสาวก็ต้องไปทำงานให้พ่อผัวแม่ผัว ไม่เอาละฉันเลี้ยงของฉันมา ต้องอยู่กับฉันก่อน ฉันตายเสียก่อนค่อยมีผัวมี

เมีย" อย่างนกพอหาทำยาเหมือนกัน แม้จะถึงผู้สืบสกุลต่อไป ก็ยิ่งพูดหนักขึ้นอีกว่า "เลี้ยงตัวเขามาก็แสนจะเหนื่อยแล้ว ยังจะต้องเลี้ยงลูกเขาอีกหรือ ไม่เอาแล้ว ใคร ๆ ก็ถือคติเก่าทั้งนั้นว่า "ถ้ามีเมียก็ต้องมีพ่อตาไว้เลี้ยงควาย มีแม่ยายไว้เลี้ยงหลาน"

เสียงต่าง ๆ ตามที่นำมาบันทึกไว้ แสดงถึงความไม่ยอมผ่อนผันเข้าหากันระหว่างลูกและพ่อแม่ ความจริงนั้น พ่อแม่น่าจะมีเหตุผลดีกว่าในเรื่องการมีคู่ครอง ถึงแม้ลูกจะได้รับการศึกษาสูง ได้รับปริญญายาว ๆ ก็ยังขาดอยู่อย่างหนึ่งเสมอ คือความเป็นพ่อเป็นแม่ พ่อแม่มีปริญญาบัตรแล้ว คือลูกนั่นแหละ หรือเทียบระหว่างรู้กับเคย ท่านก็ว่า "**สิบรู้ไม่เท่าเคย สิบลูกเขยไม่เท่าพ่อตา**"

อย่างไรก็ตามพ่อแม่ที่ดี ไม่พึงเมินเฉยดูดายในเรื่องคู่ครองของลูก แม้ถึงว่าจะให้อิสระเสรีแก่ลูกเพียงไร ก็ต้องพยายามที่จะได้รับทราบถึงความเหมาะสมด้วยประการต่าง ๆ คือผู้ที่จะมาเป็นคู่ครองของลูกนั้น

มีสกุลคู่ควรกันหรือไม่ มารยาทเป็นอย่างไร เหมาะสมกันเพียงไร หลักฐานมั่นคงเพียงไหน องค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ พ่อแม่ที่ดีย่อมพิจารณาถือเป็นเกณฑ์ในการหาคู่ครองให้ลูกตลอดมา ทั้งนี้เพื่อความสวัสดีในชีวิตของลูกเป็นสำคัญ

พ่อแม่ได้ประกอบการงานอันเป็นอาชีพก่อตั้งหลักฐานเป็นปึกแผ่นได้แล้ว ตนเองก็นับวันแต่จะใกล้เข้าไปต่อความตาย เปรียบเสมือนไม้ใกล้ฝั่ง ถ้าไม่มีน้ำเซาะก็ยังยืนต้นอยู่ได้นาน ถ้ามีน้ำเซาะด้วยแล้วก็จะโค่นล้มลงโดยรวดเร็ว ร่างกายที่ตกอยู่ในวัยชรา ถ้าปราศจากโลกเบียดเบียนก็เสมือนไม้ใกล้ฝั่งที่ไม่ถูกน้ำเซาะ ตรงกันข้ามถ้ามีโลกเบียดเบียนก็เหมือนไม้ใกล้ฝั่งที่ถูกน้ำเซาะ รอวันที่จะโค่นจะล้มลงในวันนั้นวันพรุ่งนี้นั่นเอง พ่อแม่แก่ชราแล้ว ทรัพย์สมบัติที่อุตส่าห์สะสมมาตลอดกาลที่ยังสามารถอยู่จะมอบให้ใครคุ้มครองต่อไป นอกจากลูกแล้วจะมีใครที่ควรไว้วางใจยิ่งกว่าลูกเล่า ลูกที่ตนเลี้ยงดูมาแต่เด็กแต่น้อย อบรมให้เป็นตัวให้ตั้งตนในความดี

เท่านั้น ย่อมเป็นผู้ที่เหมาะสมที่จะครอบครองมรดกสืบสาย สกุลวงศ์ต่อไป ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ประการหนึ่ง ที่จะต้องปฏิบัติต่อลูก ในเมื่อถึงสมัยอันเหมาะอันควร ก็จัดการมอบทรัพย์สมบัติให้

สมัยที่ควรมอบทรัพย์สมบัติให้แก่ลูกนั้น ท่านแยกออกเป็นสองสมัย เรียกว่า นิจจสมัย คือมอบให้เสมอ ๆ หนึ่ง กาลสมัยมอบให้ตามกาลหนึ่ง และกล่าวอธิบายว่า การมอบทรัพย์สมบัติให้เสมอ ๆ นั้นได้แก่ การให้ทุนรอนดำเนินการอาชีพ เพื่อเลี้ยงตนและครอบครัวของตน หรือมอบให้ทำบุญทำกุศล ก็จัดเป็นการให้เนือง ๆ ในปัจจุบันหน้ารวมถึงคนให้เพื่อการศึกษาเล่าเรียนของลูก เช่นให้เป็นค่าใช้จ่ายประจำวันในการไปโรงเรียน ให้ซื้อเครื่องอุปกรณ์การเรียนให้ซื้อตำราเรียน ให้เป็นค่าเทอม และให้เป็นค่าบำรุงต่าง ๆ ก็น่าจัดเข้าในประเภทนี้ ส่วนการมอบให้ตามกาลนั้น ท่านอธิบายว่าได้แก่คนให้ตามกาลนิยมในคราวลูกตัดจุก ก็มอบทุนให้เป็นสมบัติก้อนหนึ่ง แต่งงานก็มอบทรัพย์

สมบัติให้เป็นทุนก้อนหนึ่งดังนี้ การให้ตามกาลนั้น ท่านกล่าวรวมถึงการให้ในเวลาใกล้จะตาย เช่นในเวลาที่เจ็บหนักก็สั่งเสียมอบหมายทรัพย์สินที่ตนเก็บรวบรวมไว้ เพื่อให้ลูกจัดการบำเพ็ญบุญ และครอบครองต่อไป ก็นับเป็นการให้ตามกาลเหมือนกัน

เรื่องของทรัพย์สินนั้น มีข้อยุ่งยากมากมายและสลับซับซ้อนหลายอย่างหลายประการ ถ้าพ่อแม่ที่มีลูกหลายคน มิได้จัดการมอบหมายให้เรียบร้อยแล้ว ลูก ๆ ซึ่งอยู่ภายหลังมักจะลำบาก ไม่สามารถจะตกลงกันได้ตามลำพังมีโดยมาก ต้องเกิดพ้องร้องกัน เพราะความคิดจะได้ตามที่ตนปรารถนาเป็นเหตุใหญ่ แม้จะมีผู้หลักผู้ใหญ่ในสกุลจะพูดจาชี้แจงอย่างไร ก็ไม่เชื่อถือถ้อยคำ บางรายมีผ่ายเขยฝ่ายสะใภ้เข้าส่งเสริมยุยง เพื่อให้ได้ประโยชน์แก่คนของตนให้มากที่สุดที่จะมากได้ กลายเป็นคดีขึ้นสู่โรงศาลไป เสียเงินเสียทรัพย์กันไปตามเรื่องตามราว เป็นค่าทำเนียมต่าง ๆ บ้าง เป็นค่าทนายบ้าง

นึกๆก็น่าอนาถใจ ที่ทรัพย์สมบัติซึ่งพ่อแม่อุตส่าห์สะสมไว้เพื่อลูก เพื่อมอบให้ลูกไว้ใช้สอยกันเต็มเม็ดเต็มหน่วย แต่พอสิ้นพ่อสิ้นแม่แล้ว ต่างคนต่างพูดกันไม่รู้เรื่อง ตกลงกันเองไม่ได้ต้องไปให้ผู้อื่นเขาตัดสินให้เสียเงินทองไป บางครั้งก็เอาทรัพย์สมบัติของพ่อแม่ซึ่งพ่อแม่ไม่เคยจำนำจำจองเลยตลอดชีวิต ไปจำนำเพื่อให้ได้ทรัพย์มาสู้ความกันระหว่างพี่น้อง เป็นการทำให้ทรัพย์ของพ่อแม่เป็นอันตรายไป ถึงอันตรธานในที่สุด เหตุการณ์เหล่านี้มีปรากฏอยู่ในโลกมานานแล้ว จึงมีเรื่องเล่าเทียบไว้ในชาดก ถึงนาค ๒ ตัว ตัวหนึ่งหากินน้ำตื้น ตัวหนึ่งหากินน้ำลึก วันหนึ่งตัวที่หากินน้ำลึกเห็นปลาตะเพียนว่ายมาก็คำดิ่งเข้ากัดหางได้ เพราะกำลังไม่พอที่จะดึงปลาขึ้นบกได้ ปลาดิ้นหลุดไปได้ ต้องไปตามนาคอีกตัวหนึ่งมาช่วยกันติดตาม รวมเป็นสองแรงช่วยกันลากปลาตัวใหญ่ขึ้นมาที่ชายหาดได้ แล้วก็ตกลงกันไม่ได้ ต่างแก่งแย่งกัน มีหมาจิ้งจอกเดินมาพบ ทั้งคู่ก็ขอร้องให้หมาจิ้งจอกช่วยแบ่งปลาให้ หมาจิ้งจอก

ก็จัดการแบ่งว่า "นาคน้ำตื้นเอาท่อนหางไป นาคน้ำลึกเห็นก่อนและจับก่อน ควรได้ท่อนหัว ส่วนกลางตัวเป็นของข้าผู้ดำรงยุติธรรม" พอหมาจิ้งจอกแบ่งปลาแล้ว คาบเอาท่อนกลางไป นาคทั้งสองจึงได้สำนึกว่าไม่พอที่เลย หากินกันมานานแล้ว ถ้าไม่แก่งแย่งกันก็จะไม่มีหัวไม่มีหาง หมาจิ้งจอกก็จะไม่เอาปลาตะเพียนของเราไปได้ ผ่ายหมาจิ้งจอกคาบเอาไปให้เมีย กล่าวถึงอุบายที่ตนได้ปลามาเปล่า ๆ "ฝูงสัตว์ชูบผอมก็เพราะวิวาทกัน สินทรัพย์ก็เพราะวิวาทกัน นาคสองตัววิวาทกัน เลยเสียชิ้นปลาท่อนกลางให้ข้ามา" พระพุทธองค์ ตรัสเล่าเรื่องนี้แล้วตรัสสรุปว่า "ในหมู่มนุษย์การวิวาทเกิดขึ้นในที่ใด คนก็พากันไปหาท่านผู้ดำรงยุติธรรม เพราะท่านผู้นั้นจะช่วยชี้ขาดให้พวกเขาได้ ในกรณีนี้ทรัพย์สินเปลืองไป พระคลังหลวงก็เพิ่มพูนขึ้น"

คดีของทรัพย์สินมีตรึงตรามาเช่นนี้แต่กาลนานมาแล้ว ฉะนั้น พระพุทธเจ้าผู้ทรงเห็นไกล มุ่งประโยชน์ต่อมหาชน จึงได้ตรัสถึงการมอบมรดกให้ลูก เป็นหน้าที่ที่พ่อแม่จะอนุเคราะห์ลูกประการหนึ่ง พ่อแม่ผู้

มุ่งความสวัสดีแก่ลูก และแก่มรดกของตน ดำเนินตามพระโอวาทย่อมทำให้ทรัพย์สินที่ตนอุตส่าห์สะสมมา ได้รับความคุ้มครองไว้เป็นอันดี ด้วยประการฉะนี้

พ่อแม่ผู้ปฏิบัติหน้าที่ของตนโดยเต็มที่ ไม่บกพร่องปฏิบัติด้วย ความรับผิดชอบอย่างแท้จริง ปลงใจในความเป็นพ่อแม่ของลูก คอยห้ามลูกมิให้กระทำความชั่ว ให้กระทำแต่ความดี ให้การศึกษาแก่ลูก หาคู่ครองที่สมควรให้ มอบมรดกให้ตามสมัยที่สมควร มีเมตตากรุณาในลูกอย่างแท้จริง เป็นพรหม เป็นบุรพเทพ เป็นบูรพาจารย์ เป็นพระของลูกเช่นนี้ แม้พ่อเลี้ยง แม่เลี้ยง ปฏิบัติตนตามหน้าที่ได้เช่นนี้ ก็จะเป็น **พ่อแก้ว แม่แก้ว** ของลูกอย่างแท้จริง

ลูกแก้ว

พ่อแม่ได้ปฏิบัติหน้าที่ของท่านโดยบริบูรณ์ ไม่ขาดตกบกพร่อง เป็นเจ้าพระคุณของลูกอย่างแท้จริง ลูกจะต้องทดแทนพระคุณของพ่อแม่ บำรุงพ่อแม่ของตนให้เต็มที่ ก็คือลูกจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของลูกให้สมบูรณ์ไม่ขาดตกบกพร่องเช่นเดียวกัน แม้ลูกจะกระทำ

หน้าที่ของตนเต็มที่ ไม่บกพร่องเลยแม้แต่น้อย ก็ยังไม่สามารถจะทดแทนพระคุณของพ่อแม่ได้คุ้มกัน พระคุณของท่านทั้งสองนั้นมากล้นพ้นประมาณ การปฏิบัติบำรุงใด ๆ ไม่สามารถจะเท่าเทียมพระคุณได้ พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงพระคุณของ พ่อ แม่ ไว้ในมาตาปิตุคุณสูตร ทุกนิบาตอังคุตตรนิกายว่า "ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย เราไม่กล่าวถึงการสนองพระคุณแก่บุคคลทั้ง ๒ ท่านว่าเป็นการกระทำง่าย บุคคลทั้ง ๒ ท่านคือใคร คือ พ่อแม่ ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย ลูกพึงประคองพ่อด้วยบ่าข้างหนึ่ง แม่ด้วยบ่าข้างหนึ่ง ลูกนั้นพึงมีอายุอยู่ได้ ๑๐๐ พึงปฏิบัติพ่อแม่ด้วยการอบ นวด ให้อาบน้ำและดัดกายตลอดอายุ ท่านทั้ง ๒ นั้นพึงถ่ายอุจจาระแลปัสสาวะบนบ่าของลูกนั้นแหละ ดูก่อนภิกษุทั้งหลายการกระทำอย่างนี้ของลูกก็ยังไม่คุ้มหรือยังไม่เป็นการสนองพระคุณของพ่อแม่เลย อนึ่งเล่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายลูกพึงแต่งตั้งพ่อแม่ให้ดำรงอยู่ในราชสมบัติเป็นอิศราธิบดี เหนือมหาปฐพีอันมองมูลไปด้วยแก้ว ๗ ประการ ถึงกระนั้นก็

ยังไม่คุ้มหรือยังไม่เป็น การสนอง พระคุณของ พ่อแม่เลย เพราะเหตุไรเล่า เพราะพ่อแม่มีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้แก่บุตรทั้งหลาย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แต่ว่าลูกคนใดสามารถชักจูงพ่อแม่ที่ยังไม่มีศรัทธาให้มั่นคง ดำรงอยู่สมบูรณ์ด้วยศรัทธา ยังเป็นผู้ทุศีล ให้มั่นคง ดำรงอยู่ในความสมบูรณ์ด้วยศีล ที่ยังตระหนี่ให้มั่นคง ดำรงอยู่ในความสมบูรณ์ด้วยการสละ ที่ยังมีปัญญา ทรามให้มั่นคงอยู่ในความสมบูรณ์ด้วยปัญญา ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย ด้วยเหตุนี้แหละ การกระทำของลูกนั้น จึงจะคุ้มและถึงจะเป็นการสนองพระคุณแก่พ่อแม่ได้"

พระพุทธดำรัสที่นำมาเสนอข้างบนนี้ ประกาศถึง การที่ลูกจะทดแทนพระคุณของพ่อแม่ได้คุ้มกัน เป็นการยากยิ่งนัก พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงว่า แม้จะแบกพ่อแม่ไว้บนบ่าคนละข้างตลอด ๑๐๐ ปี ถ้าเขามีอายุอยู่ได้ โดยไม่ต้องให้พ่อแม่ลงจากบ่าเลย ปฏิบัติอยู่บนบ่าของตนนั้นแหละแม้ท่านทั้ง ๒ จะถ่ายมูตร ถ่ายคูถ ก็เอาบ่านั้นแหละรับไว้ ทำเช่นนี้ตลอดอายุของลูก ก็ยังไม่

คุ้มกับพระคุณของท่านทั้งสอง ความนี้ลูกมีอำนาจวาสนายิ่งใหญ่ สามารถจะให้เกียรติให้ยศแก่พ่อแม่ได้ ถึงขนาดจะให้พ่อแม่เป็น พระเจ้าจักรพรรดิ ครองแผ่นดินทั้งหมดในโลกทีเดียว กระนั้นก็ยังไม่คุ้มเหมือนกัน พระคุณของพ่อแม่นั้นมากล้นพ้นประมาณ พระพุทธองค์ตรัสถึงเหตุที่ยากจะทดแทนพระคุณพ่อแม่ได้ไว้ว่า เพราะมีอุปการะมาก เป็นผู้บำรุง เป็นผู้เลี้ยง เป็นผู้แสดงโลกนี้ ประมวลเหตุที่พระองค์ทรงแสดงไว้เป็น ๔ สถาน แต่ละสถานพ่อแม่ได้กระทำมาก่อน กระทำให้แก่ลูกก่อนด้วยความรักอันเปี่ยมดวงใจ โดยเฉพาะแม่จะต้องรับภาระหนักในการบำรุงเลี้ยงลูก ตั้งแต่อุ้มท้องมาตลอดเวลา ๑๐ เดือน ยามที่ลูกเริ่มปฏิสนธิ แม่ก็เริ่มมีอาการผิดปกติ ที่เรียกว่าแพ้ท้อง คำว่าแพ้ท้องนั้น ภาษาบาลีว่า โทหฬ (*อ่านว่าโท-หะ-ฬะ*) แปลตามรูปศัพท์ว่า ภาวะแห่งหญิงผู้ที่มีหทัย สอง ตามคำแปลนี้ขยายความได้หลายนัย เช่นว่า ความรักของหญิงที่เคยมีต่อผัวนั้น ได้แบ่งออกเป็นสองส่วน คือรักผัวส่วนหนึ่ง และรักลูก

อีกส่วนหนึ่งดังนี้ก็ได้ อวัยวะคือหัวใจ แต่เดิมทำหน้าที่เพียงสูบฉีดโลหิตไปเลี้ยงร่างกายแต่เพียงอย่างเดียว พอมีครรภ์หัวใจก็ต้องกระทำหน้าที่เพิ่มขึ้นคือส่งโลหิตไปเป็นน้ำนมสำหรับเลี้ยงลูกอีกหน้าที่หนึ่ง ดังนี้ก็ได้ หรือจะว่าในการมีครรภ์นั้นกล่าวกันว่าเป็นเรื่องเสี่ยงระหว่างความเป็นกับความตายของแม่ในยามที่คลอดลูก เป็นห่วงในความปลอดภัยของลูก ดังนี้ก็ได้ อาการที่แพ้ท้องนั้นบางรายก็น่ากลัวเป็นอย่างยิ่ง ข้าวปลาอาหารไม่ยอมรับประทาน ให้คลื่นเหียนอาเจียนไป บางทีถึงกับอาเจียนเป็นโลหิตออกมามาก ๆ ก็มี แต่แม่ก็ยอมทนรับทุกข์ ไม่คิดว่าที่ตนต้องประสบกับความไม่สบายต่าง ๆ นั้นเพราะลูกที่มาเกิดในครรภ์เลย ไม่มีความคิดที่จะทำลายลูกเสียเลยแม้แต่น้อย คงประคับประคองมาด้วยดี ยามที่ลูกในครรภ์เติบใหญ่ ก็ต้องระมัดระวังในการเคลื่อนไหวอิริยาบถ ลุกเหินเดินนั่งเกรงจะกระทบกระเทือนถึงลูกที่อยู่ในครรภ์ ยามรับประทานอาหารก็ต้องงดเว้นที่เผ็ดร้อน แม้จะเคยชอบก็ต้องยอมอดเพื่อ

ลูกจะได้สบาย ครรภ์แก่ใกล้กำหนดจะคลอด ก็ยังเป็นทุกข์จะคลอดยากหรือคลอดง่าย มีอันตราย หรือปลอดภัยสุดแต่นจะห่วงใย แม่เที่ยวถามถึงวิธีที่จะให้ลูกคลอดด้วยความสะดวกสบาย ใครบอกยาอะไรให้ก็หามารับประทาน แม้กระทั่งคราบงูใส่ผ้าขาวห่อมาให้ว่าเป็นยาคลอดลูกง่าย แม่ก็รับประทาน ด้วย หวังความปลอดภัย ต่อมาตอนเอาทองลองแก้ดูจึงรู้ว่าที่รับประทานนั้นก็คือน้ำต้มคราบงูนั่นเอง ดูเอาเถิดเรื่องของหญิงที่จะเป็นแม่นั้น นอกจะให้กำเนิดแล้วยังจะต้องยอมทนเพื่อลูกด้วยประการต่าง ๆ ยามที่ลูกคลอดแล้วก็ยังเป็นผู้อุ้มชูประคบประหงม ให้ดื่มน้ำนมคือเลือดในอกของแม่ซึ่งแปรสภาพจากเลือดด้วยของความรัก ลูกร้องก็รีบรับมากกกอด กลัวว่าลูกจะตกใจผวาสุดที่จะพรรณาแล้ว เจ้าพระคุณของลูก เป็นผู้ให้กำเนิด เป็นผู้ปลอบ เป็นผู้เลี้ยง เป็นผู้กระทำทุกอย่างเพื่อลูก ทรัพย์สินต่าง ๆ ก็เก็บไว้เพื่อหวังจะให้ลูก

ที่กล่าวมานั้นเป็นเรื่องแม่ที่ปฏิบัติต่อลูกอันเห็นประจักษ์อยู่ ฉะนั้นอาจารย์แต่ปางก่อนบางท่านปรารถนาพระพุทธโอวาทที่ตรัสถึงการประคองพ่อแม่ไว้บนบ่า ดังที่กล่าวมานั้น ท่านบอกว่าควรจะให้แม่อยู่บนบ่าเบื้องขวา โดยให้เหตุว่า **"แม่นั้นลูกพึงตอบแทนโดยความเป็นประธาน"** ส่วนเรื่องของพ่อไม่ค่อยมีอะไรเลย แต่ก็มีพระคุณแก่ลูกมากมายพันที่จะพรรณาเหมือนกัน

คนไทยแต่ก่อนนั้นท่านมั่นคงอยู่ในความกตัญญูกตเวทีเป็นอย่างยิ่ง พระคุณของพ่อแม่จะยั่งยืนอยู่ในจิตใจอย่างแนบแน่น ไม่มีอะไรที่จะทำให้ลูกเนรคุณพ่อแม่ของตนได้เลย ทั้งนี้น่าจะเป็นด้วยสิ่งแวดล้อมชักจูงใจให้น้อมไปในทางนั้นทุกๆทาง แม้แต่ก่อนจะนอนทุกๆคืน จะมีการสรรเสริญพระคุณตั้งแต่พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ คุณบิดามารดา คุณพระมหากษัตริย์ และถือเป็นกิจวัตร ก่อนนอนจะต้องเจริญบทสรรเสริญพระคุณเสียก่อนแล้วถึงนอน ว่าเป็นการคุ้มครองตนให้ปลอดภัยและหลับอย่างเป็นสุข ตื่นก็เป็น

สุข บทสรรเสริญพระคุณเสียก่อนแล้วถึงนอน ว่าเป็นการคุ้มครองตนให้ปลอดภัยและหลับอย่างเป็นสุข ตื่นก็เป็นสุข บทสรรเสริญพระคุณที่กล่าวนั้น ระบุเป็นตัวเลขเป็นราย ๆ ไป โดยเฉพาะพระคุณของพ่อแม่นั้น ระบุเป็นตัวเลขว่า พระคุณพ่อ ๒๑ พระคุณแม่ ๑๒ ดังนี้

จำนวนพระคุณของพ่อแม่ที่ได้ระบุไว้นั้น ถ้าพิจารณาเผิน ๆ ดูจะปราศจากหลักฐาน จะเป็นตัวเลขที่ได้มาจากอะไร ในปัจจุบันนี้อธิบายของจำนวนนั้นดูจะลางเลือนไปจากความรู้ความเข้าใจของลูก ๆ เสียแล้ว จนกระทั่งพอเอ่ยจำนวนขึ้นแล้ว ก็จะเกิดปัญหาขึ้นมาสำหรับผู้ที่สนใจใคร่ทราบ ผู้ที่ไม่สนใจหรือไม่ติดใจอะไรก็ปล่อยให้ผ่านเลยไป ที่เห็นว่าปราศจากสาระเสียเลยก็มีเป็นอันมาก ขอชักชวนลูก ๆ หันมาพิจารณาจำนวนเลข ๒๑ และ ๑๒ ซึ่งระบุพระคุณของพ่อแม่กันสักหน่อยดังต่อไปนี้ :-

ร่างกายของคนนั้นถ้าจะจำแนกออกเป็นส่วนย่อย ๆ ออกไปตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาจะได้เป็น ๓๒ ส่วน

เรียกตามภาษาธรรมะว่า อาการ ๓๒ คือ ผม ขน เล็บ พัน หนังเนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ตับ หัวใจ ไต พังผืด ม้าม ปอด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด น้ำเหลือง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร เยื่อในสมอง รวม ๓๒ ใน ๓๒ ส่วนนี้แบ่งออกเป็น ๒ ภาค คือตั้งแต่ผมถึงอาหารเก่าและเยื่อสมองเป็นภาคที่แค่นแข็ง รวมเป็นธาตุดิน ๒๐ ส่วน ตั้งแต่ ดี ถึง มูตร เป็นภาคเหลว รวมเป็นธาตุน้ำ ๑๒ ส่วน ทั้ง ๓๒ ส่วนนี้ดำรงอยู่ตามสภาพได้ก็ต้องมีสิ่งหนึ่งทำหน้าที่อนุบาลไว้ สิ่งนั้นคือที่เรียกกันว่า ชีวิต ถ้าปราศจากชีวิตแล้ว ส่วนต่างๆ จะดำรงอยู่ตามสภาพไม่ได้ย่อมถึงความแตกสลาย กระจายไป ฉะนั้นเมื่อนับรวมอาการ ๓๒ และชีวิตอีก ๑ ก็เท่ากับ ๓๓ อันเป็นผลลัพธ์ของเลข ๒๑ บวกกับ ๑๒ พอดี ทั้ง ๓๓ ส่วนนั้น คนได้จากใครมาเล่า ก็จากพ่อจากแม่นั่นแหละ นอกจากพ่อแม่แล้วจะมีใครเป็นผู้ให้อีกเล่า รวมความว่าร่างกายของลูกนั้นพ่อแม่เป็นผู้มอบให้มา

คราวนี้เหลือเป็นปัญหาอยู่ว่า พ่อให้เท่าไหร่แม่

ให้เท่าไร คำตอบก็คือ พ่อให้ ๒๑ แต่ภาคนี้เรียกว่าธาตุดิน คือตั้งแต่ผมจนถึงอาหารเก่ากับเยื่อสมอง และชีวิตอีก ๑ รวมเป็น ๒๑ นี้ เป็นส่วนของพ่อ แม่ให้ ๑๒ คือธาตุน้ำทั้งหมด นี่แหละพระคุณของพ่อ ๒๑ พระคุณของแม่ ๑๒

พิจารณาตามเกณฑ์นี้พระคุณของพ่อก็มีมากกว่าพระคุณของแม่ อาจจะเกิดปัญหาต่อไปก็ได้ว่า แม่แสนจะลำบากนานับประการ ทำไมถึงน้อยกว่าเล่า และชีวิตก็ควรเป็นของแม่จึงจะชอบ เรื่องนี้ขอเฉลยว่า จุดเริ่มแรกของชีวิตนั้นไปจากพ่อ พ่อเป็นผู้ให้ ข้อนี้ธรรมชาติกำหนดมาเช่นนั้น ไม่สามารถจะแก้ไขได้ส่วนจำนวนที่น้อยกว่าพระคุณของพ่อนั้นให้พึงสันนิษฐานว่าธาตุดิน ๒๐ ส่วนที่พ่อให้นั้น แม้จะมากก็จริง แต่บางส่วนอาจจะบกพร่องไปบ้างก็ได้ ไม่เป็นอันตรายอะไร เช่นผมบนศีรษะจะบกพร่องไปบ้างไม่สมบูรณ์เลยทีเดียวก็ยังไม่เป็นไร ไม่ถึงกับว่าจะดำรงอยู่ในโลกนี้ไม่ได้ หรือบางส่วนมาเกิดมีในภายหลังก็ได้ เช่น ฟัน ยังไม่มีทันทีที่เกิดมา มามีต่อภายหลัง และมีแล้วถึงจะหักหมดไปก็ยังไม่ทำให้ถึงกับล้มตาย แต่ธาตุน้ำทั้ง ๑๒ นั้นขาด

ไม่ได้เลย จะต้องมีอยู่ครบครันทีเดียว หากขาดไปส่วนใดส่วนหนึ่งแล้วเป็นอยู่ไม่ได้แน่ ฉะนั้นแม้จะน้อยกว่า แต่ก็มีความสำคัญไม่น้อยเลย

พ่อแม่ได้สร้างลูกมา ส่วนต่าง ๆ ที่คุมกันเข้าเป็นร่างกายของลูกนั้น พ่อแม่ได้มอบมาเป็นอุปการะอย่างสูงสุดแล้ว ลูกจะสนองพระคุณได้คุ้มอย่างไร ลูกจะใช้หนี้พระคุณได้หมดอย่างไร ลูกไม่อาจจะคืนส่วนที่พ่อแม่ให้มาได้ทั้งนั้น ฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า พ่อแม่มีอุปการะมาก ดังนี้แล

มีบุคคลบางคนถือกำเนิดเกิดมาในโลก โดยพ่อแม่ให้กำเนิดเขามา สร้างเขาขึ้นมา แสดงโลกนี้ให้ปรากฏแก่เขา เลี้ยงดูเขาจนกระทั่งเติบใหญ่ ให้การศึกษาแก่เขาเป็นอย่างดี มอบทรัพย์มรดกให้ตามกาลสมัย แต่แล้วเขากลับเห็นว่า พ่อแม่มิได้มีพระคุณอะไรแก่เขา ไม่จำเป็นอะไรที่จะต้องคำนึงถึงอุปการคุณ โดยเขามักจะตั้งปัญหาว่า ถ้าพ่อแม่จะได้มีปรารถนาอย่างแท้จริงที่จะให้เขามาบังเกิด การจะอ้างว่ามีอุปการคุณ

ก็เป็นการถูกต้อง และก็เป็นการสมควรที่จะต้องสนองพระคุณ แต่ความจริงพ่อและแม่หาได้มีความปรารถนาลูกอย่างแท้จริงไม่ ความประสงค์ของพ่อแม่เป็นอย่างหนึ่ง แต่เขาเผอิญเกิดขึ้นมาเอง บางทีเขาก็ไม่เป็นที่ต้องประสงค์ของพ่อแม่ เป็นผู้ขัดขวางความสุขของพ่อแม่เสียด้วยซ้ำที่พ่อแม่ได้เลี้ยงดูให้การศึกษา ก็เพราะความจำเป็นบังคับให้จำต้องกระทำ และที่ทำก็เพื่อให้โลกเห็นว่า มิได้ทอดทิ้งดูดายลูกของตน เป็นการหวังชื่อเสียงให้แก่ตน จะมาเอาบุญคุณอะไรกัน จะมีพระคุณอะไรที่เราต้องสนองและทดแทน

ความเข้าใจดังที่กล่าวมานั้น มิใช่เป็นความเข้าใจที่เพิ่งบังเกิดขึ้นมาในยุคปัจจุบัน เป็นความรู้สึกนึกคิดของคนในยุคโบราณกาลก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ก็ได้มีผู้เข้าใจเช่นนั้นมาแล้ว ในยุคนั้นเรียกว่า **นัตถิกะวาทะ** ความเห็นว่าไม่มี ซึ่งเริ่มต้นแต่การทำชั่วไม่มีผล ทำดีไม่มีผล พ่อแม่ไม่มีคุณ คนเราเกิดมาโดยธรรมชาติเท่านั้น การที่พ่อแม่ร่วมกันก็เป็น

ธรรมชาติที่จะต้องเกิดมีลูก และการที่พ่อแม่จะต้องเลี้ยงลูกก็เป็นเรื่องอนุวัตรตามธรรมชาติ เหมือนกับบรรดาสังขารที่มีวิญญาณ ครองอื่น ๆ ที่มีลูกก็จักต้องเลี้ยงจนกว่าลูกจะเติบโต สามารถเป็นอยู่ได้หมดตามลำพัง ก็ภารกิจของพ่อแม่ ลูกไม่จำเป็นจะต้องคิดว่า พ่อแม่มีพระคุณแก่ตนอย่างไร เป็นเรื่องของธรรมชาติทั้งนั้น ความคิดเห็นปฏิเสธพระคุณของพ่อแม่นั้น ได้ลดระดับสังคมของมนุษย์ลงมาเท่ากับสังขารที่มีวิญญาณครองอื่น ๆ มิได้เป็นความคิดเห็นที่ส่งเสริมสังคมของมนุษย์ให้สูงเด่นขึ้นเลย ต่างกับคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สอนเพื่อยกระดับสังคมของมนุษย์ให้สูงขึ้นเหนือสังขารที่มีวิญญาณครองประเภทอื่น ๆ และสมสภาพที่เรียกว่ามนุษย์โดยสมบูรณ์

จริงอยู่มีพ่อแม่บางคนที่ปฏิบัติหน้าที่ของตนบกพร่องไป ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนที่พูดถึงพ่อแก้วแม่แก้ว แต่ความบกพร่องต่าง ๆ นั้น ลูกจะถือเอาเป็น

เหตุให้การปฏิบัติหน้าที่ ของตน บกพร่องไปด้วยนั้นไม่ได้เลย เพราะเป็นคนละเรื่องกัน พ่อแม่บกพร่องก็เป็นเรื่องของพ่อแม่ ลูกบกพร่องก็เป็นเรื่องของลูก การระลึกถึงพระคุณและการสนองพระคุณ เป็นหน้าที่ ของลูก ลูกจะต้องกระทำโดยเต็มสามารถ ลูกจะถือว่าพ่อแม่ ไม่ได้มีพระคุณไม่ได้ทั้งนั้น ไม่ว่าในกรณีย์ใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะเพียงแต่พ่อแม่ให้กำเนิดลูกมาเท่านั้น ก็เป็นพระคุณสุดที่จะสนองได้เสียแล้ว ร่างกาย ของลูก ทั้งหมด พ่อแม่ได้ให้มาก่อนทั้งนั้น เพียงประการเดียวเท่านี้ก็ยาก ที่จะสนองให้คุ้มกันเท่าเทียมกัน ท่านสร้างเรามาได้ แต่เราจะคืนด้วนที่ท่านให้มาแม้แต่อย่างใด อย่างหนึ่ง ไม่ได้เลย ฉะนั้นจะว่าไม่มีพระคุณไม่ได้ จะอย่างไรก็ต้องมีพระคุณอยู่ตลอดไป

อนึ่ง ในด้านความมุ่งหมาย จะถือว่าพ่อแม่มิได้ประสงค์จำนงให้ลูกเกิด ความประสงค์ของพ่อแม่เป็นอย่างหนึ่ง แต่แล้วในความประสงค์นั้นลูกได้แทรกเข้า

มา การให้กำเนิดแก่ลูกจึงไม่เหมือนกับการให้ทาน หรือการให้กู้ยืม หญิงชายคู่หนึ่งร่วมทุนกันเพื่อความสดชื่นรื่นเริงของชีวิต ไม่ได้คิดว่าจะทำให้เกิดผลคือลูก ผลที่มุ่งหวังคือความสำราญเบื้นส่วนตัว ฉะนั้นจึงไม่เห็นจำเป็นที่ลูกจะต้องถือว่าพ่อแม่มีพระคุณ ข้อนี้มีความจริงอยู่บ้างในบางราย แต่จะถือว่าไม่มีพระคุณก็ไม่ถูก พูดกันอย่างง่าย ๆ ก็ว่า เขาไม่ได้เชื้อเชิญลักหน่อย ดันมาเกิดเอง เขาก็ดิ้นรนประคับประคองจนรอดมา ยังจะไม่สำนึกบุญคุณของเขาอีกหรือ แล้วยังจะคิดเนรคุณเสียอีก จะเรียกว่าคนอะไรจึงจะสาสมเล่า ฉะนั้นแหละแม้พ่อแม่จะไม่มีจุดมุ่งหมายที่จะให้ลูกเกิด แต่เมื่อลูกเกิดมาก็มิได้คิดทำลาย ตรงกันข้ามกลับประคับประคองเลี้ยงลูกจนรอดชีวิตอยู่ได้ในโลก ย่อมมีพระคุณแท้ เปรียบเหมือนคนคู่หนึ่งเดินทางไปในเวลาค่ำคืน เพื่อความสุขของตน ทั้งคู่นั้นก็มีแสงสว่างส่องทางในเวลาค่ำคืน แต่มีอีกคนหนึ่งต้องการจะไปสู่สถานที่อีกแห่งหนึ่ง

โดยไม่มีดวงไฟ มาร่วมทางกันกับคนคู่นั้น ทำให้ได้อาศัยแสงไปกับเขา เดินทางไปถึงที่หมายของตน โดยปลอดภัยปราศจากอันตราย ผู้ที่ไม่มีดวงไฟเดินทางนั้นจะปฏิเสธอุปการคุณของคนคู่นั้นได้หรือไม่ จะเป็นการสมควรอยู่หรือที่จะพูดว่า คนคู่นั้นไม่มีบุญคุณแก่ตนเลย และคนที่พูดเช่นนี้จะเรียกว่าคนอะไร

เท่าที่กล่าวมาแล้วนี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า พ่อแม่นั้นย่อมมีพระคุณแก่ลูกเสมอ ไม่ว่าในกรณีย์ใดๆ ทั้งสิ้น ลูกไม่ควรมีความเห็นว่าพ่อแม่มิได้มุ่งหมายให้มาเกิด ไม่เลี้ยงดูอุ้มชู ไม่มีพระคุณดังนี้ มิได้เลย และไม่ควรถือเอาความบกพร่องของพ่อแม่มาเป็น เหตุให้เนรคุณ หรือลบหลู่พระคุณของพ่อแม่เป็นอันขาดทีเดียว

หน้าที่ที่ลูกจะต้องปฏิบัติต่อพ่อแม่ ตามที่พระพุทธองค์ตรัสไว้นั้น มี ๕ ประการด้วยกัน คือ ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เราต้องเลี้ยงท่าน ๑ ทำกิจของท่าน ๑ ดำรงวงศ์สกุลไว้ ๑ ปฏิบัติตนให้เหมาะที่จะรับมรดก ๑ ทำ

บุญให้ท่าน ๑ เหล่านี้เป็นหน้าที่ของลูก ที่จะต้องปฏิบัติต่อพ่อแม่

หน้าที่ประการแรก คือ ท่านเลี้ยงมาแล้ว เราต้องเลี้ยงท่านนั้น เป็นการสนองพระคุณโดยตรง พ่อแม่เลี้ยงลูกมาก็หมายพึ่งลูกในยามที่ตนไม่สามารถ ยามตายก็หวังจะฝากผี เมื่อลูกเติบโตตั้งหลักฐานได้แล้ว ก็ต้องสนองพระคุณตามกำลังสามารถ คือ เลี้ยงท่าน บางทีก็พูดกันว่า พ่อแม่มีลูกมาก ก็อาจเลี้ยงลูกได้ แต่ลูกที่มีมากนั้น ไม่สามารถเลี้ยงพ่อแม่ได้ ทั้งนี้เพราะพ่อแม่บางคนไม่ยอมรับเลี้ยงของลูก ไม่ยอมอยู่กับลูก โดยมีความคิดเห็นเป็นอิสระ แม้จะยากจนอย่างไร ก็ไม่ยอมอยู่กับลูก สู้ทนลำบากเที่ยวขอคนอื่น เลี้ยงชีพด้วยการให้ของคนอื่น แม้จะมีผู้ใดพูดจาให้ไปอยู่กับลูกเขาเถิด ก็บอกว่า อยู่กับเขาไม่ได้ เขาดีเกินไปกว่าที่เราจะไปอยู่ร่วมด้วย เช่นนกมี เช่นนั้นเป็นความอาภัพของลูกเอง หาใช่ความผิดของพ่อแม่ไม่ ความอาภัพอัปภาคย์ของลูกนั้นสุดที่จะแก้ไข ยิ่งพ่อแม่มีความรู้สึกว่า

ตนไม่เหมาะสมที่จะอยู่กับลูกเพียงใด ก็เหมือนเพิ่มความอับภาคย์ให้แก่ลูกมากขึ้นเพียงนั้น ยามที่ลูกพบปะกับใคร ๆ ก็จะถูกถามว่า "**ทำไมไม่รับพ่อแม่มาอยู่ด้วยเล่า**" คำตอบจะมีได้อย่างไร นอกจากว่า "**ขอให้ท่านมาอยู่ด้วย จะให้ความสุขความสบายตามกำลังสามารถก็ไม่ยอมมา จะต้องให้ปลูกบ้านให้อยู่ในที่ที่ท่านพอใจ กำลังเงินไม่เพียงพอจะสนองความต้องการของท่านได้ ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร ทั้งมิตรของพ่อนั้น บางทีก็เป็นอริกับลูกของผมเข้าอีก อยากจะตามใจพ่อแม่ เพราะสำนึกในพระคุณอยู่ แต่ก็สุดที่จะฝืนใจปฏิบัติตาม**" ที่เป็นเช่นนี้เป็นความอาภัพของตนเอง ที่พ่อแม่แม้จะแก่แล้ว ไม่ยอมรับการสนองอุปการะคุณ จำต้องปล่อยตามใจท่าน ที่เป็นดังนี้ก็มี ลูกก็หมดโอกาสที่จะสนองพระคุณ ความจริงนั้นลูกควรจะตามใจท่านทุกประการ เพื่อการสนองอุปการะคุณของท่าน แต่ความสามารถของคนย่อมมีขอบเขตเหมือนกัน ถ้าตกในลักษณะเช่นที่กล่าวมา ก็เป็นความอาภัพเหลือแสนเท่านั้นเอง

อนึ่ง ในการเลี้ยงนั้น ลูกบางคนก็มักจะกระทำด้วยมีความมุ่งประโยชน์ตนแอบแฝงอยู่ เช่นตนเองก็มีการงานอันเป็นอาชีพ ภรรยาของตนก็มีการงานที่จะต้องกระทำ มีลูกอ่อนอยู่ ก็เป็นการขัดรอนความสะดวกในการทำงาน จึงไปรับพ่อแม่มาอยู่ด้วย เพื่อจะเลี้ยงท่าน แต่จุดมุ่งหมายนั้น เพื่อให้ท่านมาเลี้ยงลูกของตน ถึงแม้ตนจะไม่บอกเล่าให้ท่านทราบเช่นนั้น พฤติการณ์เช่นนั้นก็ล่ออยู่ในตัว การเลี้ยงพ่อแม่แบบนี้มีมากเหมือนกัน ไม่เป็นการเลี้ยงที่กระทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ ถ้าจะเรียกการกระทำเช่นนั้นให้พอใกล้ ๆ กับการเลี้ยง ก็เรียกว่า **เลี้ยง** คือเป็นการเลี้ยงใช้พ่อแม่ของตนอีกทีหนึ่ง มิใช่การเลี้ยงโดยตรง

ในบางราย พ่อแม่เป็นผู้มั่งคั่ง มีลูกหลายคน ต่างคนต่างก็หวังที่จะได้รับส่วนแบ่งมรดกของพ่อแม่ในเวลาอันสมควร แต่ถ้าทำไม่ดีก็อาจชวด ก็ต้องพยายามทำดีเอาอกเอาใจพ่อแม่ เลี้ยงดูพ่อแม่เป็นอันดี ทั้งนี้ก็เพื่อหวังส่วนมรดกนั้นเอง หาใช่เพื่ออื่นไม่ การปฏิบัติ

ท่านองนั้นถ้าเกิดผิดหวัง เพราะพ่อแม่มีเมตตากรุณาแก่บุตรโดยยุติธรรม ก็แบ่งปันให้เสมอ ๆ กัน หรือผู้ที่ประจบประแจงจะได้พิเศษกว่าผู้อื่นบ้าง ก็เป็นส่วนพิเศษในความคิดของพ่อแม่ และด้วยเหตุผลของพ่อแม่ หาใช่ส่วนพิเศษตามที่ตนมุ่งหวังหรือด้วยเหตุผลของตนไม่ ก็ตีโพยตีพายว่าพ่อแม่ไม่ยุติธรรม ตนควรจะได้อย่างนั้นอย่างนี้เช่นนี้กัน การปฏิบัติของลูกท่านองที่กล่าวมาก็ไม่เป็นการเลี้ยงโดยบริสุทธิ์เช่นกัน แต่เป็นการเลี้ยงที่เรียกว่าล้วง คือเลี้ยงเพื่อล้วงมรดกของพ่อแม่

การเลี้ยงที่บริสุทธิ์นั้น ไม่มีการมุ่งประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งแอบแฝงอยู่เลย มีความคำนึงอยู่ในใจว่า เท่าที่พ่อแม่เลี้ยงมาจนเติบใหญ่ ให้การศึกษาเล่าเรียน ให้ทุนประกอบอาชีพ เพื่อเท่านี้ก็พอแล้วสำหรับตน ไม่มุ่งหวังอะไรอีก ยามพ่อแม่แก่ชราก็เป็นหน้าที่ที่ลูกจะต้องเอาใจใส่เลี้ยงดูท่าน หาอาหารให้รับประทาน ให้อยู่ให้นอนนวดเฟ้น บำรุงทั้งทางกายและทางใจ พ่อแม่ชอบอย่างไร เครื่องนุ่งห่มพอใจอย่างไร

ก็หามาให้ อาหารชอบอย่างไร พยายามจัดให้ ต้องไม่เห็นว่าพ่อแม่เป็นคนจู้จี้ขี้บ่น ปรนนิบัติด้วยความรัก ด้วยความเคารพ เหมือนเป็นเทพเจ้าประจำตน เหมือนพระผู้ที่จะบันดาลความสุขความเจริญให้ เช่นนี้ ก็เป็นการเลี้ยงที่แท้จริง เป็นการเลี้ยงอันชอบธรรม

หน้าที่ของลูกประการที่ ๒ คือ ทำกิจของพ่อแม่

การดำเนินชีวิตอยู่ในโลกนั้น ย่อมมีกิจธุระที่จะต้องปฏิบัติอยู่เป็นประจำ และต้องกระทำกันเรื่อย ๆ ไป จนกว่าจะหมดลม เรื่องนี้สุนทรภู่เคยพูดไว้เป็นกลอนว่า **"วิสัยโลกโศกสุขทุกข์ธุระ ต้องพบปะไปจนกว่าจะอาสัญ"** ฉะนั้น ธุรกิจในครอบครัวหนึ่ง ๆ แม้จะต่างกันโดยอาชีพ โดยขนาดของครอบ และโดยฐานะแต่ทุก ๆ ครอบครัวย่อมมีธุระที่จะต้องกระทำเป็นประจำทั้งนั้น ธุระนั้นเป็นงานใหญ่ก็มี เป็นงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็มี ลูกที่ดีย่อมช่วยเหลือพ่อแม่ได้ตามกำลังสามารถของตน ๆ

การช่วยเหลือพ่อแม่ในธุรกิจต่าง ๆ นั้น ลูกควรใส่ใจ และต้องถือว่า ธุระของพ่อแม่สำคัญกว่าธุระของบุคคลอื่น ๆ ลูกที่ดีย่อมหาโอกาสช่วยเหลือพ่อแม่เสมอ สมมุติว่า มีครอบครัว ๆ หนึ่ง พ่อทำราชการ แม่ทำงานบ้าน ลูกสาวลูกชายกำลังเล่าเรียน เมื่อลูกกลับจากโรงเรียน แม่กำลังหุงหาอาหาร ลูกสาวลูกชายผลัดเครื่องแต่งตัวเรียบร้อย เก็บแขวนไว้ตามที่ตามทางเสร็จแล้วเข้าไปหาแม่ กราบแม่ เสียงลูกสาว "**คุณแม่คะ หนูจะช่วยอะไรคุณแม่ได้บ้างคะ**" เสียงลูกชาย "**คุณแม่ครับ จะให้ผมช่วยอะไรบ้างครับ**" ไม่ต้องทำจริง ๆ เพียงแต่พูดเท่านั้น แม่ก็ชื่นใจเป็นที่ยิ่งแล้ว หรือเห็นแม่กำลังวุ่น ก็คอยสังเกตว่าตนจะช่วยอะไรได้บ้าง ก็ช่วยไปตามกำลังสามารถของตน ในกิจการเล็กน้อย ช่วยหยิบช่วยส่งเครื่องใช้เครื่องมือ แม้ที่สุดช่วยล้างชามก็ยังดีนักหนาแล้ว พอได้เวลาพ่อกลับจากทำงาน ลูกก็ช่วยกุลีกุจอถอดรองเท้าให้ หาน้ำให้รับประทาน รับเสื้อรับหมวกไปแขวนตามที่ ส่งผ้าที่เคยผลัดให้ เพียง

เท่านี้เป็นการช่วยทำกิจให้พ่อแม่ แม้ว่าจะเล็กน้อย ก็เป็นที่ชื่นชูใจพ่อแม่เป็นนักหนา

ไม่ต้องถึงอย่างนั้น เพียงแต่จัดการธุระของตนให้เรียบร้อย เช่น เสื้อผ้าของตน เครื่องใช้ของตน ทุกสิ่งทุกอย่าง รู้จักเก็บรู้จักถนอม เสื้อผ้าที่สำหรับใส่ไปโรงเรียน กลับมาถึงบ้านก็ผลัดผึ่งให้เรียบร้อย ไม่ต้องให้เตือน ก็เป็นการช่วยพ่อแม่ได้เหมือนกัน คือช่วยให้เสื้อผ้านั้นได้ใช้ไปนาน ทุ่นรายจ่ายไปได้ ยืดเวลาที่ต้องจ่ายเงินค่าแต่งตัวชุดใหม่ไปได้อีกนาน เรียกว่าช่วยประหยัด ถึงคราวซักรีดก็จัดทำของตนเอง ในเมื่อสามารถจะทำได้ ไม่ต้องให้เป็นภาระของพ่อแม่ที่จะต้องมานั่งซักนั่งรีด ก็เป็นการช่วยผ่อนภาระของพ่อแม่ ไม่ทำตนให้เป็นภาระของพ่อแม่จนเกินไป

ยามพ่อแม่มีน้องเล็ก ก็คอยช่วยเหลือเลี้ยงน้อง ยามพ่อแม่ต้องทำงาน ก็ช่วยอุ้มน้องไกวน้อง เมื่อน้องถ่าย ก็จัดการล้างโดยปราศจากความรังเกียจ คิดดูบ้างเถิด ยามพ่อแม่เลี้ยงตนมานั้น ไม่เคยรังเกียจอุจจาระ

บัสสาวะของลูกเลย พ่อแม่ล้างเช็ดด้วยจิตใจปรกติ และก็ในบางครั้ง ก็ถ่ายรดตักแม่บ้างก็ยังมี พอตนต้องมาเลี้ยงน้องบ้าง ก็นึกรังเกียจขยะแขยงไปเสีย หาเป็นการสมควรไม่ ทางที่ถูกนั้นควรช่วยพ่อแม่กระทำเพื่อให้พ่อแม่ได้มีโอกาสกระทำงานอื่น ๆ ในการเลี้ยงน้องเล่า ก็มิใช่กระทำด้วยความไม่พอใจ อุ้มไปปล่อยคลุกฝุ่นคลุกหญ้าตามเรื่องตามราว ตนก็มัวเล่นกับเพื่อน ๆ เสีย น้องร้องก็โกรธกระฟัดกระเฟียด ฉุดกระชากลากน้องด้วยความโมโห เช่นนี้ไม่เป็นการช่วยเหลืออะไรพ่อแม่เลย คิดดูบ้าง ยามที่พ่อแม่เลี้ยงตนนั้นทนุถนอมปานใด ตนก็ควรกระทำด้วยอาการประคับประคองเช่นเดียวกัน จึงจะสมควร และเป็นการช่วยทำกิจของพ่อแม่ได้ตามกำลังของตน น่าชื่นใจ

ในยามเติบโต มีเพื่อนผู้ร่วมโรงเรียน ร่วมสำนักศึกษา หรือที่ชอบพอกัน ก็ต้องคิดปันเรื่องธุระให้ถูกต้อง ไม่เอาธุระของเพื่อนมากกว่าของพ่อแม่ เห็นธุระของเพื่อนสำคัญกว่าของพ่อแม่ เคยมีเรื่องจริง ๆ

เกิดขึ้น ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่สมัยก่อนผู้หนึ่งเล่าว่า ครั้งหนึ่งท่านไปตากอากาศที่หัวหิน พร้อมด้วยครอบครัว มีลูกชายซึ่งกำลังเป็นหนุ่ม มีเพื่อนฝูงมาก วันหนึ่งท่านบอกกับลูกว่า **"วันนี้เพื่อนของพ่อโทรเลขมา จะมาพักกับเรา ลูกช่วยขับรถยนต์ไปรับที่สถานีที่เถิด"** ลูกชายตอบว่า **"วันนี้ผมนัดกับเพื่อนไว้ จะเข้าบ้ากัน ถ้าผมไม่ไป เพื่อนเขาจะว่าได้ และทำให้เสียเพื่อนได้"** ท่านก็ต้องนิ่งไปไม่รู้ว่าจะพูดอย่างไร เป็นแต่บ่นภายหลัง **"เขาเกรงใจเพื่อนเขามากกว่าเกรงใจพ่อ และเขากลัวเสียเพื่อนมากกว่าเสียพ่อ เด็กเดี๋ยวนี้ชอบกล ธุระของพ่อไม่สำคัญเลย"** การปฏิบัติต่อพ่อด้วยอาการเช่นนี้ ไม่สมที่จะเรียกว่าลูกที่ดี วิสัยของลูกที่ดีนั้น ธุระของพ่อแม่ย่อมสำคัญกว่าของบุคคลอื่นทั้งนั้น

การช่วยเหลือกระทำกิจของพ่อแม่นั้นมีรายละเอียดอยู่มากประการ การปฏิบัติใด ๆ ที่ตนสามารถจะกระทำแทนพ่อแม่ได้ ไม่ว่าจะน้อยหรือใหญ่ ตลอดถึงการช่วย

เป็นหูเป็นตา ดูแลบ้านเรือน เช็ดถูปัดกวาด จัดตกแต่งประดับประดา หรือเป็นมือในการช่วยจัดหาอาหาร การหุงข้าวต้มแกงที่อยู่ในวิสัยความสามารถ ตลอดถึงการเป็นเท้าแทน ช่วยวิ่งเต้นไปโน่นมานี่ เช่น ช่วยไปจ่ายตลาดแทน ช่วยวิ่งเต้นในธุรกิจต่าง ๆ แทน ที่สุดก็คือการจัดการในการงานของพ่อแม่ แทนตัวพ่อแม่ได้ให้พ่อแม่ได้รับภารกิจเพียงคอยควบคุมให้การงานดำเนินไปด้วยดี การปฏิบัติต่าง ๆ เหล่านี้เป็นการช่วยเหลือพ่อแม่ทั้งนั้น และเป็นหน้าที่ของลูกโดยตรงทีเดียว

หน้าที่ของลูกประการที่ ๓ คือ ดำรงวงศ์ตระกูลให้ยั่งยืนนาน

ได้กล่าวมาแล้วว่า ลูกจะเป็นผู้สืบเชื้อสายของพ่อแม่ต่อไป ไม่ให้วงศ์สกุลขาดเชื้อสาย ในการดำรงวงศ์สกุลนั้น ประการแรกที่จะต้องคำนึงก็คือ หลักฐานแห่งวงศ์สกุล อาทิเช่น ที่ดิน เป็นไร่นา หรือทรัพย์สมบัติที่พ่อแม่เก็บรวบรวมไว้ ฐานะของวงศ์สกุลแต่เดิม และการปฏิบัติที่ดีงามของสกุลวงศ์ เป็นสิ่งที่ลูกจะต้อง

รับปกครองปฏิบัติสืบไปให้นานเท่านาน เพื่อให้สกุลดำรงอยู่ด้วยชื่อเสียงอันดีงามเป็นที่นิยมยกย่องของวิญญูชนทั่วไป

ลูกของพ่อแม่คนใด ปฏิบัติหน้าที่ดำรงวงศ์สกุลไว้มิให้เสื่อมลงไปกว่าพ่อแม่ เรียกว่า อนุชาตบุตร ลูกที่ดำเนินตามพ่อแม่ ส่วนบุตรที่มีสติปัญญาสามารถกอบกู้เชิดชูวงศ์สกุลให้เด่นกว่ายุคของพ่อแม่ เรียกว่า อภิชาตบุตร ลูกที่ยิ่งกว่าพ่อแม่ และยังมีลูกอีกจำพวกหนึ่งล้างผลาญสกุล เรียกว่า อวชาตบุตร ลูกที่เลวกว่าพ่อแม่ พ่อแม่ไม่ประสงค์ให้ลูกเป็นอวชาตบุตรเลย ปรารถนาจะให้บุตรเป็นอนุชาตบุตรเป็นอย่างน้อย และถ้าสามารถเป็นอภิชาตบุตรได้ก็ยิ่งจะภูมิใจนักแล

เป็นที่ยอมรับกันมาทุกยุคทุกสมัยว่า ความเจริญรุ่งเรืองของคนนั้น สำคัญที่วิชาความรู้ และจริยาความประพฤติ แม้ที่จะประเสริฐสูงสุดก็เพราะคุณสมบัติ ๒ ประการที่กล่าวมานั้น พระพุทธเจ้าของเราได้โปรดประทานพระโอวาทไว้ว่า **วิชชาจรณ สมฺปนฺโน โส เสโ**

เทวมานุเส ผู้ที่สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะเป็นผู้ที่ประเสริฐที่สุดในเทวดาและมนุษย์ ดังนี้ความหมายก็เป็นดังที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง ฉะนั้น พ่อแม่ที่หวังความเจริญรุ่งเรืองแห่งวงศ์สกุล จึงส่งเสียลูกให้เข้าศึกษาวิชา และอบรมความประพฤติในสำนักศึกษาที่มีชื่อเสียง ถึงเหนื่อยยากหาเงินหาทองให้ลูกเล่าเรียน ที่ต้องตัดพ้นที่ไร่ที่นาจำนำจำนองเสียบ้าง เพื่อได้เงินมาส่งลูก ตามที่ลูกเรียกร้องไป ถ้าเป็นลูกที่คิดหวังจะสืบสายวงศ์สกุลของพ่อแม่อย่างแท้จริง ก็จะมุ่งมั่นในการศึกษาเล่าเรียน สมตามความมุ่งหมายของพ่อแม่ จะได้นำวิชาความรู้และความประพฤติที่ดีไปให้แก่วงศ์สกุล กอบกู้เชิดชูวงศ์สกุลให้สูงขึ้นด้วยคุณสมบัติและด้วยวิทยาการ เพียงแต่พ่อแม่ได้ข่าวว่าลูกเรียนดี ไม่เที่ยวเตร่ สอบได้คะแนนดี ครูยกย่อง เพื่อนนักเรียนไม่ริษยา เพียงเท่านี้ก็คุ้มเหนื่อยของพ่อแม่ ทำให้พ่อแม่คาดคิดไปถึงอนาคตของลูกในภายหน้าในการที่จะดำรงวงศ์สกุลสืบไป ยิ่งได้เห็นได้ทราบความประพฤติของลูกดำเนินในศีลในธรรม ก็ยิ่ง

เพิ่มพูนความอิ่มใจ ที่จะได้ลูกมีศีลธรรมมาดำรงวงศ์สกุล ทำให้วงศ์สกุลมีศีลธรรมประจำสืบไป

ตรงกันข้ามกับลูกบางคน มิได้เห็นแก่ความเหนื่อยยากของพ่อแม่ ทั้งมิได้มุ่งมั่นที่จะสืบสายวงศ์สกุลของพ่อแม่ดังที่กล่าวมานั้นเลย มีแต่ความเห็นสนุกสนานมัวเมาในทางเสเพลซึ่งมีอยู่มาก ที่พ่อแม่มีหลักฐานปานกลาง แต่มีความมุ่งหมายที่จะให้ลูกสืบเชื้อสายดำรงวงศ์สกุลสืบไปด้วยดียิ่งกว่าที่ตนดำรงมา ผู้อุตส่าห์ออมเก็บเงินทองส่งลูกเข้ามาศึกษาในเมืองหลวง แต่ลูกของเขามิได้ดำเนินการเล่าเรียนไปตามความมุ่งหมายของพ่อแม่เลย เขาเรียนเรื่องกินเหล้า พยายามกินให้เป็น ซึ่งหมายความว่า กินอย่างไรถึงจะกินได้มาก ๆ และไม่เมา ถึงจะกินตลอดวันตลอดคืนก็ไม่เมา มีลำคอเหมือนหล่อด้วยเหล็กหรือทองแดง ที่เรียกว่าคอเหล็กคอทองแดง ต่อจากนั้นก็หัดเต้นรำ หนุ่ม ๆ สมัยนี้รักแอนรอดไม่เป็นก็หาแฟนไม่ได้ สาว ๆ ก็เหมือนกัน เต้นรำไม่เป็นก็ล้าสมัยขายหน้าเขาแย่ แต่ที่จะบอกกับ

พ่อแม่ว่า ผมไม่ได้เรียนวิชาอะไรหรอก กำลังเรียนโลก คือหัดกินเหล้า หัดเต้นรำ ดังนี้บอกไม่ได้ ต้องบอกว่า เรียนวิชาโน้น เรียนวิชานี้ ต้องซื้อหนังสือโน่น ราคาเท่านั้น ต้องซื้อของอย่างนั้น ราคาเท่านี้ สิ้นเปลืองโรงเรียนพาไปเที่ยวที่โน่นที่นี่ ต้องใช้เงินอีกเท่านั้นเท่านี้ ซึ่งบางครั้งอาจจะเป็นค่าใช้จ่ายของพ่อแม่ตลอดปี แต่ลูกจ่ายเสียพักเดียวเท่านั้นแหละไป.ลย บางทีไม่มีก็เอาของไปจำนำ เพื่อส่งเสริมลูก ลูกก็ผลาญเสียสบายไปด้วยอุบายจะถ่ายเงินจากกระเป๋าของพ่อแม่ พ่อแม่ก็ไม่รู้ทันลูก พวกเพื่อนหนุ่มๆ สาวๆ ก็ห้อมล้อมให้เลี้ยงดูยกย่องเชิดชูว่าเป็นคนใจคอกว้างขวาง แต่ลับหลังเพื่อนนินทา ไอ้หน้าบ้านนอก ดอกคราบมันให้สนุก พ่อแม่ของมันก็โง่ไม่รู้ภาษีภาษาอะไร ผลาญเงินทองเข้าของของพ่อแม่แล้ว มิหนำซ้ำยังผลาญชื่อเสียงของพ่อแม่เสียอีก นี่แหละลูกล้างลูกผลาญที่เรียกว่า อวชาตบุตร คือลูกเลว นักปราชญ์ทางฝ่ายธรรมบอกว่า มีลูกเลว

เหมือนมีหูดติดที่หน้า เอาไว้ก็อับอาย ตัดทิ้งก็มีแผลเป็น แสนจะชอกช้ำใจ

ลูกที่ดีย่อมไม่ทำลายความมุ่งหวังของพ่อแม่ มีแต่อุตส่าห์พยายามที่จะให้พ่อแม่ได้ชื่นชมในความสำเร็จผลอย่างดีงามของการศึกษา ทั้งในทางวิชา และในความประพฤติ พยายามเล่าเรียนด้วยความขยันขันแข็ง และด้วยการประพฤติตนอยู่ในศีลในธรรม ไม่มีการเล่นเท็จหลอกลวงพ่อแม่ มีลูกเช่นนี้ แม้พ่อแม่จะมีฐานะไม่ร่ำรวยก็สบายใจและชื่นใจในอนาคตของวงศ์สกุล คาดได้ว่าวงศ์สกุลของตนจะดำรงอยู่ในการสืบเชื้อสายของลูกที่มีความรู้ความประพฤติตนดี ดังนี้แล

หน้าที่ของลูกที่จะต้องปฏิบัติต่อพ่อแม่ประการที่ ๔ คือ ปฏิบัติตนให้เหมาะสมที่จะได้รับมรดก

พ่อแม่ได้อุตส่าห์สร้างสมทรัพย์สินมาด้วยความเหนื่อยยาก อาบเหงื่อต่างน้ำ กว่าจะเป็นปึกแผ่นลงได้นั้นมิใช่ของง่าย ๆ เลย เมื่อได้ตั้งหลักฐานเป็นปึกแผ่น

แล้ว ก็มุ่งหวังจะให้ลูกได้ปกครองแทนตน พ่อแม่บางท่านในยุคก่อนครั้งพุทธกาล ต้องพยายามอบรมลูกให้ฝังจิตฝังใจในหลักเกณฑ์การใช้จ่ายทรัพย์ ในอรรถกถาธรรมบท ท่านเล่าเรื่องเศรษฐีชื่อ อานันทะ มีลูกชายคนเดียวชื่อ มูลศิริ อานันทะเศรษฐีพยายามปลูกฝังเกณฑ์ในการปกครองทรัพย์สินให้ลูกชายวันละ ๓ ครั้งว่า "บุคคลผู้มีปัญญา เห็นความสิ้นเปลืองของยาหยอดตา เห็นการก่อจอมปลวกของฝูงปลวก และเห็นการรวบรวมน้ำผึ้งของฝูงผึ้ง จึงจะปกครองบ้านเรือนได้" ดังนี้ทั้งนี้ก็เพื่อจะให้ลูกของตนได้ปกปักรักษาทรัพย์สินที่ตนสะสมไว้มิให้สูญสลายไป

ในปัจจุบันนี้ความมุ่งหมายของพ่อแม่ก็คงเหมือนกัน ประสงค์จะมอบหมายทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้สะสมให้แก่ลูก แต่ก็มิใช่จะมอบหมายอย่างสุ่มสี่สุ่มห้า พ่อแม่ต้องพิจารณาความประพฤติ และอัธยาศัยของลูกเหมือนกันว่า จะสามารถปกครองได้หรือไม่ ยามที่พ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ก็ยังดีอยู่ แต่พอสิ้นบุญแล้วจะเป็นอย่างไร บาง

รายทั้ง ๆ ที่พ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ก็เริ่มตั้งเค้าแห่งความวอดวายไว้แล้วก็มีเป็นอันมาก พ่อแม่อุตส่าห์สร้างสมมาพอลูกชายลูกหญิงเติบโตมีครอบครัวกัน ต่างก็ต้องการเป็นอิสระ ก็รบเร้าให้พ่อแม่แบ่งแยกสมบัติให้ พ่อแม่ก็แก่แล้ว พวกลูก ๆ ก็รับอาสาจะเลี้ยงดูไม่ให้เดือดร้อน วิงวอนจนพ่อแม่ยอม ตกลงพอแบ่งเรียบร้อยลูกบางคนก็ขายสวนหันแห่ไปทำมาเมียก็เชื่อเมีย ทำผิดเชื่อผิด ราคาที่ดินสูงแล้วขายเสียเถิด เอาเงินไปลงทุนทำอย่างโน้นทำอย่างนี้ดีกว่า ตกลงขายไป แล้วก็ยังไม่ทันลงทุนอะไร เงินก็หมดแล้ว พ่อแม่ก็ไม่มีใครจะเอาใจใส่เป็นหลักฐาน ต้องเที่ยวตระเวณขออาหารบ้านโน้นมื้อ บ้านนี้มื้อ มีอยู่เป็นอุทาหรณ์ พ่อแม่จะอุธรณ์ว่า "ไหนลูกพูดว่าจะเลี้ยงพ่อแม่อย่างไรล่ะ" เสียงลูก ๆ เอ่ยว่า "ก็ฉันได้น้อยกว่าคนนั้นนี่ ให้คนนั้นเขาเลี้ยงเถิดพ่อจ๋า แม่จ๋า" พังดูแล้วก็รู้สึกว่าปวดสมองเต็มทน พวกที่รับมรดกเช่นนี้ในทางพระศาสนาท่านเรียกว่า ทายาทอัปรีย์

การปฏิบัติตนเพื่อให้พ่อแม่เบาใจโปร่งใจเมื่อได้มอบหมายให้ดูแลนั้น และจุดสำคัญอยู่ที่รู้จักเก็บ รู้จัก

รักษา และรู้จักใช้จ่าย ไม่เห็นว่าทรัพย์ที่ได้มาหรือสิ่งของที่พ่อแม่มอบให้เป็นของเด็กน้อยไม่สำคัญอะไร กลับดูถูกดูหมิ่นเสีย ท่านผู้เฒ่าผู้แก่ก็เล่านิทานสอนลูกสอนหลานมาแต่ก่อนว่า ครอบครัวหนึ่งมีฐานะปานกลาง มีลูกชาย ๒ คนพ่อตายเหลือแต่แม่ ลูกชายทั้งสองก็ตั้งอกตั้งใจเลี้ยงดูแม่ของตนด้วยความเคารพรัก เปี่ยมด้วยกตัญญู แม่ไม่ต้องลำบากเดือดร้อนอะไร คงยังมีข้อที่แม่จะต้องประสงค์อยู่อีก ๒ ประการคือ อยากเห็นชายผ้าเหลือง กับอยากอุ้มหลาน ซึ่งลูกทั้งสองคนก็สนองความประสงค์ของแม่ในการอุปสมบทใน พระพุทธศาสนาตามกาละอันมาถึง พี่บวชก่อนแล้วน้องก็บวชที่หลัง แม่ได้เห็นพระลูกชายทั้งคู่ก็ปลื้มใจ ครั้นต่อมาก็มีคู่ครองไล่ๆกัน ต่างคนต่างพาเมียมาไหว้แม่ แม่ก็ให้เข็มคนละเล่มไปเป็นการรับไหว้ สะใภ้ใหญ่มีฐานะค่อนข้างดีก็ไม่พอใจ แต่เมื่อแม่ผัวให้ก็จำต้องรับ เพื่อมิให้เสียกิริยา แต่ในใจนั้นคิดอย่างไม่พอใจว่า มีเยี่ยงอย่างที่ไหนแม่ผัวรับไหว้ลูกสะใภ้ด้วยเข็มเล่มเดียว รับมาแล้ว

ก็มิได้ใส่ใจอะไร ไม่เห็นสำคัญอะไร กะเข็มเล่มเดียว ก็แค่นจะเอามารับไหว้ พ่อแม่ฉันซื้อได้ตั้งกระบุง ส่วนสะใภ้น้อยมีฐานะยากจน น้อมรับด้วยความเต็มใจ เพราะเห็นว่าเป็นของแม่ผัวให้เป็นสมบัติชิ้นแรกที่นางเคยมี ก็เก็บเอาไว้อย่างดี อยู่มาเมื่อถึงวาระที่ลูกสะใภ้จะคลอดลูก สะใภ้ใหญ่คลอดก่อน แม่ผัวก็มาประคับประคอง พอคลอดออกมาก็ต้องเย็บเมาะให้ทันที เพราะตามธรรมดาถือกันว่า ไม่ทำไว้ก่อน แม่ผัวก็ถามลูกสะใภ้ว่า "เข็มที่แม่ให้ล่ะลูก ขอให้แม่เถิด แม่จะเย็บเมาะให้" ลูกสะใภ้ก็บอกว่า "อยู่ที่ไหนก็ไม่ทราบหายไปนานแล้ว" แม่ผัวก็ไม่ว่าอะไร พอถึงคราวสะใภ้เล็กคลอดบ้าง แม่ผัวก็กุลีกุจอช่วยเช่นเดียวกัน ตอนจะเย็บเมาะให้ก็ถามถึงเข็มที่ให้เมื่อคราวรับไหว้ สะใภ้เล็กก็ถอดปิ่นออกจากศีรษะส่งให้แม่ผัว แล้วบอกให้คลายออก ปรากฏว่าเข็มของแม่อยู่ในช่องปิ่น แม่ผัวแสนจะปลื้มใจ เพียงแต่เก็บไว้มิให้สูญหายก็พอแล้ว นี่เก็บ

เอาไว้บนหัวที่เดียว ตั้งแต่นั้นมาแม่ผัวก็เอาใจลูกสะใภ้คนเล็กเป็นพิเศษ ในที่สุดก็ได้รับมรดกของแม่ไว้ปกครอง

เรื่องที่ผู้เฒ่าผู้แก่เล่ากันสืบ ๆ มานี้ความจริงนั้นก็ไม่มีเงื่อนงำอะไร เพราะเป็นการทดลองของแม่ผัวมากกว่าว่าใครจะมีอัธยาศัยอย่างไร ควรจะปกครองมรดกได้หรือไม่ เข็มเล่มเดียวนั้นไม่มีความหมายอะไร แต่ใครจะเก็บไว้ได้ ใครจะเห็นเป็นสำคัญเพียงไร ความหมายมันส่อถึงอัธยาศัยของผู้รับ ผู้ที่ไม่เห็นในสิ่งสำคัญเล็กน้อย ดูหมิ่นสิ่งเล็กน้อยที่ตนได้เสียแล้ว ไม่มีทางที่จะปกครองแม้ส่วนมากได้เลย ส่วนผู้ที่เห็นสิ่งเล็กน้อยเป็นสำคัญทั้งในทางได้และในทางเสีย ย่อมจะปกครองทรัพย์สมบัติได้ดีจะมีน้อยก็จะยิ่งเพิ่มพูนมูลมองขึ้นต่อไป

การปฏิบัติตนให้เหมาะแก่จะเป็นทายาทที่ดีของพ่อแม่ ได้แก่ทำให้พ่อแม่โปร่งใจเบาใจว่าลูกจะปกครองทรัพย์สมบัติที่พ่อแม่ยกให้นี้นานไป ไม่นำเอาไปทำลายเสียเพราะความประพฤติในส่วนตน หรือหลงเล่ห์ของคน

อื่น ดังที่ปรากฏอยู่ทั่วไป ลูกต้องถือเป็นหน้าที่ประการหนึ่งของตนที่เดียว

หน้าที่ที่ลูกจะต้องปฏิบัติต่อพ่อแม่ประการที่ ๕ คือ ทำบุญให้ท่านล่วงไป

การทำบุญให้พ่อแม่นั้น ความมุ่งหมายมุ่งถึงเมื่อพ่อแม่ล่วงลับไปแล้ว ก็จัดการบำเพ็ญกุศลที่เรียกว่าทักษิณานุปทาน แปลความเป็นไทย ๆ ก็คือ ทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้ แต่ตามเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท แม้ในยามที่พ่อแม่ยังเป็นอยู่ก็ทำบุญให้ท่านได้เหมือนกัน มีเรื่องเล่าไว้ในที่นั้นว่า ลูกชายของนายโคฆาตก์ มีความเลื่อมใสในพระศาสนา ไม่ประกอบอาชีพตามที่พ่อเคยกระทำ ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเพราะเห็นโทษของการกระทำเช่นนั้นประจักษ์ตา ในขณะที่กรรมนั้นส่นองแก่พ่อตน เป็นเหตุให้ต้องระเห็ดออกจากบ้านเพราะความกลัว หนีไปอยู่เมืองตักศิลา เรียนวิชาช่างทองฝีมือดี อาจารย์พอใจเลยยกลูกสาวให้เลยตั้งตัวเป็นหลักฐาน มีลูกหญิงชายหลายคน

ภายหลังอพยพกลับบ้านเมืองเดิม ตั้งหลักฐานในบ้านเดิม พวกลูก ๆ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่แล้ว ก็ได้จัดการทำบุญเลี้ยงพระมีพระพุทธเจ้าของเราเป็นประมุข ถวายภัตตาหารแล้ว พวกลูก ๆ ก็กราบทูลพระพุทธองค์ว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภัตตาหารนี้พวกข้าพระองค์ถวายเป็นชีวภัตรเพื่อบิดา พระองค์โปรดอนุโมทนาแด่บิดาของพวกข้าพระองค์เถิด พระเจ้าข้า" พระศาสดามีพระราชดำรัสเรียกเขาเข้ามาแล้วตรัสว่า "อุบาสก ท่านแก่แล้ว สรีระห่อมแล้ว เป็นเหมือนใยไม้เหลือง สะเบียงคือกุศลสำหรับไปสู่ปรโลกของท่าน ยังไม่มีเลย กระทำที่พึ่งสำหรับตนเถิด จงเป็นคนฉลาดเถิด อย่าโง่เสียเลย"

ตามเรื่องนี้แสดงว่า แม้ในยามที่พ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ ลูก ๆ ก็มีโอกาสที่จักกระทำบุญให้ท่านได้เหมือนกัน การทำบุญในยามที่ยังมีชีวิตอยู่เรียกว่า ชีวภัตร์ ลูก ๆ ควรหาโอกาสกระทำแก่พ่อแม่ตามกาลโอกาส เช่นในคราววันเกิดครบรอบของพ่อแม่ ก็จัดการให้พ่อแม่ได้บำเพ็ญบุญ บำเพ็ญกุศล ตามความสามารถของตน ๆ

หรือจัดการให้พ่อแม่ได้บำเพ็ญกุศลด้วยประการอื่นๆเช่น หาของให้ท่านใส่บาตรทุก ๆ วัน เป็นนิจไป ก็เป็นการทำบุญให้ท่านโดยอนุโลม ลูก ๆ ไม่ควรปล่อยโอกาสเช่นนี้ให้ผ่านไป หรือเห็นเป็นไม่สำคัญเสียเลย ให้พึงนึกว่า ให้พ่อแม่ได้กระทำบุญด้วยมือของท่านเองในยามเป็น ๆ เห็นประจักษ์นี้ดีกว่าที่จะกระทำให้ในยามที่ท่านตายไปแล้วเป็นอันมากทีเดียว เพราะท่านได้กระทำเองกระทำให้แก่ตน ย่อมบังเกิดปีติโสมนัสในปัจจุบันทันตาเห็น หรือท่านมีความประสงค์จะบำเพ็ญกุศลใด ๆ ซึ่งอยู่ในวิสัยความสามารถของตนที่จะกระทำให้ได้แล้ว พึงกระทำทันที

การทำบุญอุทิศให้พ่อแม่ เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ประเพณีทางตะวันออกนี้ ถือว่าลูกเท่านั้นจึงจะสำเร็จผลได้ตามปรารถนา ในประเทศอินเดียจึงเดือดร้อนนักหนาที่จะไม่มีลูกที่จะกระทำมตกภัตร คือ ภัตรเพื่อผู้ตาย ส่งให้เมื่อตายแล้ว และในประเทศจีนยุคก่อนก็เดือดร้อนกันหนักเหมือนกันในเรื่องไม่มีลูกชาย เช่นศพพ่อแม่

ตามคติของพราหมณ์ ก็ถือเช่นเป็นสำคัญเช่นเดียวกัน และถือถึงผู้กระทำการเช่นด้วย ผู้ที่ทำการเช่นศพพ่อแม่นั้นต้องเป็นลูก และเป็นลูกที่กำหนดไว้เท่านั้น ต่อจากนั้นแม้จะกระทำการเช่นพิเศษอย่างไร ก็ไม่ถึงพ่อแม่ผู้ตายไปแล้ว ในคติของพราหมณ์แยกประเภทของลูกไว้ ๑๒ ประเภทคือ ลูกของตนแท้ ๆ ๑ ลูกที่เกิดจากภรรยาของตนกับผู้ที่รู้ไตรเภท ๑ ลูกที่เกิดจากภรรยาของตนกับผู้อื่นที่ให้ค่าจ้าง ๑ ลูก ที่เกิดจากภรรยาภายหลังสามีตายแล้ว ๑ ลูกที่เกิดจากลูกสาว หลานสาวของตนแล้วรับมาเป็นลูก ๑ ลูกที่เกิดจากภรรยาคบชู้ ๑ ลูกที่เขาให้ ลูกที่ซื้อเขามา ๑ ลูกที่ยอมตนเป็นลูก ๑ ลูกติดท้องเจ้าสาว ๑ ลูกของพี่ชายน้องชาย ๑ ลูกที่เกิดจากภรรยาที่วรรณะต่ำกว่า ๑ รวม ๑๒ ประเภท ลูกเหล่านี้จะทำการเช่นได้เพียง ๖ ประเภทแรกเท่านั้น ลูกนอกนั้นเช่นศพไม่ได้

ในพระศาสนาจำแนกลูกไว้ ๓ ประเภท คือ อัตรชบุตร (อ่าน อัด-ตระ-ชะ-บุตร) ลูกในไส้ ๑

ทินนกบุตร (อ่านทิน-นะ-กะ-บุตร) ลูกที่มีคนให้ ๑
อันเตวาสิบุตร ลูกเรียนศิลปศาสตร์ ๑

ในทางพระศาสนาของเราไม่มีบัญญัติว่าลูกประเภทไหนเช่นได้ ไม่ได้ พระพุทธองค์ไม่ทรงสอนในเรื่องเช่นวัก ทรงสอนให้บำเพ็ญกุศลอุทิศผลส่งไปให้ และไม่จำกัดว่าเป็นลูกเท่านั้น ผู้อื่นก็ได้ เป็นญาติมิตรสหายได้ทั้งนั้น แต่ความมุ่งหมายของพ่อแม่นั้นมันหมายอยู่ที่ลูก ต้องการจะให้ลูกทำบุญอุทิศผลส่วนให้ตน ลูกจึงมีหน้าที่จะต้องสนองพระคุณพ่อแม่ กระทำให้ความประสงค์ของพ่อแม่ลุล่วงไป ลูกบางคนเมื่อถึงวันกำหนดครบรอบวันตายของพ่อแม่ ก็ทำบุญอุทิศให้เป็นประจำปี เช่นนี้ก็ดี หรือในยามเทศกาลประจำ เช่น ตรุษสงกรานต์ ขึ้นปีใหม่ ก็ทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้พ่อแม่ เช่นนี้ก็ดี ที่ตั้งใจอุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่ทุก ๆ ครั้งที่ทำบุญก็ดี เป็นกรณียะของลูกที่จะต้องกระทำ เมื่อกระทำแล้วก็เป็นอันว่าเป็นผู้ไม่บกพร่องในหน้าที่ของตน

ในเรื่องการทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย ผู้ตายจะได้รับหรือไม่นั้น ในสมัยที่พระพุทธเจ้าของเรายังทรงพระชนม์

อยู่เคยมีผู้ถามพระองค์แล้ว เป็นพราหมณ์ชื่อชาณุโสณี มีเรื่องในทศกนิบาต องคุตตรนิกาย จะขอเก็บความมาเสนอไว้ ณ ที่นี้

ชาณุโสณีทูลถามว่า "ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ พวกข้าพระองค์เป็นพราหมณ์ ให้ทานทำบุญ ตามที่ตนเชื่อแล้วอุทิศว่า ขอทานนี้จงสำเร็จแก่ญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้ว ขอญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วจงบริโภคทานนี้ พระโคดมผู้เจริญทานนั้น จะสำเร็จแก่ญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วหรือไม่ ญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้ว จะบริโภคทานนี้หรือไม่"

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า "พราหมณ์ ทานย่อมสำเร็จในฐานะอันควร ไม่สำเร็จในฐานะอันไม่ควร"

ชาณุโสณีพราหมณ์กราบทูลซักต่อไป พระองค์ตรัสว่า "พราหมณ์ คนบางคนในโลกนี้ ทำกรรมเป็นอกุศล มีฆ่าสัตว์เป็นต้น ตายไปแล้วก็ไปเกิดในนรก อาหารใดสำหรับสัตว์นรก เขาก็เลี้ยงตนด้วยอาหารนั้น เขาจะไม่ได้รับทานของญาติสาโลหิต ที่กระทำอุทิศส่งไป

ให้ หรือคนนั้นไปเกิดในกำเนิดดิรัจฉาน อาหารใด สำหรับสัตว์เดรัจฉาน เขาก็เลี้ยงตนด้วยอาหารนั้น เขาจะไม่ได้รับทานที่ญาติสาโลหิตกระทำอุทิศส่งไปให้ บางคนเป็นคนดี งดเว้นจากการฆ่าสัตว์เป็นต้น ตายแล้วก็ไปบังเกิดในมนุษย์ อาหารใดสำหรับพวกมนุษย์ เขาก็เลี้ยงตนด้วยอาหารนั้น เขาไม่ได้รับทานที่ญาติสาโลหิตกระทำส่งไปให้ หรือผู้นั้นไปเกิดในสวรรค์ เป็นเทวดา เขาก็เลี้ยงตนด้วยอาหารสำหรับเทวดา ไม่ได้รับทานที่ญาติสาโลหิตกระทำอุทิศส่งไปให้ ทั้งนี้เป็นฐานะที่ไม่สมควร

"พราหมณ์ คนบางคนทำความชั่ว ตายแล้วไปเกิดในแดนเปรต เขาก็เลี้ยงตนด้วยอาหารสำหรับพวกเปรต อาหารสำหรับพวกเปรตนั้น ก็คือทานที่ญาติสาโลหิตกระทำอุทิศส่งไปให้นั่นเอง พราหมณ์ ถ้าผู้ที่ตายไปแล้ว ไปเกิดในแดนเปรต ญาติสาโลหิตทำทานทำบุญอุทิศส่งไปให้ ก็ได้รับทานนั้น ทั้งนี้ เพราะอยู่ในฐานะอันสมควรจะได้รับ"

พราหมณ์ทูลซักว่า "ถ้าญาติสาโลหิตที่ตายไปแล้วไม่เข้าถึงฐานะนั้น ใครจะได้รับทานนั้น พระเจ้าข้า"

พระพุทธองค์ตรัสว่า "พราหมณ์ การที่เปรตวิสัยจะทิ้งว่างจากญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยกาลช้านานนั้นไม่ใช่ฐานะ ไม่ใช่โอกาสที่จะเป็นไปได้ อนึ่ง ผู้ให้ทานก็ไม่ไร้ผล ให้เองก็ได้รับเอง"

ข้อความในชาณุสโสณิสูตร ตามที่นำมาเสนอนั้น แสดงให้เห็นว่า การทำทานทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายนั้น มีฐานะที่จะสำเร็จแก่ผู้ตายได้ คือ ในตอนที่ผู้ตายไปเกิดในแดนเปรต เพราะถ้าในที่อื่น ก็มีอาหารสำหรับบริโภคอยู่ตามสภาพแล้ว แต่ในแดนเปรตนั้นไม่มี พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงสภาพของแดนเปรตไว้ว่า "ไม่มีกสิกรรม ไม่มีโครักขกรรม ไม่มีวณิชกรรม การซื้อขายด้วยเงินตราก็ไม่มี ผู้ที่ตายแล้วไปเกิดในแดนเปรตนั้น เลี้ยงตนด้วยทานที่เขาให้จากมนุษย์โลกนี้" ดังนี้

การอุทิศผลทานส่งไปให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนั้น เพ่งความตามที่ปรากฏในที่ต่าง ๆ แล้ว ก็จะได้เกณฑ์

๓ ประการ คือ เจตนาในการส่ง ๑ เจตนาในการรับ ๑ และฐานะที่จะได้รับ ๑ เมื่อได้เกณฑ์เช่นนี้แล้ว ลูกทำบุญทำทานอุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่ผู้ที่ตายไปแล้ว เป็นเจตนาในการส่ง พ่อแม่มีความมุ่งหมายอยู่แล้วในการที่มีลูกว่า ลูกจักทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้ความตั้งใจของพ่อแม่นี้ เป็นเจตนาในการรับ และถ้าพ่อแม่ต้องไปเกิดในแดนเปรต ก็เป็นอันอยู่ในฐานะที่จะรับได้ รวมองค์ประกอบ ๓ ประการ ก็เป็นอันได้รับแน่นอน ถ้าขาดไปประการใดประการหนึ่ง ก็เป็นอันไม่ได้รับ เปรียบกับการส่งการรับในปัจจุบัน เช่นการส่งการรับวิทยุกระจายเสียง เกณฑ์ใหญ่ ๆ ก็คงเป็น ๓ ประการ คือ มีเครื่องส่ง มีเครื่องรับและอยู่ในระยะที่จะส่งได้รับได้ มีแต่เครื่องส่ง ไม่มีเครื่องรับ มีแต่เครื่องรับ ไม่มีเครื่องส่ง หรือมีพร้อมแต่ไม่อยู่ในระยะที่จะส่งถึงและรับถึง ก็ไม่สามารถจะรับได้เช่นเดียวกัน

การทำบุญทำทานอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้พ่อแม่นั้น แม้จะมุ่งหมายให้พ่อแม่ได้รับก็จริง แต่ไม่ควรลืมอุทิศ

ให้แก่ญาติอื่น ๆ ที่ล่วงลับไปแล้ว ทั้งนเป็นการเผื่อแผ่ คือแผ่ส่วนบุญไปเผื่อญาติที่ล่วงลับไปแล้วแต่ก่อน ๆ เผื่อว่าจะมาอยู่ในฐานะที่จะรับบุญรับทานของญาติได้ หรือเผื่อว่าพ่อแม่ท่านไปเกิดในสวรรค์แล้ว ก็อาจมีญาติอื่น ๆ ที่จะได้รับก็ได้ เป็นการขยายขอบเขตแห่งการอุทิศให้กว้างขวางออกไป ซึ่งก็ไม่ต้องเพิ่มอะไรขึ้นอีกเลย

ลูกที่ปฏิบัติหน้าที่ครบถ้วน คือ เลี้ยงพ่อแม่ ด้วยอัธยาศัยน้ำใจอันแท้จริง เพื่อทดแทนพระคุณ ทำธุรกิจของพ่อแม่ตามกำลังสามารถของตน ถือว่ากิจของพ่อแม่นั้นเป็นเหมือนกิจของตนเอง ปฏิบัติตนอยู่ในศีลในธรรม ไม่ทำให้พ่อแม่ต้องเดือดร้อนใจหรือต้องเศร้าโศก เพราะการกระทำของตน ไม่ทำความเสื่อมเสียชื่อเสียงมาให้ พ่อแม่กระทำตนให้เหมาะสมกับที่จะปกครอง มรดกของพ่อแม่ลับไป ให้พ่อแม่วางใจได้ว่ามรดกที่มอบให้จะไม่ถูกทำลาย อย่างที่พ่อแม่มักจะพูดอย่างปลงใจว่า ถึงจะตายก็นอนตาหลับ ไม่มีห่วงใยอะไรแล้ว และเมื่อตายไปแล้ว ลูกก็ทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งให้ท่าน มิให้

เฉพาะแต่ยามที่ตายลงใหม่ ๆ เท่านั้น ลูกยังกระทำให้เป็นการประจำปี หรือทุก ๆ เทศกาลของการทำบุญตามประเพณีของบ้านเมืองอีกด้วย การปฏิบัติเช่นนี้ ได้นามว่า สัมมาปฏิบัติ คือ การปฏิบัติชอบ ลูกที่ปฏิบัติเช่นนี้ก็ได้นามว่า ดำเนินในสัมมาปฏิบัติต่อพ่อแม่ ปฏิบัติชอบต่อพ่อแม่นั้นในทางพระศาสนา ท่านกล่าวว่า บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญในโลกนี้ ละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์

ลูกที่ปฏิบัติชอบต่อพ่อแม่นั้น เรียกกันว่าเป็นคนกตัญญูรู้พระคุณที่ท่านได้ทำแล้วแก่ตน และเป็นคนกตเวที คือประกาศตนว่า ตนได้กระทำหน้าที่ของตนแล้ว ความกตัญญูกตเวทีเป็นพื้นเป็นฐานของคนดี คนเราจะเสียอะไรก็แล้วแต่จะเสียไป ถ้ายังมีความกตัญญูกตเวทีอยู่ในตนแล้ว ยังเป็นผู้ที่ควรแก่การสรรเสริญ และยังมีทางที่จะไปสวรรค์ เพราะบิดามารดานั้น ท่านว่าเป็นมรคาแห่งสวรรค์ ตรงดันข้ามถ้าเป็นคนอกตัญญูแล้ว ถึงจะดีวิเศษปานใด มั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติมหาศาล

ปานใด มียศอัครฐานปานใด ก็ไม่ยั่งยืน เพราะทุกหน ทุกแห่งจะพูดถึงเขาว่า ลูกอกตัญญู เสียงที่ตำหนิว่าลูกอกตัญญูนั้นจะเป็นเหมือนเสียงสาปแช่ง ให้เขาประสบความวิบัติอยู่เรื่อย ๆ ทั้งจะหาใครคบค้าสมาคมด้วยอย่างจริงใจไม่ได้ เพราะทุกคนที่จะให้อุปการะประการใดก็ต้องคำนึงดูว่า ดูแต่พ่อแม่ของเขาเถิด เขายังเนรคุณได้ เราเป็นอะไรกับเขา เราจะอุปการะให้ยิ่งกว่าพ่อแม่ของเขาได้หรือ เมื่อมีความคำนึงอยู่เช่นนั้น จะหาความจริงใจในการให้อุปการะไม่ได้ ทั้งท่านก็กล่าวไว้ว่า ใครจะให้อะไร มากเท่าไรกับคนอกตัญญู แม้สามารถจะมอบแผ่นดินให้หมดโลกได้ ก็ไม่อาจกระทำให้คนอกตัญญูพอใจได้ เมื่อคติของคนอกตัญญูมีอยู่เช่นนั้น จะหาใครคบหาสมาคมกับตน จะมีก็แต่พวกเดียวกัน พวกอกตัญญูด้วยกัน ต่างคนก็ต่างคิดที่จะอกตัญญูต่อกันสืบไป ความวิบัติก็เยี่ยมกรายเข้ามาทุกวัน ฉะนั้นคนอกตัญญูจึงไม่มีพื้นฐานที่จะรองรับความเจริญใด ๆ ถึงจะรุ่งเรืองเพียงใดก็ย่อมต้องมีความวิบัติคอยตัดรอนอยู่เรื่อย ๆ มิหนำซ้ำยังถูกตำหนิว่าเป็นอนารยชนอีกด้วย

ลูกผู้มั่งคั่งในความกตัญญูนั้น ย่อมห่างไกลจากความวิบัตินานาประการ เป็นที่เคารพรักของมหาชน แม้จะกระทำความชั่ว ความเสียหายประการใด ก็ยังไม่เสียฟันฐานของตน และมีหนทางที่จะคืนดีได้เพราะความกตัญญูกตเวทีจะชูช่วย ยามพบปะกับพ่อแม่ด้วยความเคารพรัก พ่อแม่จะตักเตือนให้กลับตัว ลูกที่กตัญญูกตเวทีก็ย่อมเชื่อฟัง ฉะนั้นแม้จะเป็นมหาชนใจฉกาจก็อาจจะเป็นคนดีได้ ด้วยอาศัยพ่อแม่ของตนตักเตือน คติของลูกกตัญญูนั้นท่านสอนไว้มากมาย จะนำมาเล่าเป็นนิทัศนะสักเรื่องหนึ่ง เพื่อให้เห็นน้ำใจของลูกกตัญญู แม้จะเป็นเรื่องเก่า ก็เก่าโดยบุคคลและสถานที่เท่านั้น พฤติการณ์หาได้พลอยเก่าไปด้วยไม่

ในเมืองสาวัตถี สมัยพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ มีครอบครัวหนึ่งเลื่อมใสในพระศาสนา มีลูกชายคนหนึ่ง เมื่อลูกชายเจริญวัย พ่อได้ตายจากไป เหลือแต่แม่ เขาเลี้ยงแม่ด้วยความเคารพเทอดทูนเป็น

เทวดาประจำชีพของตน ต่อมาแม่ได้บอกให้เขาหาคู่ครอง เขาไม่ยอม เกรงว่าถ้ามีคู่ครองแล้วจะบำรุงแม่ไม่ได้เต็มที่ แม่ไม่ยอมพึ่งทั้ง ๆ ที่ลูกไม่ต้องการ แม่ก็ไปขอเมียมาให้เขาจนได้ ในตอนแรก ๆ ลูกสะใภ้ก็เอาใจแม่ผัวและปรนนิบัติเป็นอย่างดี ครั้นต่อมาก็ต้องการจะเป็นใหญ่ในบ้านแต่ผู้เดียว รู้สึกว่าแม่ผัวคอยกีดกันอยู่ จึงพยายามหาเหตุหาเรื่องต่าง ๆ ข้องผัว ผัวได้พึ่งข้องก็นิ่งเสีย ลูกสะใภ้ยิ่งกระทำรุนแรงขึ้น จนเกิดเป็นปากเป็นเสียงกับแม่ผัว ก็บอกกับผัวว่า "นายฉันไม่อาจจะอยู่ร่วมบ้านกับนางกาพกัณฑ์ได้ ขอให้เลือกเอาระหว่างฉันกับแม่ของนาย จะให้ใครอยู่จะให้ใครไปขอให้บอกมา"

ผัวบอกว่า "นางผู้เจริญ เธอยังเป็นสาวอยู่ จะไปอยู่ที่ไหนก็ยังมีชีวิตอยู่ได้ แต่แม่ของฉันแก่มากแล้ว จะไปอยู่ที่อื่นไม่ได้ ฉันเท่านั้นที่แม่จะพึ่งพาอาศัยได้ เชิญเธอออกจากบ้านฉันไปอยู่ที่บ้านเดิมของเธอเถิด"

ลูกสะใภ้คิดว่า "ถ้าเราออกไปแล้ว ก็ต้องเป็นหม้ายลำบากมาก" เลยไม่ยอมไป และกลับตัวกลับใจเสียใหม่อยู่กับสามีเป็นปรกติสุขสืบไป

ลูกผู้ปฏิบัติชอบต่อพ่อแม่ ด้วยอัชยาศัยกตัญญูกตเวที ไม่มีใครที่จะทำลายความกตัญญูกตเวทีของเขาได้ นี่แหละคือ ลูกแก้ว

- ผัวแก้ว - เมียแก้ว -

โลกเรานี้ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นของคู่ๆ กัน ทั้งทางวัตถุ และทางที่มิใช่วัตถุ เช่นที่ว่า แมลงภู่เป็นคู่กับบุบผา หรือชั่วก็เป็นคู่กับดี ร้อนก็เป็นคู่กับเย็น มืดคู่กับสว่าง หรือจะพิจารณาตามพระราชนิพนธ์ของพระบิยมหาราชเจ้าในเรื่องเงาะป่า ซึ่งทรงไว้เป็นถ้อยคำของเจ้าไม้ไผ่พูดกับนางลำหับว่า "โลกนี้มีอะไรที่ไม่คู่ เห็นกันอยู่ทั่วถ้วนล้วนเป็นสอง ดวงจันทร์นั้นยังมีอาทิตย์ปอง เดินพบน้องบางคราวเมื่อเช้าเย็น" ทั้งนี้เป็นข้อยืน

ยันอยู่ว่าในโลกนี้มีคู่อยู่ทั่วไป จำกัดวงให้แคบเข้ามาถึงคนเราก็ยังมีคู่อยู่อีก คือ เพศหญิงกับเพศชาย เรื่องที่มีเพศหญิงและเพศชายนั้นเอง ได้กระทำให้มนุษย์สืบสายมาในโลกจนทุกวันนี้และสืบไปอีก การที่มนุษย์จะมีเพศชายเพศหญิงนั้นได้เคยกล่าวมาแล้วในหนหลังตอนที่พูดถึงปฐมกาลของมนุษย์ชาติ ตามพระพุทธดำรัสในอังคัญญสูตรในที่นี้จะไม่กล่าวซ้ำ

ชายหญิงที่เจริญวัยแล้วก็เกิดความรู้สึกชนิดหนึ่งขึ้น เรียกกันในบัจจุบันว่า ความรู้สึกระหว่างเพศ ได้แก่มีความต้องการกันและกัน ชายต้องการหญิง หญิงต้องการชาย อีกทั้งต่างฝ่ายต่างก็มีเครื่องมือที่จะมัดซึ่งกันและกัน ฝ่ายชายก็มีรูปมีเสียงสำหรับหญิง ฝ่ายหญิงก็มีรูปมีเสียงเป็นต้นสำหรับมัดชาย ในที่สุดชายหญิงก็ร่วมคู่อยู่ครองกัน เรียกว่า คู่ผัวเมียหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าคู่ครอง หมายความว่าแต่เดิมนั้นครองตนอยู่ผู้เดียวไม่มีใครเป็นคู่ ครั้นมารวมเป็นผัวเมียกันต่างก็ครองกัน

ว่าเป็นคู่ของตน ผัวก็ครองเมียว่าเป็นคู่ของตน เมียก็ครองผัวว่าเป็นคู่ของตน ต่างเป็นคู่ครองของกันและกัน

การเป็นคู่ครองกันระหว่างชายหญิงนั้น พระพุทธเจ้าของเราได้ทรงโอวาท ไว้ในหน้าที่ของพ่อแม่ ประการหนึ่งใน ๕ ประการดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทั้งนี้เพราะพ่อแม่มีความประสงค์ที่จะให้สกุลวงศ์ของตนดำรงยืนนานไป ที่มีลูกชายที่มีอายุพอสมควรก็จัดการหาคู่ครองให้ ด้วยการสู่ขอลูกหญิงของสกุลที่มีฐานะเท่าเทียมกัน จัดการแต่งงานกันตามประเพณี การหาคู่ครองให้กับลูกนั้น เป็นภารกิจของพ่อแม่มาแต่เดิม พ่อแม่จะต้องรับผิดชอบในการเลือกคู่ ดีหรือไม่ดีให้แก่ลูกของตน จึงนับว่าเป็นคุณไปอย่างหนึ่ง เป็นการสกัดกั้นการชิงสุกก่อนห่าม ชิงงามก่อนแต่งของลูก ๆ ได้ ทั้งจะช่วยป้องกัน หรือลดจำนวนลูกไม่มีพ่อลงได้ แต่ความเจริญของคนนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความเปลี่ยนแปลงด้วยเหมือนกัน จะยืนกรานอยู่ในประเพณีดั้งเดิมตลอดกาลนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ ย่อมจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามคราว ประเพณีดั้ง

เดิมเมื่อมีลูกผู้หญิง ก็จะต้องส่งวนให้อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน ไม่มีโอกาสได้ออกนอกบ้านบ่อยนัก นอกจากคราวเทศกาลบ้าง ตรุษบ้าง สงกรานต์บ้าง จึงมีโอกาสได้ไปวัด ได้พบปะสังสรรค์กับเพศตรงข้าม การเรียนหนังสือสำหรับลูกผู้หญิง ก็ไม่เห็นเป็นความจำเป็น ความจำเป็นของหญิงนั้นคือ การบ้านการเรือนเพราะผู้หญิงจะต้องเป็นแม่เรือน ยิ่งกว่านั้นถ้ารู้หนังสือก็อาจจะใช้หนังสือเป็นสื่อในการติดต่อผู้ชาย เช่นเล่นเพลงยาวโต้ตอบกันเป็นต้น นั่นเป็นสมัยเมื่อหลายร้อยปีมาแล้ว บัดนี้ชายและหญิงต่างก็มีสิทธิเท่าเทียมกันแล้ว ชายทำได้ หญิงก็ทำได้ แต่ชายเห็นจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบจะไปคุยว่าหญิงทำได้ ชายก็ทำได้ ดังนี้ไม่ได้เลย เพราะที่หญิงทำได้นั้น ชายทำไม่ได้ก็มีอยู่ เมื่อย่างเข้าสู่ยุคการศึกษาเล่าเรียน ต่างก็เรียนกันได้เท่าเทียมกัน การเลือกหาคู่ครองต่างกะหากันเอง เพื่อให้เป็นที่ถูกใจของตน ๆ พ่อแม่ไม่จำต้องรับผิดชอบในเรื่องนี้ จะมีอยู่ก็คอยเฝ้าเป็นฝ่ายสนองลูกชายลูกหญิงก็แล้วกัน ถ้าไม่

ส่นองตามประสงค์ของลูกก็มักจะถูกเหมาว่า ไม่เห็นใจลูก ขัดใจลูก ซึ่งในความคิดของลูกก็คือ ไม่รักลูก ที่พ่อแม่อุปการะมาเท่าไร ล้นเปลืองไปเพียงไร ลำบากยากเข็ญมาแค่ไหน ดูเหมือนจะถูกลบล้างกันตรงที่ไม่ตามใจให้ลูกมันมีเมียส่มประสงค์ของลูกนี่แหละ พิกลหนักหนา

การเลือกหาคู่ครองกันเอาเอง ความจริงก็มิใช่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน เป็นประเพณีมานานแล้วเหมือนกัน ตามเรื่องราวของชาดกได้ระบุถึงการหาคู่ครองด้วยตนเองของฝ่ายชายก็มีอยู่ เช่นในเรื่องมโหสถชาดก ท่านมโหสถก็หาคู่ครองด้วยตนเองเช่นเดียวกัน เพ่งความตามเรื่องมโหสถชาดกแล้ว น่าจะเห็นความนัยได้ว่าถ้าชายหญิงเป็นผู้ฉลาดแล้ว ก็อาจเลือกคู่ครองได้ตัวเอง ท่านมโหสถก็เป็นชายที่ฉลาด นางอมรากก็เป็นหญิงที่ฉลาด จึงต่างฝ่ายต่างมีอิสระในการเลือกคู่ครองของตน ไม่ต้องให้ผู้ปกครองเลือกให้ เทียบมาส่มัยปัจจุบันนี้ เมื่อชายหญิงได้รับการศึกษาสูงมีความรู้ดีก็อาจเลือกคู่ครองได้เอง ตามแบบท่านมโหสถและนาง

อมรา ก็เห็นจะพอไปกันได้ทั้งในยุคโบราณของไทยเรา ก็เคยมีการเลือกคู่ครองด้วยตนเองมาเหมือนกัน จึงได้ปรากฏเรื่องราวของการเลือกคู่ของชายที่ชอบเลือกไว้หลายเรื่องจะนำมาเล่าให้ฟังเพื่อสดับสติปัญญา

ชายหนุ่มผู้หนึ่ง พ่อแม่ต้องการจะให้แต่งงานกับหญิงที่พ่อแม่เลือกเอาไว้ให้ แต่ชายหนุ่มผู้นั้นปฏิเสธกับพ่อแม่ว่า คนที่พ่อแม่เลือกให้นั้นไม่ถูกใจเขา เขาขอหาของเขาเอง พบที่ถูกใจเมื่อไรจะบอก พ่อแม่ไม่อยากขัดใจลูกก็ยอมให้เขาหาเอาเอง นายหนุ่มนั้นออกเดินทางจากบ้านพร้อมด้วยสะเบียง เดินทางไปในท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อเสาะหาหญิงที่จะมาเป็นคู่ครอง และเป็นคนที่ถูกใจ ท่องเที่ยวไปหลายบ้านหลายตำบล ไม่พบคนที่ถูกใจเลย เขาเดินทางร่อนเร่ไปถึงอาศรมของพระฤษีซึ่งมีฤทธิ์เดชองค์หนึ่งซึ่งอยู่ในป่าเปลี่ยว ทั้งนี้เพราะหลงทาง เมื่อพระฤษีพบเข้าก็ไต่ถาม ทราบความว่าเขาเที่ยวหาหญิงที่จะมาเป็นภรรยา ท่านก็ทักว่าทำไมมาหาเอาในป่าเล่า ในป่าจะมีผู้หญิงอยู่ได้อย่างไร ควรจะไปหาในบ้าน

ในเมืองชิ เขาก็บอกว่าในบ้านในเมืองเขาหามาจนหมดแล้ว ไม่พบที่ถูกใจเลยสักคนเดียว จึงดั้นด้นมาในป่า เพื่อว่าจะพบนางชาวป่าที่ถูกใจบ้าง พระฤษีมีประสงค์จะสอนนายหนุ่มให้เข้าใจในพฤติการณ์ของโลกอย่างแท้จริง จึงบอกให้เขาพักผ่อนเสียก่อน ด้วยความอิดโรยนายหนุ่มได้บริโภคอาหารที่เขาเตรียมมา กับผลไม้ที่พระฤษีให้ เสร็จแล้วก็เอนกายลงนอนหลับอยู่หน้าอาศรมเหมือนกับปราศจากสัญญา พระฤษีได้โอกาสเข้าฌาณทำให้เกิดอำนาจพิเศษ ล้วงเอาใจของชายหนุ่มมาภาคหนึ่งชุบให้เป็นนางงาม ซึ่งงามเหมือนร่อนจากฟ้ามาสู่ดิน แล้วให้ไปปรนนิบัติอยู่ใกล้ ๆ นายหนุ่มหลับไปพักใหญ่ ตื่นขึ้นมาเห็นพระฤษีมีนางงามมาพัดให้ พอเห็นเข้าก็ตกตลึง รู้สึกว่านางนั้นถูกใจตนทุกอย่างไปหมด ยามเขายิ้ม นางก็ยิ้มด้วย อะไร ๆ ก็คล้อยตามเขาไปทุกอย่างทีเดียว เขาอดรนทนไม่ได้ก็กราบกรานขอนางต่อพระฤษี ท่านก็ยกให้ และให้เขาอยู่ร่วมกับนางด้านหนึ่งของอาศรม ตอนแรกก็ถูกใจดี ไม่ถึง ๗ วัน ก็เกิดขัด

ใจกันขึ้นแล้ว ต่างคนต่างชุ่น เพราะหัวใจดวงเดียวกัน ชุ่นก็ชุ่นด้วยกัน เคืองก็เคืองด้วยกัน ในที่สุดก็ทะเลาะกัน พระฤษีเห็นเช่นนั้นก็เรียกมา พรางบอกกับนายหนุ่มว่า เห็นหรือยังว่าใจเดียวกันแท้ ๆ ยังขัดใจกันได้ นางคนนี้ก็คือภาคหนึ่งของหัวใจเจ้า เราแบ่งมาชุบเพื่อให้เป็นคู่ครองของเจ้า แรก ๆ ก็ถูกใจเจ้า แต่แล้วก็เกิดขัดใจกัน หัวใจเจ้าแท้ ๆ ยังไม่ถูกใจเจ้าตลอดไป แล้วเจ้าจะหาคนที่ถูกใจได้อย่างไร ว่าแล้วก็บันดาลให้นางคืนสภาพเป็นหัวใจของเขาตามเดิม เขาก็ได้คิด กราบลาพระฤษีกลับบ้าน แต่งงานกับคนที่พ่อแม่มุ่งหมายจะจัดการสู่ขอให้เขานั่นเอง

อีกเรื่องหนึ่ง มีชายผู้หนึ่งพ่อแม่มั่งมีมาก ต้องการจะให้ลูกชายได้คู่ครองที่เป็นลูกสาวเศรษฐีเหมือนกัน แต่ลูกชายไม่ต้องการ บอกว่าจะหาด้วยตนเอง เขาได้ท่องเที่ยวไปในต่าง ๆ ที่และพักอยู่แห่งละนาน ๆ เมื่อเขาพบหญิงที่คิดว่าดีแล้วในสายตาของเขา เขาก็ทอดสนิทติดพัน ใคร ๆ ก็ไม่รังเกียจเขา เพราะเขาเป็นลูกชาย

เศรษฐี แต่ชายหนุ่มมีวิธีทดลองอยู่อย่างหนึ่ง ถ้ามุ่งหมายจะสู่ขอหญิงใดมาเป็นคู่ครอง เขาจะต้องทดสอบหญิงนั้นเสียก่อน วิธีทดสอบก็คือ มอบเงินให้หญิงนั้น ๕ ตำลึง ขอให้แกงตับปลาหมอให้เขากินทุกวัน เพราะเขาชอบมาก หญิงนั้นก็ตกลงจะรับทำให้ จัดการมาซื้อปลาหมอผ่าออกเอาตับแกงให้เขา กว่าจะได้ตับมากก็ต้องใช้ปลาหมอหลายตัว เมื่อแกงเฉพาะตับแล้วตัวปลาหมอก็ทิ้งไปบ้าง หรือไม่ก็แกงกินเองบ้าง ด้วยวิธีนี้ในไม่ช้าเงิน ๕ ตำลึงที่เขาให้ไว้ก็หมด เมื่อหมดก็มาขอใหม่ เขาก็ไม่พูดว่าอะไรเป็นแต่ขอลาเดินทางต่อไป วันหนึ่งเขามาพักที่ศาลาวัด พบแม่ค้าขายข้าวแกงสาวรู้สึกพอใจจึงเรียกมาซื้อข้าวแกงกินแล้วถามถึงที่อยู่อาศัยของแม่ค้า ได้ทราบว่ากำพร้าพ่อ มีแต่แม่ซึ่งแก่ชรา และยากจน ไม่มีญาติพี่น้องที่ไหนอีก เขาเกิดความสงสารพิจารณาอย่างใกล้ชิดก็เห็นลักษณะดีหลายประการ แต่จะไม่สอบก็เกรงจะผิดความมุ่งหมาย เขาขอร้องให้นางมาขายที่

นั้นทุก ๆ วัน เขาเป็นต่างถิ่นมาธุระและพักอยู่ใกล้ ๆ น้ เห็นจะต้องอยู่นาน ขอให้นางมาส่งอาหารเป็นประจำ นางก็ปฏิบัติตาม พอคุ้นกันดีเขาก็มอบเงินให้ ๕ ตำลึง พร้อมกับขอร้องเช่นที่แล้วมา นางก็ปฏิบัติตาม ตั้งแต่มอมให้ไปครั้งแรกแล้วนางไม่เคยขอใหม่เลย จนเขาสงสัยเอ่ยถาม นางก็บอกว่า ยังไม่หมดอยู่เรื่อย ๆ มา เขายิ่งสงสัยเพราะล่วงมาหลายเดือนแล้วเงินยังไม่หมดสักที จึงลองซักถามดู ก็ได้ความว่า เงินที่เขากรุณาให้แก่นางนั้น หมดไปเพียงกึ่งตำลึงเท่านั้นเพราะนางซื้อปลาหมอมาควักตับแกงให้เขา ส่วนตัวปลานางแกงฉูฉี่ขาย และขายได้ดีมาก มีคนติดใจฝีมือแกงฉูฉี่ของนางตลอดไปทีเดียว นางได้กำไรเป็นอันมากจากทุนที่เขาให้ไป นางก็ซื้อปลาหมอจากกำไรที่ได้นั้นควักตับแกงให้เขา ตัวแกงฉูฉี่ขาย บัดนี้นางมีกำไรมอบให้แม่เก็บไว้ ไม่ทราบว่าเท่าไร นางคิดจะนำทุนมาคืนเขาทั้งหมดทีเดียว เขาได้ฟังแล้วปลื้มใจเป็นอย่างยิ่ง ขอให้นางพาเขาไปบ้าน ไปพบกับแม่ของนาง ต่อจากนั้นเขาก็ให้พ่อแม่ขอนาง

ไปเป็นแม่ศรีเรือนของเขา ครองกันด้วยความสุขและมีความเจริญด้วยทรัพย์สินมูลมองทวีขึ้นเป็นอันมาก

นิยาย ๒ เรื่องนี้ท่านผู้เฒ่าผู้แก่เล่าให้ฟัง ดังที่ถ่ายทอดให้ท่านผู้ฟังได้ทราบข้างบนนั้น อาจจะเป็นเรื่องเก่าล้าสมัยไปแล้วก็ได้ แต่ถึงจะล้าสมัยก็เป็นเฉพาะส่วนประกอบของเรื่องส่วนเนื้อแท้ของเรื่องนั้น เห็นจะไม่ล้าสมัยแน่ เพราะทุกสมัยชายที่ต้องการคู่ครองฉันต้องการคนที่ถูกใจและคนดีด้วยกันทั้งนั้น แม้แต่ในปัจจุบันก็ยังเลือกกันเช่นนั้นอยู่ทั่วไปมิใช่หรือ ?

การหาคู่ครองของฝ่ายหญิงนั้น ในยุคเดิมของไทยเรา ยากนักที่จะเป็นอิสระได้ โดยมากหญิงมักจะเป็นฝ่ายสนองมากกว่าที่จะเป็นฝ่ายเสนอ เนื่องจากขนบธรรมเนียมประเพณีนานาประการบังคับอยู่ การหาคู่ครอง จึงมักเป็นเรื่องแล้วแต่กุศลอกุศลของตนเองเป็นประมาณ ถ้ากุศลผลบุญบันดาลก็ได้คู่ครองที่ดีมีศีล มีสัตย์ ถ้าอกุศลกรรมบันดาลก็ตรงกันข้ามได้คู่ครองที่ไม่ดี ไร้ศีลไร้สัตย์ ทั้งนี้เพราะตนเองมิได้มีสิทธิในการเลือก

คู่ครอง บางกรณีไม่เคยพบเคยเห็นหน้ากันมาก่อนเลย พอพบเห็นก็ร่วมหัวงานเข้าไปแล้ว ทั้งนี้เพราะพ่อแม่เป็นฝ่ายจัดการให้ทั้งสิ้น ซึ่งก็เป็นผลดีอยู่แก่ตัวของฝ่ายหญิงเอง เมื่อเกิดเภทภัยขึ้นต้องหย่าร้าง ถูกผัวทิ้งขว้างก็ยังได้อาศัยพ่อแม่เป็นหลักฐานสืบไป ไม่ต้องวิ่งเหว่อนาถา เพราะพ่อแม่ก็ต้องรับผิดชอบในชายที่ตนเลือกให้เป็นคู่ครองของลูกสาวตลอดไป ถ้าตนหาเอง พ่อแม่ไม่เห็นงามด้วยก็รับผิดชอบตัวเอง ซึ่งก็เป็นเรื่องที่เสี่ยงอยู่มากทีเดียว

การที่พ่อแม่จะหาคู่ครองให้กับลูกสาวของตนนั้น บางรายก็มีวิธีสอบผู้ที่จะมาเป็นลูกเขย ด้วยวิธีต่าง ๆ ตามความคิดเห็นของตน ๆ บางรายสอนลูกสาวว่าให้ตรวจมือของผู้ชาย ถ้ามีนิ่ม ๆ ละก็อย่าเลย เป็นมือของคนเกียจคร้าน ถ้ามือด้าน ๆ ละก็อเป็นคนขยัน ดังนี้เป็นต้น บางรายก็ตั้งกติกาสัญญาว่า ถ้าใครยอมให้มัดแช่น้ำค้างหนึ่งในฤดูหนาว จะยกลูกสาวให้ มีหนุ่มคนหนึ่งมาขัน

สู้เพราะรักกันกับลูกสาว ตกลงยอมให้มัดแช่น้ำคืนหนึ่ง พอรุ่งเช้าพ่อของหญิงไปดูไม่เห็นเป็นอะไร แต่เกิดไปเห็นกองไฟข้างตลิ่ง เลยบอกว่า เพราะมันมีกองไฟอยู่ข้างตลิ่งจึงทนได้ ไม่ยอมยกลูกสาวให้ ลูกสาวเห็นจะรักกับหนุ่มนั้นอยู่ด้วยวันหนึ่งแกงส้มให้พ่อกินไม่ใส่น้ำปลาเลย เอาเกลือกองไว้ในสำรับ แล้วก็เอาถ้วยแกงตั้งบนกองเกลือ พ่อชิดแกงแล้วก็บอกว่า **"ไม่เค็ม"** ลูกสาวก็บอกว่า **"เกลืออยู่ก้นถ้วยนั่นอย่างไรละพ่อ"** พ่อมองเห็นเกลืออยู่ก้นถ้วยจริงๆ ก็ฉวยพูดว่า **"อุวะ เกลืออยู่ก้นถ้วย มันจะเค็มถึงแกงในถ้วยได้อย่างไรล่ะอีหนู"** ลูกสาวก็ย้อนว่า **"ก็ไฟอยู่บนตลิ่ง มันอุ่นถึงคนในน้ำได้อย่างไรล่ะพ่อ"** พ่อฟังแล้วก็สำนึกได้ เลยยกลูกสาวให้หนุ่มนั้นตามสัญญา บางเรื่องก็สนุกสนานที่พ่อหาคู่ให้ลูกสาว โดยมีกติกากันว่าใครโกรธเป็นแพ้ ถ้าพ่อของหญิงโกรธจะต้องยกลูกสาวให้ ถ้าหนุ่มที่สมัครเข้าแข่งขันโกรธก็เป็นแพ้ต้องยอมเป็นทาส คือ เรื่องหมื่นหาญกับนายเพ็ชร พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่

หัว ทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทละครพูดเรื่อง "ไม่โกรธ" สนุกสนานมาก ต่างฝ่ายต่างก็คิดหาหนทางที่จะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งโกรธ ใช้กลอุบายต่าง ๆ หลายกล เริ่มต้นหมื่นหาญให้นายเพ็ชรไปเลี้ยงควายฝูงหนึ่งแล้วไม่เอาข้าวไปส่ง ปล่อยให้หิวเพื่อจะได้โกรธ แต่นายเพ็ชรแก้ลำหนักเหมือนกัน เอาควายฝูงหนึ่งแลกข้าวกินมื้อเดียว หมื่นหาญก็หมดท่าจะโกรธก็ไม่ได้เพราะเสียเดิมพันคือลูกสาว ต้องไปตามไถ่มา ยังมีอีกหลายเรื่อง ลงท้ายหมื่นหาญก็ต้องแพ้นายเพ็ชรยกลูกสาวให้นายเพ็ชรไป

จุดมุ่งหมายในการหาคู่ครองให้ลูกสาวของพ่อแม่ตามเรื่องราวที่กล่าวมานั้น สาระสำคัญก็มุ่งจะได้คนดีมาเป็นคู่ครองของลูกสาวนั่นแหละเป็นสำคัญ และที่ว่าดีในกรณีนี้หมายถึงคุณสมบัติคือคุณธรรมประจำตน เป็นอัธยาศัย เช่นความขยัน ความอดทนเป็นต้น เพราะคุณสมบัติคือความขยันและความอดทนนั้นเป็นธรรมที่ปรารถนาต่อผู้ที่ยังพัวพันอยู่กับเหย้าเรือนที่เดียว โดยเฉพาะความขยันเอาใจใส่ในการงานที่ตนกระทำถือเป็นหนทาง

เอกแห่งความรุ่งเรืองในโลก และว่าถึงความดีของผู้ครองเรือนเล่าก็อยู่ที่ความขยันไม่เกียจคร้านอีก ดังมีธรรมภาษิตรับรองไว้ว่า คฤหัสถ์ยังบริโภคกาม เกียจคร้านไม่ดีดังนี้ ในปราภวสูตร พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า คนใดเอาแต่นอนเอาแต่คุย และไม่เอาการเอาเกียจคร้าน ขี้โกรธฉุนเฉียวนั่นเป็นหนทางแห่งความเสื่อมของคนนั้น ฉะนั้นในการหาคู่ครองให้ลูกสาว พ่อแม่จึงมุ่งมองคุณสมบัติที่มีความขยันเป็นต้นแต่จุดมุ่งหมายของพ่อแม่บางรายในปัจจุบัน หรือแม้แต่ของเจ้าตัวเองก็อาจเปลี่ยนแปลงไปตามกาละ ตามเหตุการณ์ได้เหมือนกัน จึงได้ยินได้ฟังพูดกันคุยกันในกลุ่มของชายหนุ่มว่า "เรื่องอื่น ๆ ไม่สำคัญ จุดสนใจของพ่อแม่ที่มีลูกสาว หรือแม้ตัวลูกสาวเองในปัจจุบันนี้ คือรถเก๋งคันใหญ่ ๆ รูปร่างจะขี้รอก็ไม่เป็นไร อวัยจะขนาดไหนไม่สำคัญ จะมีศีลธรรมหรือไม่ เป็นเรื่องเล็กขอให้เงินหนา ๆ มีรถเก๋งคันใหญ่ ๆ ขี่เป็นพอ จุดสนใจที่เปลี่ยนไปเช่นนี้ก็เห็นจะมีเป็นบางราย ไม่น่าจะถือเป็นเกณฑ์ตายตัว ส่วนในเรื่อง

คุณสมบัตินั้นน่าจะถือเป็นเกณฑ์ตายตัวได้มากกว่า ในโบราณกาลท่านหนึ่งเล่าถึงรายหนึ่งที่มีลูกสาวสวยมีชายหมายปอง ๔ คน คนหนึ่งรูปหล่อ คนหนึ่งอายุสูง คนหนึ่งสกุลสูง คนหนึ่งมีศีล พ่อไม่รู้จะตัดสินใจยกลูกสาวให้ใคร ต้องไปหาอาจารย์ขอให้ช่วยตัดสิน อาจารย์กล่าวว่าคนรูปหล่อก็มีประโยชน์ คนสูงอายุก็น่ายำเกรง คนที่เกิดในสกุลน่าปรารถนา แต่ว่าคนมีศีลถึงแม้จะรูปไม่สวย มีอายุน้อย และเกิดในสกุลต่ำ ก็น่าบูชา น่าสรรเสริญ ถ้าเป็นฉันก็จะขอเลือกเอาผู้มีศีล

เรื่องต่าง ๆ ที่เล่ามานี้เป็นเรื่องเก็บรวบรวมเอามาเสนอ เพื่อประสงค์จะให้ท่านผู้ฟัง ได้พิจารณาถึงหลักเกณฑ์ในการเลือกคู่ครอง แม้จะยังมีวิธีอื่น ๆ อีก ก็ยังคงร่วมจุดหมายอันเดียวกัน คือต้องการคนดีเป็นคู่ครอง ทั้งนั้น วิธีการณ์ย่อมมีได้ต่าง ๆกัน

ได้พูดกันถึงเรื่องการเลือกคู่ครองของหญิงชายมายืดยาว แล้วเห็นว่าจะเป็นแนวทางให้สรุปความลงได้ว่า ชายก็ต้องการหญิงที่ดีมาเป็นคู่ครอง และหญิงก็ต้อง

การชายที่ดีมาเป็นคู่ครองเช่นเดียวกัน ต่างฝ่ายต่างก็ต้องการคนดีเหมือนกัน แต่จะสมปรารถนาหรือไม่นั้นเป็นเรื่องที่น่าใคร่ครวญอยู่มากเหมือนกัน เพราะปรากฏการณ์ตามที่เป็นไปนั้นไม่ค่อยจะคล้อยตามปรารถนาไปทุกคู่ ทั้งนี้เพราะการเลือกคู่นั้น ทั้งหญิงทั้งชายต่างก็เลี่ยงกันทั้งคู่ ยากที่จะให้ข้อพิสูจน์เด่นออกมาได้ก่อนที่จะครองกัน ในระหว่างที่ยังมิได้ร่วมคู่นั้น ต่างฝ่ายต่างก็ปกปิดส่วนที่ไม่ดีไม่งามเอาไว้ เพราะความกลัวชนิดหนึ่งคือกลัวว่าเขาจะไม่รัก แต่พอร่วมคู่กันแล้ว ความเกรงกลัวเช่นนั้นก็ค่อยเลื่อมไป อัธยาศัยที่แท้จริงมีอย่างไร ต่างก็มักจะแสดงออกมาให้ปรากฏ เป็นอันว่าถึงอย่างไร ๆ ก็ล่มหัวจมท้ายด้วยกันแล้วก็ร่วมคู่กันไปจนถึงที่สุด บางคู่ก็อยู่กันไปอย่างซังกะตาย บางคู่ก็เห็นว่าเป็นกรรมของตนสร้างมาเช่นนั้น ก็ทนรับผลของกรรมไป คู่ครองที่ต้องการนั้นต่างต้องการดีด้วยกัน แต่ก็เป็นเรื่องของอนาคตใคร ๆ ก็ยากที่จะทำนายได้ฉะนั้น แหละพระพุทธองค์ทรงประทานพระพุทธโอวาท ในเรื่อง

คู่ครองไว้ ๔ ประเภทคือ ชายเทวดาคู่กับนางผี ชายผีคู่กับนางเทพธิดา ชายเทวดาคู่กับนางเทพธิดา ชายผีคู่กับนางผี ทั้งนี้เป็นเรื่องของแต่ละราย ฉะนั้นจึงใคร่จะนำปัญหาที่ว่า ทุกฝ่ายล้วนต้องการดี รักดี แสวงดี แต่ทำไมถึงไม่ได้ดีเหมือนกันขึ้นมาใคร่ครวญดูบ้าง เผื่อจะเป็นแนวทางให้ผู้ที่คิดจะมีคู่ครอง ลองพิจารณาดูตามสมควร

การแสวงหาคู่ครองนั้น ทุกฝ่ายย่อมต้องการดีด้วยกันจึงต้องเลือก ถ้าไม่ต้องการดีก็ไม่จำเป็นต้องเลือก แต่ความต้องการ ความปรารถนาไม่มีอำนาจบันดาลให้สมปอง สิ่งที่จะบันดาลให้สมปองนั้นคือการเลือกของตนเอง แยบคาย หรือไม่แยบคายเพียงไร ทั้งนี้เพราะแนวทางที่จะพิจารณานั้นอาจประมวลเป็นหลักกว้างๆ ได้ ๒ สถาน อาศัยข้อมูลจากรักและดี หลักวินิจฉัยในการเลือกนั้นเค้ามูลสำคัญก็มีเพียงรักและดีเท่านั้น แต่แยกออกไปได้ ๒ แนวคือ รัก

ที่ตรงดี กับ ดีที่ตรงรัก ซึ่งมีความหมายต่างกันไกล และยากที่จะมาร่วมกันได้

รักที่ตรงดีนั้น หมายถึงว่าเห็นคุณงามความดีก่อนแล้วจึงรัก ได้แก่การใช้สติปัญญาพิจารณาดูผู้ที่จะเป็นคู่ครองของตนโดยละเอียดถี่ถ้วน กิริยามารยาท ความประพฤติ อัธยาศัยต้องตรวจตรากันทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่ใช่ต่อหน้าระพับ ลับหลังตะโก สอบสวนกันละเอียดละออ มีเสียมากหรือน้อย จะให้เสียเสียเลยบ้างนั้นเป็นไปไม่ได้ ต้องเสียกันบ้าง แต่มากหรือน้อยก็ต้องแล้วแต่เรื่อง มีดีมากหรือน้อย จะดีไปทั้งหมดก็ไม่ได้เหมือนกัน ย่อมจะต้องบกพร่องกันบ้าง เมื่อจะได้พบว่า ดีหรือดีมาก ก็เกิดความรัก ความรักที่เกิดนี้เกิดเพราะความดีของผู้ที่ถูกรัก วิธีนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เอาความดีนำความรัก

ดีที่ตรงรักนั้นหมายถึง รักเสียก่อนแล้วจึงพิจารณาคุณงามความดี สติปัญญาที่จะเกิดอย่างบริสุทธิ์ผุดผ่องก็เกิดไม่ได้ เพราะจิตใจไม่เป็นอิสระเสียแล้ว

ตกอยู่ในหลุมรักเสียแล้ว จะดูอะไรก็เป็นดีไปหมด น้ำต้มผักรสชมก็อมว่าหวานไปได้ เพราะถูกความรักแผ่เข้าครอบงำ ชวนให้เห็นอะไรผิดผันไปจากความจริงง่าย **"ปูแท้ ๆ แม่ว่าหอย พลอยว่าด้วย เห็นต้นกล้วย แม่ว่ากล้ายตะกายตาม"** อำนาจของความรักนั้นประหลาดนัก ทำให้เห็นอะไรผันแปรไปหมดแม้กิริยามารยาทจะกระด้างกระเดื่อง อำนาจความรักก็เข้าเคลือบให้เห็นเป็นของอาจ แม้จะพูดจาไม่น่าฟังก็ทำให้เห็นว่าพูดจาหนักแน่น รวมความว่าลงได้รักแล้วอะไร ๆ ก็ดีไปหมดทั้งนั้น ร้ายกว่านั้นรักยังบงการต่าง ๆ อีกด้วย จนแสนจน ถ้ารักกันแล้วมีได้ทุกอย่าง รักบันดาลได้ทั้งนั้น ดีที่ตรงรักก็เป็นเช่นนั้น วรชนเรียกว่ารักนำความดี

วรชทั้งสองนั้นถ้าหากพิจารณาให้ถ่องแท้สักหน่อย จะเห็นว่าความดีกับความรักนั้น ความดีย่อมยืนยงกว่าความรักคนที่มีอัธยาศัยดี รักความดี ต้องการความดี ย่อมมีความเสียดายความดีของตน ไม่ยอมให้ความดีของตนเสื่อมคลายไป เมื่อได้นำความรักไปฝากไว้กับ

ความดี ก็จะเป็นความรักที่ยืนยงคู่กับความดี ดียังไม่คลายตราบใด รักก็ยังไม่เสื่อมลงตราบนั้น ยังคงมีรักมั่นคง และบางคู่ก็ขอพบ ขอร่วมกันไม่แต่ชาติเดียว ขอพบกันทุกชาติไปก็มี อำนาจของความดีบันดาลให้เป็นไปเช่นนั้น ให้รักกันมั่นคงและยืดยาวไป

ส่วนเอาความดีไปไว้กับความรัก หรือเอาความรักนำความดีนั้น จะยืนยงได้ยากนัก เพราะความรักกับความชังนั้นใกล้กันที่สุด หน้ามือกับหลังมือยังไกลกว่ารักกับชังเป็นร้อย ๆ เท่า จึงได้เปรียบความรักไว้ว่าความรักเหมือนสายลมบ้าง กระแสน้ำบ้าง ไม่มีอาการคงที่อยู่ได้ เมื่อรักผันแปรไป ความดีอันมีอยู่กับความรักก็พลอยต้องเสื่อมไปด้วย เช่นในตอนรักแรก ๆ ไม่เคยแสดงกิริยา วาจาหยาบคายต่อกัน พอความรักแปรรูปเป็นความชัง หน้าที่เคยยิ้มแย้มกับบังตึง ดวงตาที่มีแววชุ่นเชียว เสียงที่เคยอ่อนนุ่มละมุนหู ก็เปลี่ยนน้ำหนักกระแทกกระทั้น เป็นอันว่าความดีที่มีฝากไว้กับความรักนั้นพลอยสลายตัวไปตาม

ฉะนั้นแหละวิธีเลือกคู่ครอง จึงมิได้อยู่ที่ความปรารถนาบันดาลเพียงประการเดียว ย่อมเกี่ยวโยงถึงวิธีในการเลือกด้วยเหมือนกัน สุดแต่ใครจะใช้วิธีไหน เอาความดีนำความรัก หรือว่าจะเอาความรักนำความดี จะเอาความรักไปฝากไว้กับความดี หรือจะเอาความดีไปฝากไว้กับความรัก ผลที่ได้ย่อมต่างกัน แต่ก็เป็นเรื่องที่ยากมิใช่น้อย ลงได้รักแล้วก็ยานนักที่จักถอนตน ท่านว่าไว้ว่า **หลุมรักลึกลุ่มกว่าหลุมเหว** เมื่อตกลงไปแล้วก็ยากยิ่งนักที่จะตะเกียกตะกายขึ้นมาได้ แม้จะมีผู้ช่วยเหลือก็มักจะไม่สำเร็จ ด้วยมารยาทของรักนั้นมีมากประการ แม้มิตรผู้หวังดีก็อาจเห็นเป็นหวังร้ายไปได้ลำบากเหลือเกินละ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่คู่ครองจะต้องปรากฏอยู่ในโลก ตามพระพุทธดำรัสที่กล่าวมา

เรื่องของความรักนั้นพิจารณาตามอารมณ์ที่จะเกิดขึ้นในจิตใจของคน แล้วอาจแยกได้เป็น ๒ ส่วน คือ เมตตา ๑ ราคะ ๑ ทั้งสองประการนี้มีอำนาจดึงจิตใจให้

เข้าสนิทสนมกัน มัดใจระหว่างกันให้แนบสนิท แต่ผล ที่ปรากฏเมื่อสมรักแล้วต่างกันมากทีเดียว ความรักชนิดเมตตานั้น เป็นความรักที่มุ่งหวังจะให้ผู้ที่ตนรักมีความสุข แผ่ความสุขไปให้แก่ผู้ที่ตนรักด้วยจิตใจอันอ่อนโยน ยามพบปะกับคนที่ตนรัก ก็แสดงกายกรรมอันเจือด้วยเมตตานานาประการ เช่นมองดูด้วยตาอันปลาบปลื้ม มีแววแห่งความเป็นมิตรมั่นคง เวลาพูดกันก็มีความรักเคล้าอยู่ทุกคำที่เปล่งออกมา อาการเช่นนี้ย่อมมีพ้องกัน แม้ในความรักที่เรียกว่าราคะ แต่ความรักที่เป็นเมตตานั้น ไม่มีการยึดครองในคนที่ตนรัก คนที่ตนรักจะไปรักใคร ๆ อีกก็ได้ จะแผ่เมตตาแก่ใคร ๆ ตลอดถึงสรรพสัตว์ก็ได้ ไม่หวงห้ามประการใด แต่รักที่เป็นราคะนั้น มีความรู้สึกยึดครองเป็นเจ้าของแต่เพียงผู้เดียว คนที่ตนรักจะนำเอาความรักชนิดนี้ไปเผื่อแผ่แก่ใครไม่ได้เลย ถ้ารักกันแล้ว เป็นคู่รักกันแล้ว ต้องรักเฉพาะคู่ของตนเท่านั้น ความรักชนิดเมตตาจะไม่นำมากล่าวในที่นี้ จะขอพูดแต่เฉพาะความรักที่เป็นราคะ

ซึ่งเป็นตัวการทำให้เกิดคู่ครองทางเดียว

ที่เรียกว่าราคะนั้น ความจริงก็เป็นอันเดียวกับโลภะ ความอยากนั้นเอง แต่โลภะเป็นตัวต้นเหตุฝังอยู่ในใจของตน เมื่อมีอารมณ์มากระทบเข้า ปลุกตัวโลภะให้ตื่นขึ้น ทำให้จิตใจดิ้นรนเรียกว่าตัณหา แปลว่าทำให้จิตสะดุ้ง อาการที่จิตใจสะดุ้งนั้นเพราะอารมณ์ที่ตนพอใจ ความพอใจนั้นก็เข้ามาย้อมจิตใจ เรียกว่า ราคะ แปลว่า ย้อมใจ เมื่อใจถูกย้อม แล้วจะดำริตริตรองอะไรก็เป็นวิถีทางที่จะได้มาอย่างไรทั้งนั้น จึงเป็น กามะ แปลว่า ความใคร่ เรื่องราคะตามแนวธรรมก็เป็นเช่นนี้ เมื่อรักสมปองก็ทำให้จิตใจดื่มด่ำอยู่กับความรักนั้นจึงได้นามว่า เปมะ เป็นที่ดื่มของใจ และยังมีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า สังคาระ แปลตามรูปศัพท์ว่า มีเขา คำว่าเขาในที่นี้หมายถึงเขาสัตว์ จำพวก วัว ควาย รักจะมีเขาได้อย่างไรน่าสงสัยเหมือนกัน เห็นจะเข้าทำนองที่ว่า รักนั้นคอยขวิดใจอยู่เสมอ ในยามสมรักก็ขวิด ในยามไม่สมรักก็ขวิด ถูกรักข้อนก็

ขวิด ดังนี้ก็ได้ แต่ตามความเข้าใจทั่ว ๆ ไป คำว่า มีเขา นั้นเป็นความหมายอีกอย่างหนึ่งที่รู้กันดีอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องแปล

เหตุที่จะเกิดความรัก กล่าวตามที่ปรากฏในคัมภีร์ทางศาสนามีอยู่ว่า ความรักนั้นย่อมเกิดด้วยเหตุอย่างนี้ คือ เพราะเคยอยู่ร่วมกันแต่ปางก่อน ๑ เพราะการเกื้อกูลกันในปัจจุบัน ๑ เปรียบเหมือนบัวที่งอกในน้ำ เพราะอาศัยดินและน้ำ ฉะนั้น ตามเหตุที่ระบุไว้นี้ ความรักย่อมเกิดด้วยเหตุใด เหตุหนึ่ง ในสองเหตุ บางรายก็อาศัยที่เคยเป็นคู่ครองกันมาก่อน ความรักที่เกิดเพราะเหตุนี้ กล่าวกันว่า พอเห็นกันก็ให้ความรู้สึกรักกัน เหมือนกับเป็นคนที่เคยชิดชมกันมานาน ความรักไหลหลั่งเข้าท่วมจิตใจ ดังที่สุนทรภู่ได้กล่าวไว้ว่า “ด้วยคู่สร้างปางหลังแล้วอย่างนั้น พอเห็นกันก็ให้คิดพิศมัย” ความรักที่เกิดด้วยเหตุนี้ เราเรียกกันว่า บุพเพสันนิวาส นั่นเอง ส่วนความรักที่เกิดด้วยเหตุอีกชนิดหนึ่งนั้น อาศัย

ความเกื้อกูลช่วยเหลือกัน เช่นฝ่ายหญิงกำลังอยู่ในอันตราย ฝ่ายชายก็เข้าช่วยเหลือดังนี้เป็นต้น เป็นจุดให้เกิดความสัมพันธ์ฉันคู่รักกันได้สืบไป และเป็นคู่ครองกันในที่สุด

แต่อย่างไรก็ตามเรื่องของความรักนั้น ย่อมเป็นแกนสำคัญยิ่งในความเป็นคู่ครอง ถ้าไม่มีความรักระหว่างกันแล้ว โอชาแห่งชีวิตคู่ก็ยากที่จะเกิดขึ้นได้ ถึงกับกล่าวกันว่า การครองคู่โดยปราศจากความรักนั้น เปรียบเหมือนกินวุ้นโดยไม่ใส่น้ำเชื่อม วุ้นเปล่า ๆ ไม่มีรสชาดอะไรชืด ๆ จืด ๆ จะกินลงได้สักเท่าไร ฉะนั้นแหละความรักจึงเป็นแกนสำคัญในการมีคู่ครอง จริงอยู่บางรายอาจเกิดปัญหาบางประการ มิได้คู่ครองที่ตนเลือกไว้อย่างมั่นใจ ทำให้ต้องแยกจากกัน ชายแยกไปทางหนึ่ง หญิงก็แยกไปทางหนึ่ง เพราะมีความจำเป็นบางประการ ก็ไม่น่าที่จะถึงตัดรัก ตัดอาลัยกันเสียเลย ควรจะเปลี่ยนความรักอันเป็นไปในด้านใคร ให้

เป็นความรักอันเป็นเมตตา ปรารถนาที่จะให้ผู้ที่ตนรักมีความสุข ก็จะเกิดคุณเป็นกันมาก ถ้าจะต้องพรากรักกัน ก็น่าจะคิดว่าคนที่เรารักเขามีความสุขเพราะไม่รักเรา ก็ขอให้ประสบความสุขเช่นนั้นเถิด เมื่อปลงใจได้เช่นนี้ก็จะได้ไม่ต้องเป็นเพื่อนกับลูกบืนกับยาพิษ หรือไม่ต้องไปพิสมัยกับแม่น้ำ ซึ่งเป็นการไม่สมควรเลยที่มีชีวิตอยู่แล้วควรหรือมาคิดทำลายเสียเพียงเหตุที่รักไม่สมหวังเท่านั้น เหมือนกับชีวิตนั้นเป็นของใช้ ของเทียนดับแล้วจุดประเดี๋ยวเดียวก็ติด ชีวิตร่างกายนั้นพ่อแม่ให้กำเนิดมา ก็มิใช่มุ่งหมายเพื่อทำลาย ความมุ่งหมายที่แท้จริง เพื่อสร้างให้เป็นผู้สร้างต่อไป สู้เสียงสู้ทนุถนอม ในยามเยาว์ด้วยแสนยาก พอเป็นอิสระเข้าก็คิดที่จะทำลายตัวเองไม่ถูกต้องเลย และไม่ใช่วิธีที่ฉลาด

เรื่องความรักนั้นมีเรื่องที่ควรจะพิจารณาอยู่มาก โดยเฉพาะในเรื่องที่รักไม่สมหวังด้วยประการต่างๆ ใคร่จะขอพูดไว้เพื่อประดับสติปัญญาต่อไป

ความรักระหว่าง ชายหญิง นั้นได้ กล่าวมา แล้วว่า เป็นความรักชนิดยึดครอง ต่างฝ่ายต่างก็ยึดมั่นว่าเป็นคู่ของตน ตั้งต้นแต่เป็นคู่รักกันมาที่เดียว เมื่อชายหญิงตกลงรักกันแล้ว ใครจะเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยไม่ได้เป็นอันขาด และแต่ละคนก็จะไปเกี่ยวข้องกับผู้อื่นไม่ได้เหมือนกัน ชายจะไปเกี่ยวข้องกับหญิงอื่นก็ไม่ได้ หญิงจะไปเกี่ยวข้องกับชายอื่นก็ไม่ได้ ถือกันว่าเป็นการตระบัดรัก เกิดความโกรธแค้นชิงชัง ถ้าชายเป็นฝ่ายตระบัดก็จะถูกกล่าวหาว่าพูดไม่จริง ลิ้นไม่มีกระดูก ความจริงนั้นลิ้นมีกระดูกมันก็กระดิกไม่ได้ และก็พูดไม่ได้ ไม่ต้องถึงกับมีกระดูก เพียงแต่มันกระด้างไป ก็พูดไม่เป็นภาษามนุษย์เสียแล้ว จะให้ลิ้นมันมีกระดูกได้อย่างไรกัน บางทีก็ว่าชายร้อยลิ้นบ้าง จะกวดลิ้นสองยังเป็นรองลิ้นชายบ้าง ล่อหลอกให้เขาหลงรักหลงเชื่อ ยามต้องการ ยามปรารถนาสารพันจะสรรมาพูด จะรักอย่างนั้น จะรักอย่างนี้ จะรักเธอคนเดียว ไม่เหลียวแลใคร บางรายเจ้าบทเจ้ากลอน

วอนว่า "ถ้าได้น้องมาครองคู่ พี่จะรับเลี้ยงดูไม่ให้อนาทร ร้อนใจ ทรัพย์สินที่พี่อุตส่าห์หามา จะมอบให้น้องรักษาเอาไว้ กิจการในเรือนในเหย้ามอบให้เจ้าเป็นใหญ่ ถ้าพี่ได้น้องคนนี้จะไม่ขอรักสตรีคนไหน พระอาทิตย์ประจำวัน พระจันทร์ประจำคืน พี่จะรักน้องยั่งยืนไม่นอกออกนอกใจ" นี่แหละยามรักก็แสนจะรำพัน พอตกลงปลงใจด้วยกันกลับตระบัดเสีย คำพูดที่พูดไว้ก็กลายเป็นลมพัดผ่านหูไป ถ้าฝ่ายหญิงตระบัดรักบ้างก็ถูกตำหนิติเตียน เช่นว่า น้ำใจของหญิงเหมือนน้ำกลิ้งอยู่บนใบบอนเป็นต้น หรือมิได้ตระบัดกันเอง แต่ผู้ใหญ่ของแต่ละฝ่ายไม่เออออยในตอนนี้รักก็ทำพิษ รักก็เป็นพิษ ความสดชื่นความร่าเริงก็เปลี่ยนรูปไปหมด ทุกสิ่งทุกอย่างที่เคยเพ่งมองด้วยความชื่นบานในยามรัก ก็ตรงกันข้าม แสงจันทร์อันเย็นก็กลายเป็นร้อน ไม่มีอะไรที่ถูกใจทั้งนั้น แสนระทมตรมตรอมซบผอมไป ในที่สุดโลกที่น่าอภิรมย์ก็กลายเป็นโลกหฤโหด บ่วยการอยู่ชีวิตนี้ไม่มีหวังเสียแล้ว ก็จัดการทำลายเสีย

คติของคนที่ถูกรักทำพิษถึงกับต้องทำลายตัวเองนั้น เป็นปัญหาที่น่าพิจารณาอยู่ไม่น้อย เพราะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเนืองๆ การพิจารณาปัญหานี้จำต้องแยกส่วนที่เกี่ยวข้องออกไปก่อน คือ ชีวิต ความรัก และจิตใจ แล้วก็พิจารณาอีกครั้งว่า ใครเป็นตัวการอย่างแท้จริง ใครเป็นตัวประกอบ พิเคราะห์อย่างละเอียดแล้วจะเห็นได้ว่าเจ้ากเจ้าการที่สำคัญนั้นก็คือจิตใจ จะรัก จะโกรธ จะเกลียด ก็อยู่ที่จิตใจทั้งนั้น ชีวิตมิได้มีส่วนร่วมอะไรกับจิตใจเลย หน้าที่ของชีวิตนั้นเป็นเพียงอนุบาลทุกๆ ส่วนที่เกิดร่วมกับตนให้ดำรงอยู่ จนกว่าจะถึงกำหนดของกาละ จะมีความรักหรือไม่มีความรัก ชีวิตก็ทำหน้าที่ของตนเช่นนั้น ชีวิตไม่เกี่ยวข้องกับความรักความใคร่ แต่จิตใจนั้นต่างหากเป็นตัวการ เป็นตัวปรารถนา ครั้นไม่สมปรารถนาก็โพล่มาลงโทษชีวิต สมมติเป็นบุคคล มีบุคคลอยู่๓คน คนหนึ่งชื่อนายชีวิต คนหนึ่งชื่อนายรัก คนหนึ่งชื่อนายจิต นายจิตต้องการนายรัก แต่นายรักกลับทรยศให้นายจิต แต่นายจิตแทนที่จะตำหนิ

ตนเองที่ไม่ควรปรารถนานายรัก กลับมาหวลหาเรื่องกับนายชีวิต โกรธนายชีวิต ตัดรอนนายชีวิต คิดของนายจิตเป็นเช่นนี้ ก็เรียกได้ทันทีว่าเป็นอันขพาล อย่างไม่ต้องสงสัยเลย

เรื่องของผู้ที่ถูกรักทำพิษ แล้วคิดทำลายตนนั้น เมื่อพิเคราะห์ออกไปแล้วก็เห็นได้ชัดว่า ดำเนินการกับตนเองอย่างอันขพาล เข้าทำนองเรื่องที่เล่าเปรียบเปรยไว้ กระทาชายนายหนึ่ง จูงแพะมาพักกินข้าวกลางวันที่ใต้ร่มไม้ริมฝั่งแม่น้ำ ผูกแพะไว้ที่โคนต้นไม้ ล้วงห่อข้าวออกมาแก้วางไว้ ตนเองลงไปตักน้ำในแม่น้ำ มีลิงตัวหนึ่งอยู่บนยอดไม้ เห็นห่อข้าวแก้วางไว้ ก็ไต่ลงมากินอย่างรีบร้อน หมดห่อแล้วก็เอามือที่เปื้อนป้ายปากแพะเข้าให้ โจนขึ้นต้นไม้ไปอย่างเดิม เจ้าของแพะตักน้ำขึ้นมา เห็นข้าวหมดห่อแล้ว และเห็นปากแพะเปื้อน ก็ตัดสินว่าแพะกินข้าวหมด ตีแพะอุตลุดไปเลย. เจ้าของแพะผู้นี้ทำนองเดียวกันกับผู้ที่ถูกรักทำพิษนั่นเอง คนที่ถูกรักทำพิษเปรียบเหมือนเจ้าของแพะ ความรักเปรียบ

เหมือนลิง ชีวิตเปรียบเหมือนแพะ เมื่อความรักโยยบินไป เปรียบเหมือนลิงกินข้าวแล้วโดดหนีไป ความรักได้ทิ้งรอยเขี้ยวไว้กับชีวิต เปรียบเหมือนลิงที่ป้ายรอยเขี้ยวไว้ที่ปากแพะ คนที่ถูกรักทำพิษทำลายชีวิตของตน เปรียบเหมือนเจ้าของแพะที่ลงโทษแพะ ฉะนั้นในทางพระศาสนา พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสอนไว้ว่า "ความโศก ภัย ย่อมบังเกิดแต่ความรัก" เป็นการเตือนผู้ที่จะริรักไว้ให้ทราบว่า จะต้องพบกับความเศร้า จะต้องพบกับภัย จงเตรียมตัวที่จะเผชิญกับความโศก ที่จะผจญกับภัย เมื่อได้เตรียมตนไว้แล้ว แม้จะถูกรักทำพิษก็ไม่เดือดร้อนอะไร เป็นเรื่องธรรมดาของความรัก และเป็นเรื่องธรรมดาของคน ที่จะเกิดมาให้พบกับสิ่งที่ตนปรารถนาไปทุกอย่างนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะคนเราจะต้องประสบทั้งสมหวังและผิดหวัง ยามสมหวังก็รักชีวิต ยามผิดหวังก็ชังชีวิต เช่นนี้ไม่ถูกเลย ดูมีอาการคุ้มดีคุ้มร้ายไป การดำรงชีวิตต้องถนอมไว้ แม้จะประสบทุกข์ก็ต้องกล้าเผชิญ และแก้ไขตามแนวทาง คือแก้ที่จิตใจ

ของตนเอง พิจารณาให้ถึงฐานของทุกข์ที่กำลังประสบให้ได้ จะพบทางแก้ไขด้วยตนเอง

ปัญหาเรื่องรักไม่สมหวังนั้นมีมากมายนัก ไม่สามารถจะนำมากล่าวให้ละเอียดถี่ถ้วนได้ แต่อย่างไรก็ตาม การที่ไม่สมรักแล้วคิดทำลายตนเอง และทำลายชีวิตนั้น มิใช่ทางของคนฉลาดทุกยุคทุกสมัย ทั้งไม่ชื่อว่าเป็นผู้ทราบความประสงค์อันแท้จริงของพ่อแม่ ที่เลี้ยงตนมาอีกสถานหนึ่งด้วย ไม่เป็นทางออกที่งดงามเลย ผู้กำลังมีรัก กำลังครองรัก ขอให้สมรัก แต่ถ้าไม่สมรัก ก็อย่าลืมรักของพ่อแม่ และอย่าลืมรักบ้านเมืองของตนเลย

เมื่อได้ตกลงใจเป็นคู่ครองกันแล้ว ฝ่ายชายก็ได้รับตำแหน่งที่สังคมส่งมอบหมายให้คือเป็น ผัว ฝ่ายหญิงก็ได้รับตำแหน่งเป็น เมีย เมื่อได้รับตำแหน่งแล้ว ก็มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อกันเกิดขึ้น จะครองแต่ตำแหน่งไม่ยอมปฏิบัติหน้าที่ก็ไม่ถูกต้องกับระบบสังคม ฉะนั้นเมื่อครองตำแหน่งแล้ว ก็ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้สมบูรณ์

อย่างไม่ต้องบ่ายเบี่ยงที่เดียว หากเห็นว่ายังไม่สามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ได้ ก็อย่ารีบรีไปหาตำแหน่งเลย

ชายที่ครองตำแหน่งผัว จะได้เมียมาอย่างไร สู่ขอ, ปลูกหอแต่งงานกันตามประเพณี, รักกันหนาพากันหนี, เงินทองมีก็ซ่อนนางมา, ต่างคนต่างสัญญาตามพอใจตน, ที่ยากจนมาขออาศัย, ที่เป็นคนใช้มารับจ้างทำงาน, ที่ปล้นบ้านกวาดต้อนเอามา หรือจะคบหาเพียงชั่วครู่ชั่วครั้ง ทั้งหมดนี้เรียกว่าเมียได้ทั้งนั้น ผู้ที่เป็นผัวจะเห็นไม่สำคัญไม่ได้เลย เมื่อหญิงยอมเป็นเมียแล้ว หน้าที่ของผัวก็มีติดมาตามตัว อันหน้าที่ของผัวนั้น พระพุทธองค์ตรัสไว้กับสิงคาลกมานพในเรื่องสิงคาโลวาทสูตรว่า "ดูก่อน บุตรคหบดี เมียอันเป็นทิศเบื้องหลัง กุลบุตรพึงบำรุงด้วยสถาน ๕ คือ ด้วยการยกย่อง ๑ ด้วยการไม่ดูหมิ่น ๑ ด้วยการไม่ประพฤตินอกใจ ๑ ด้วยมอบความเป็นใหญ่ในเหย้าเรือนให้ ๑ ด้วยการให้เครื่องประดับ ๑" ดังนี้ การยกย่องนั้น หมายถึงการแสดงกิริยาวาจาด้วยจิตใจที่อ่อนโยน

ยามที่จะขอให้นางตกลงปลงใจรับหน้าที่เมียนั้น เคยแสดงกิริยาเพียงไร น่มนวลละมุนละม่อมเพียงไร อ่อนหวานเพียงไร ก็ปฏิบัติเช่นนั้นให้คงเส้นคงวา ไม่เปลี่ยนแปลงทั้งต่อหน้าและลับหลัง ตลอดถึงความประพฤติที่เคยกระทำในระยะแรกๆ ที่รักกัน เช่นอำนวยความช่วยเหลือในธุระเล็กๆ น้อยๆ ของเมีย เป็นต้นว่า ช่วยถือ ช่วยห้วสิ่งของที่เห็นว่าจะหนักเกินไป หรือช่วยในกิจการอื่นๆ ที่จะช่วยแบ่งเบาภาระบ้าง เฉพาะอย่างยิ่งผัวควรจะสำนึกในเมียว่า เป็นคนสำคัญในชีวิตของตนเป็นอย่างยิ่ง ในทางพระศาสนา พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า "**ภริยา ปรมา สขา ภรรยาเป็นเพื่อนผู้ยอดยิ่ง**" หมายความว่า กระบวนเพื่อนของชายแล้ว ไม่มีเพื่อนคนไหนจะยิ่งไปกว่าเมีย ฉะนั้นควรยกย่องอย่างน้อยก็เสมอกับตนเอง

พิเคราะห์ดูตามคติเก่าๆ ของไทยในเรื่องเพื่อน ท่านเคยสอนไว้แต่เรื่อง เพื่อนกิน เพื่อนตาย เช่นที่ว่า เพื่อนกินหาง่าย เพื่อนตายหายาก ท่านแต่งเป็นโคลง-กระทู้ไว้ว่า

เพื่อนกิน สิ้นทรัพย์แล้ว แหนงหนี
หาง่าย หลายหมื่นมี มากได้
เพื่อนตาย ถ่ายแทนชี วาอาตม์
หายาก ฝากผีไข้ ยากแท้ จักหา

ตามคติ นี้ ท่านเชิดชูเพื่อนตายว่ายากนักที่จักหา ความหมายของเพื่อนตาย ท่านอธิบายว่า สามารถถ่ายแทนชีวิตกันได้ ฝากผีฝากไข้กันได้ ซึ่งในพระศาสนาเรียกว่า เพื่อนแท้ คู่กับเพื่อนเทียม จะได้พูดถึงในตอนที่กล่าวถึงเรื่องมิตร ในที่นี้มุ่งจะพูดถึงแต่ยอดเพื่อน คือ เมีย

ที่ท่านพูดว่า เพื่อนตายหายากนั้น มิใช่มุ่งให้เข้าใจความของเพื่อนตามรูปของคำ ถ้าเข้าใจตามรูปของคำแล้ว เพื่อนตายหาง่ายยิ่งกว่าใคร ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ ตลอดถึงสรรพสัตว์ล้วนเป็นเพื่อนตายทั้งนั้น ในคำแผ่เมตตาก็ว่าไว้ว่า "สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น" แสดงว่า เพื่อนตายหาง่ายจริง ๆ แต่เพื่อนที่หายากนั้น

คือ ยอดเพื่อน ถ้าจะพูดกันตรงๆก็คือ เพื่อนนอน หา
ยากนัก เพราะผู้ที่นอนอยู่ใกล้ๆเรานั้น จะต้องมีความ
ซื่อตรงจงรักอย่างจริงใจ และเราจะต้องวางใจกันอย่าง
แท้จริง ถ้าไม่ซื่อตรง วางใจกันไม่ได้ เราก็ต้องไม่
ยอมให้นอนใกล้ๆเป็นแน่ ความหลับย่อมเป็นโอกาส
ให้ศัตรูประทุษร้ายได้ดี ข้อนี้เป็นความจริง ฉะนั้น จึง
เห็นได้ว่า เพื่อนนอนหายากที่สุด เป็นยอดเพื่อนจริงๆ

การยกย่องเมียนั้น เป็นหน้าที่สถานแรกที่ผัวพึง
ปฏิบัติ ตามอรรถาธิบายของท่านมุ่งเพียงว่า ควรจะ
พูดจากันด้วยถ้อยคำที่อ่อนหวาน ชวนให้เกิดความรัก
พูดกันอย่างน่ารัก แม้ในคำที่ใช้เรียกขานกันก็น่าฟัง เป็น
การยกย่องเมียตน เป็นหน้าที่ที่ผัวพึงปฏิบัติต่อเมียเป็น
ประการแรกทีเดียว

ความจริงในเรื่องยกย่องเมียแล้ว ก็เท่ากับไม่ดู-
หมิ่นโดยปริยาย แต่การไม่ดูหมิ่นนั้นเป็นกรณีพิเศษ
ประการหนึ่ง นอกจากการยกย่อง บางรายปรากฏใน
ด้านยกย่องเพียงภายนอก ในสายตาของคนอื่นเห็นว่าผัว

เขายกย่องเป็นอันดี แต่ภายในแสดงธาตุประการหนึ่งของผัวให้ปรากฏคือ ธาตุกลัวเมีย ยอมอยู่ในอำนาจของเมีย ซึ่งก็น่าจะพูดถึงกันไว้บ้าง

เรื่องของผัวที่กลัวเมียนั้น ความจริงก็มีพอที่จะสาธกมาได้เหมือนกัน บางคนกลัวเสียราวกับหนูกลัวแมวก็มี กับคนอื่น ๆ หรือกับชายด้วยกัน กลับเก่งกล้าไม่กลัวใคร แต่พอมาถึงบ้านก็หงอไปเลย เสียงที่เคยแสดงอำนาจตวาดผู้อื่นให้เกรงขาม กลับเป็นเสียงวิงวอนที่น่าสงสาร เสียงที่ตวาดนั้นกลับเป็นเสียงแหลมเล็กที่ดังก้องกังวาล เสียงที่เคยมีอำนาจกับผู้อื่น กลับอ่อย – อ่อน – วิงวอน ดูไม่มีส่งน่าเกรงขามตรงไหนเลย ใคร ๆ พากันถามว่า กลัวเมียนักหรือ ก็บอกว่าไม่กลัวดอก แต่ชีเกียจเถียงก็เลยยอมเขาหน่อย ปล่อยให้เขาพูดไปตามสบายใจ เพราะความสบายใจของเขาอยู่ที่สามารถชู่เราได้ ก็ให้เขาสบายใจไป บางรายก็ยอมรับว่า ทำไมจะไม่กลัวล่ะ หล่อนดีต่อกันอย่างหาที่เปรียบไม่ได้ ความสุข ความสำราญ ความชื่นบานทุก

อย่างหล่อนอำนวยให้ทั้งนั้นนี่ ก็ควรจะกลัว และคิดว่าผัวทุก ๆ คนก็ควรจะกลัวเมียด้วย สารภาพกันเสียตรง ๆ ก็ไม่มีใครว่าอะไร ดีเหมือนกัน ที่เคยพบเรื่องราวที่เล่ากันมาก็มีหลายเรื่องที่เกี่ยวกับความกลัวเมีย แต่มีเรื่องของนายคนหนึ่ง จำผู้เล่าไม่ได้เสียแล้ว นัยว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในประเทศเกาหลีสมัยโบราณ ผู้เล่ากล่าวว่าผัวชาวเกาหลีในยุคนั้นกลัวเมียกันเป็นส่วนมาก ได้มีการทดสอบกันครั้งหนึ่งที่สำนักงานตุลาการ ท่านผู้พิพากษาหัวหน้าสำนักต้องการจะทราบว่า ข้าราชการในสำนักมีใครไม่กลัวเมียบ้าง จึงเรียกประชุมข้าราชการในสำนักทั้งหมด ให้ยืนเรียงแถวอยู่ทางขวามือ ท่านผู้พิพากษาประกาศว่า "ใครกลัวเมียให้มายืนทางซ้าย" ข้าราชการเดินทยอยกันมายืนทางซ้ายมืออยู่เรื่อย ๆ จนเหลืออยู่เพียงคนเดียว เป็นพนักงานศาล คงยืนอยู่โดดเดี่ยว ณ ที่เดิม ทำให้ใคร ๆ พากันลงความเห็นว่า เขาคงไม่กลัวเมีย ต่างก็แสดงความประหลาดใจ ระคนกับความยินดี ท่านผู้พิพากษาอดไม่ได้จึงถามว่า "ไม่

กลัวเมียตอกหรือ" พนักงานผู้นั้นตอบว่า "กลัวเหมือนกัน" ซักต่อไปว่า "กลัวแล้วทำไมไม่ไปยืนทางซ้ายเล่า" พนักงานผู้นั้นตอบอย่างหน้าตาเฉยว่า "เมียผมสั่งไว้ว่า ที่ไหนเขายืนกันเป็นกลุ่ม ๆ ละก็อย่าเข้าไปยืนรวมกับเขานะ ผมก็เลยไม่ไปยืนทางซ้ายครับ" เป็นอันว่าพนักงานผู้นั้นเป็นผัวชั้นยอดที่กลัวเมีย

ความกลัวจะถูกกล่าวหาว่ากลัวเมียนั้น เป็นความรู้สึกที่ฝังอยู่ในจิตใจบางคน หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นปมด้อยอยู่ในตน การที่มีปมด้อยก็มุ่งที่จะปกปิดปมด้อยของตน การปิดปมด้อยนั้นต้องแสดงปมเด่นออกมาให้ปรากฏแก่ผู้อื่น ผัวที่มีอัธยาศัยเช่นนี้ย่อมไม่เห็นเมียเป็นสำคัญ พยายามที่จะข่มขู่เมีย ดูหมิ่นเมีย กิริยาอาการที่แสดงต่อเมียนั้น ปราศจากความละมุนละม่อม มองดูเมียด้วยสายตาที่ดูถูกเหยียดหยาม คำพูดก็กักขละ หยาบคาย คล้ายกับคำพูดที่ควรจะใช้กับทาสในเรือนเบี้ยมากกว่าจะนำมาพูดกับเมีย บางครั้งก็ทุบตีตบเตะ เหมือนเมียนั้นเป็นเครื่องอุปกรณ์สำหรับนักมวย

จะซ้อมเพื่อชนชิงชัยบนเวที แม้จะอ้อนวอนกราบไหว้ก็ไม่ลดละ ดูเหมือนยิ่งเห็นอาการเช่นนั้นเกิดขึ้นแล้ว ยิ่งกำเริบหนักเสียอีก เมียจะขึ้นเสียงโต้ตอบอย่างไรไม่ได้ทั้งนั้น ยิ่งพูดยิ่งเจ็บตัว ได้แต่ร้องไห้สอึกสอื้นไปตามเรื่องตามราว บางรายก็ถึงว่า ตนมิได้ได้เจ้าหล่อนมาเปล่า ต้องเสียเงินเสียทองเท่ากับซื้อเอามา ก็ดูด่าเหยียดเย็ญ จะเอาให้ได้อย่างใจตนทุกอย่างไป อาหารไม่ถูกใจก็ไม่ยอมกินข้าว ไม่ใช่ไม่กินเท่านั้น กลับปัดสำรับกับข้าวหกคว่ำ ถ้วยชามแตกเสียด้วย พฤติการณ์ต่างๆ เหล่านี้เป็นการดูหมิ่นเมียของตนเองทั้งนั้น

การดูหมิ่นเมียของตนนั้น ไม่เป็นการถูกต้องและสมควรเลย เพราะยิ่งดูหมิ่นเมียก็เหมือนยิ่งดูหมิ่นตนเอง ประกาศความโง่ของตนออกมาทุกครั้งที่ตนแสดงกิริยาอาการหรือพูดออกมาเป็นถ้อยคำ ยิ่งมุ่งจะเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่งเพียงไร กดต่ำลงไปแค่ไหน ตนเองก็ต้องอยู่ในระดับเดียวกัน เพราะธรรมชาติบงการไว้เช่นนั้น ส่วนผัวที่ด่าเมียด้วยคำหยาบคายร้ายแรง ถึงเปลี่ยนชาติ

กำเนิดของเมียเสียเลย ในขณะที่ตนเปลี่ยนชาติกำเนิดของเมียอยู่นั้น ชาติกำเนิดของตนก็ถูกเปลี่ยนไปด้วยพร้อมกัน ธรรมชาติได้บงการไว้ไม่สับปลับ ปักษีก็ย่อมคู่กับปักษี ปูก็ย่อมคู่กับปู คนก็ย่อมคู่กับคน ถ้าฝ่ายหนึ่งเปลี่ยนไป อีกฝ่ายหนึ่งก็ต้องเปลี่ยนไปด้วย จึงจะคู่กันได้ ผู้ที่ฉลาดเท่านั้นที่เห็นว่าการดูหมิ่นเมีย เท่ากับดูหมิ่นตนเอง จึงละเว้นจากการดูหมิ่น ไม่ดูหมิ่นเมียของตน ไม่ว่าจะอยู่ต่อหน้าหรือลับหลัง คงใช้กิริยาวาจาเหมือนกับเมื่อตอนแรกรักกัน คงเส้นคงวาตลอดไป แม้จะโกรธช้ำก็ไม่แสดงกิริยาวาจาฉุนเฉียวเกรี้ยวกราดออกมา คงรักษาความสุภาพของตนไว้ นี่คือหน้าที่ประการหนึ่งที่ผัวพึงปฏิบัติต่อเมียของตน

ได้กล่าวมาแล้วว่า ความรักอันเป็นเหตุให้เกิดการครองคู่นั้น เป็นความรักแบบยึดครอง คือถือว่าคู่ใครก็คู่นั้น จะมานำเอาความรักไปเที่ยวแจกจ่ายแก่ผู้อื่นอีกไม่ได้เป็นอันขาด ความหวาดระแวงของเมียที่สำคัญคือ เกรงผัวจะเอาใจออกห่างจากตนไปปรนปรือหญิงอื่น

หรือพูดตามโวหารทางศาสนาก็ว่า ความทุกข์ของหญิงนั้นที่เป็นทุกข์อย่างหนักก็ตรงที่มีหญิงอื่นมาร่วมผัว เรื่องนี้คงจะเริ่มมีแต่โบราณทีเดียว ในชาดกก็มีกล่าวเรื่องนี้ไว้แล้ว คติของไทยเราก็ปรากฏมานมนานเหมือนกัน ถึงกับตราไว้เป็นบทโศลกของหญิงเลยทีเดียวว่า **"เสียทองเท่าหัว ไม่ยอมเสียผัวให้ใคร"** หมายความว่าจะเสียสมบัติพัสถานอะไร ๆ ยอมเสียได้ทั้งนั้น ผัวเท่านั้นที่ไม่ยอมให้ใครมาแย่ง สมัยปัจจุบันนี้คตินี้จะขนปากขนใจสตรีอยู่หรือเปล่าก็ไม่ทราบ อาจจะเลือนลางไปเสียแล้วก็ได้ ในยุคจันทร์เทียม ยุคปรมาณูนี้ ได้กล่าวมาแล้วว่าความผันผวนได้บังเกิดขึ้นใหม่ ๆ เป็นอันมาก ความผันผวนนั้น ได้ลามปามเข้ามาถึงบทโศลกนั้นด้วยเหมือนกัน จึงได้ยินเสียงแก้บทโศลกนั้นเสียใหม่ว่า **"ใครเอาทองมาให้ฉันเท่าหัว เชิญเอาผัวของฉันไปได้"** เป็นเรื่องที่ท่านผู้เป็นผัวทั้งหลายควรจะระวังตัวเอาไว้บ้าง ประเดี๋ยวจะถูกเฉดหลังไปโดยไม่รู้ตัว แต่กุลสตรียังไม่ปรากฏว่าได้แก้ไขบทโศลกนั้น ยังคงมั่นคง

ในความรักซื่อสัตย์ต่อผัว และมีความหวาดระแวงอยู่เช่นเดิม ฉะนั้น ควรที่ผัวทั้งหลายพึงมอบดวงใจ มอบความรักให้แก่เมียเสียก็หมดเรื่อง และเป็นการปฏิบัติถูกต้องตามหน้าที่อีกสถานหนึ่งด้วยพร้อมกันไป

ในเรื่องการมีเมียมากกว่าหนึ่งนั้น ทางฝ่ายหญิงต่างวิพากษ์วิจารณ์กันหนักข้ออยู่ เกี่ยวกับปัญหาข้อเท็จจริง ถึงความเสียหายของผู้ชายเจ้าชู้และของหญิงเจ้าชู้ว่าทำไมจึงต่างกันมากนัก ชายมีเมียหลายคนสังคมไม่ตำหนิเท่ากับหญิงมีผัวหลายคน ตามความรู้สึกของฝ่ายหญิงเห็นว่า สังคมยังมีอยุติธรรมอยู่มากทีเดียวในเรื่องนี้ สิทธิของสตรีในปัจจุบันได้รับยกย่องเท่าเทียมกับบุรุษแล้ว สังคมควรจะยอมรับสิทธิเท่าเทียมกันนั้นเสียที ข้อนี้เอาไว้พูดกันเมื่อถึงหน้าที่ของเมีย ตอนนพูดถึงเรื่องของผัวกันก่อน ความเสียหายในเรื่องหลายเมียของชายนั้น ไม่มากมายอะไรในกฎแห่งสังคม เพราะฝ่ายชายเป็นฝ่ายให้ มิใช่เป็นฝ่ายรับ ฝ่ายให้นั้นเมื่อบริจาค

พ้นตัวไปก็ไม่มีอะไรที่จะติดค้างอยู่ ส่วนทางฝ่ายรับนั้น เมื่อรับไปแล้วยังมีส่วนตกค้างอยู่ ฉะนั้นความเสียหายของฝ่ายชายที่ร้ายแรงจึงกล่าวไว้ในเรื่องละเมิดเมียของผู้อื่น ทำให้เป็นจำเลยอกสังคมไปเหมือนกัน แต่สำหรับหญิงที่ไม่มีผัวนั้น ชายที่เกี่ยวข้องด้วยถึงแม้จะมีเมียอยู่แล้ว ก็ไม่เป็นข้อเสียหายอะไร

คติเรื่องชายมากเมียนั้น โบราณไทยเราได้กล่าวไว้ว่า "เมียเหมือนหัว ผัวเหมือนร่ม" เช่นถ้อยคำของพระมหาทรกราบทูลพระเจ้ากรุงสญชัยว่า "มีผัวแล้วเหมือนฉัตรแก้วกั้นเกศ" นั้นเป็นข้อชี้ระบุบอกคติของไทยที่ว่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้เราอาจวิเคราะห์ออกมาได้ว่า "หัวหลายหัวกันร่มคันเดียวกันได้" กล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า "ถ้าร่มคันนั้นใหญ่ก็กั้นได้หลายหัว" ตรงกันข้าม ร่มหลาย ๆ คันจะมารวมกันหัวเพียงหัวเดียวย่อมจะไม่ถูกต้อง และหัว ๆ เดียวแม้จะใหญ่โตสักเพียงใด ก็ไม่เหมาะสำหรับที่จะกันร่มหลาย ๆ คันอยู่นั้นเอง เมื่อคติของธรรมดาระบุไว้ชัดเช่นนี้ จะแก้ไขได้อย่างไร

กันเล่า ร่มคันเดียวกันหลาย ๆ หัวนั้นมีใครตำหนิบ้าง แต่ถ้าหัวเดียวกันร่มหลายคัน ผู้ที่พบเห็นจะปรารภอย่างไรกันในการกระทำเช่นนั้น จะเป็นไปในทางยกย่องหรือตำหนิกันแน่ ก็ลองพิจารณาดู

"เมียเหมือนหัว ผัวเหมือนร่ม" นี้ เมื่อกาลล่วงนานมา ก็น่าจะมีวิวัฒนาการกับเขาบ้างตามยุคตามสมัย แต่วิวัฒนาการในคติที่ว่านั้น ฝ่ายวิวัฒนาการควรจะเป็นร่มมากกว่าจะเป็นหัว หัวคงยืนตัวอยู่เช่นนั้น ส่วนร่มนั้นวิวัฒนาการมาเป็นหมวกเสียได้ ก็ยิ่งดี เมื่อเป็นเช่นนี้คติใหม่ก็จะมีว่า "เมียเหมือนหัว ผัวเหมือนหมวก" เพราะได้ดุลย์กันดีอย่างยิ่ง หัวเดียวใส่หมวกหลายใบในคราวเดียวกันไม่ได้ หมวกใบเดียวก็ใส่หลายหัวไม่ได้เหมือนกัน ไม่มีเสียรัดเสียเปรียบอะไรกัน แต่ข้อที่น่าสงสัยนั้นมีอยู่หน่อยหนึ่งตรงที่ว่า สตรีไทยเรานั้นชอบสวมหมวกหรือชอบกันร่มกันแน่ ถ้านำวัตถุ ๒ อย่างนี้มาแจกในจำนวนเท่า ๆ กัน ร่มน่าจะหมดก่อนหมวก และผู้ที่ได้รับหมวกไปนั้นก็น้อยคนที่จะสวม

เอง ในเมื่อนิยมกันร่วมกันอยู่ ผู้ทำร่วมชายก็ยังคงมี จะทำอย่างไรได้เล่า นอกจากจะให้คติไว้สักบทหนึ่งในเมื่อจะต้องกันร่ม คือว่า "ด้ามเป็นของเรา ให้แต่เงาอาศัย"

หน้าที่ของผัวเป็นผู้ให้ความร่มเย็นแก่เมีย ก็พึงปฏิบัติตนให้เป็นที่ปราศจากความหวาดระแวง ไม่ทำตนให้นอกใจเมีย อย่างที่ว่าใจเดียวรักเดียว ไม่ทำตนให้เป็นร่ม เที่ยวได้กันให้คนโน้นคนนี้เรื่อยๆ ไป ควรทำตนให้เป็นหมวกสวมได้เฉพาะศีรษะเดียว จะได้เป็นผัวมั่งผัวขวัญ สมกับที่เรียกว่า ทูนหัวของเมีย ดังนี้

การมอบความเป็นใหญ่ให้แก่เมียนั้น ท่านให้อรรถาธิบายไว้ว่า ธรรมดาหญิงนั้นแม้จะได้อะไร ๆ มากมายสักเท่าใด ถ้าไม่ได้เพื่อจะจัดแจงอาหารให้ผัวแล้ว ย่อมขัดเคือง เพราะหญิงทั้งหลายย่อมถือว่า การที่ผัวมอบหน้าที่ในการจัดอาหาร คือมอบครัวให้แล้ว เท่ากับว่ามอบความเป็นใหญ่ในเหย้าเรือนให้เธอทั้งหมด ตลอดถึงทรัพย์สินที่ผัวหามาได้ เธอก็ถือว่าจะได้รับหน้าที่

เป็นผู้เก็บเป็นผู้รักษา รวมความว่าผัวควรแบ่งหน้าที่ครอบครองเหย้าเรือนให้แก่เมีย ส่วนหน้าที่การงาน เช่น กสิกรรม พาณิชกรรม นั้น มิใช่หน้าที่ของเมีย เป็นหน้าที่ของผัว ผัวก็จัดทำไป แต่ทรัพย์สินที่ได้จากการนั้นพึงมอบให้แก่เมียเก็บงำไว้ ทั้งนี้เป็นการแสดงว่ามีความรัก และให้ความไว้วางใจอย่างเต็มที่ ย่อมเป็นที่ชื่นชอบของเมียยิ่งนัก

ความเป็นใหญ่ที่ผัวมอบให้เมียนั้น เท่าที่ท่านได้อรรถธิบายมาว่า เพียงมอบครัวให้ ก็เท่ากับมอบให้ทุกสิ่งทุกอย่างในบ้านเรือน ทั้งนี้น่าจะหมายความว่าหลักในการดำรงชีพของคนนั้นที่สำคัญคืออาหาร ในบางกรณีได้ใช้ในการกินเป็นเครื่องวัดฐานะก็มี เช่นเรียกผู้ที่มั่งคั่งว่า เป็นผู้ที่มีอันจะกิน หมายถึงว่าไม่ขัดสนในเรื่องกิน มีกินอยู่เสมอ ไม่ขาดแคลน ไม่บกพร่อง ไม่ต้องมานั่งคิดว่า จะกินอะไร จะกินอย่างไร จะได้ที่ไหนมากินเป็นต้น ฉะนั้น เรื่องกินจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ อนึ่งว่าถึงในด้านที่จะคิดร้ายเล่า ในเรื่องกินก็เป็นเรื่องที่

สะดวกง่ายดายยิ่งนัก เช่น การนำยาพิษมาใส่ในอาหาร ให้กินก็สิ้นชีวิตได้ง่าย ๆ ฉะนั้น การมอบเรื่องครัวให้แก่เมีย ก็เท่ากับว่ามอบสุขภาพ มอบกำลังในการดำเนินอาชีพ ตลอดถึงมอบชีวิตของตนไว้ในมือของเมียที่เดียว เป็นการมอบที่มีความหมายกว้างขวางยิ่ง จึงเป็นที่ชื่นชอบของเมีย การแสดงให้เห็นความไว้วางใจของผัวที่มีต่อตน ทำให้รู้สึกว่าตนมีความสำคัญอย่างยิ่งในบ้านเรือน และสำคัญอย่างยิ่งในชีวิตของผัว เท่ากับเป็นผู้รับฝากทุกสิ่งทุกอย่างของผัวแม้ชีวิตที่เดียว ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ เมียจึงมีฉายาอีกอย่างหนึ่งว่า **"ครอบครัว"** เช่นถามว่า **"มีครอบครัวแล้วหรือยัง"** หมายความว่ามีเมียแล้วหรือยัง

เรื่องของชายที่มีคู่ครองนั้น เป็นเรื่องจำเป็นในชีวิตประการหนึ่ง คือการแสดงความสามารถให้ปรากฏแก่คน ๆ ว่า **"ข้าพเจ้าก็เป็นลูกผู้ชายคนหนึ่งเหมือนกัน"** ทั้งนี้เนื่องมาจากการแยกตนเองออกมาจากพ่อแม่ เพื่อประกอบอาชีพทำมาหาเลี้ยงตน ใช้ความสามารถ

ที่มีอยู่ตั้งหลักฐาน ตั้งตัวให้ได้ การประกอบอาชีพนั้น เป็นกรณีสำคัญต้องถือเป็นกิจหลักในชีวิต ครานถึงปัญหาปลีกย่อยตามมา เกี่ยวกับที่กินที่อยู่ ใครจะจัดการให้ตน ทรัพย์สินที่ตนหามาได้ใครจะเป็นผู้เก็บ จะพกติดตนไปทุกครั้งที่ประกอบการงานก็กระทำได้ยาก ทั้งในเรื่องเครื่องนุ่งห่มเล่า ใครจะดูแลซักทำให้ ถ้าตนจะทำเองก็จะเป็นภาระที่เพิ่มขึ้นอีกไม่น้อย จึงต้องหาผู้แบ่งเบาภาระในเรื่องเหย้าเรือน จะหาใครเล่าที่จะมีจิตใจจงรักภักดีต่อตนเหมือนกับตนเอง นอกจากนั้นคนเรามีคราวเจ็บคราวไข้ ต้องการผู้พยาบาลดูแลด้วยความสนิทสนม เหมือนกับมารดาพยาบาลลูก ทั้งกิจการบางประการอันเป็นงานจร เช่นญาติพี่น้องบอกการงาน ขอความช่วยเหลือ ตนมีภาระจำเป็นเกี่ยวกับอาชีพ จะไม่ไปก็เสียญาติ จะไปก็เสียงาน แต่ถ้ามีคนแทนที่มีฐานะเท่ากับตน ก็อาจจะแบ่งกันได้ คิดถึงบุคคลที่ผู้มุ่งตั้งตัวจะต้องมีอยู่กับตนนั้น ถ้าจะให้พอดีก็จะต้องมี ๕ คน คือ แม่ ๑ น้อง ๑ เพื่อน ๑ ผู้รับใช้ ๑ ผู้มุ่งประกอบ

อาชีพตั้งตัวจะทำอย่างไร จึงจะมีบุคคลเหล่านี้ครบถ้วน จะไปนำแม่มาอยู่ร่วม จะไปขอน้องมาอยู่ด้วย หาเพื่อนมาอยู่ หาผู้รับใช้มาทำงาน ก็จะเป็นการเพิ่มปากเพิ่มท้องขึ้นอีก ๔ ปาก ๔ ท้อง ปากเดียว สองปากก็ยังพอค่อยยังชั่ว มากอย่างนั้นจะหามาเลี้ยงกันได้อย่างไร ทั้งหลักเกณฑ์ในการตั้งตัวก็ระบุว่า คนหาทรัพย์น้อยกว่าคนจ่ายทรัพย์ ยากนักที่จะตั้งตัวได้ อนึ่งแม่ก็ดี น้องก็ดี ย่อมมีภาระของตนอยู่แล้ว จะมาอยู่กับตนตลอดไปก็ไม่ได้ จะทำอย่างไรดี นี่แหละคือจุดเริ่มคิด คือคิดว่าทำไมจะมีคนเพียงคนเดียว แต่ให้เท่ากับมี ๔ คนได้ ในที่สุดก็ตกลงมีคนหนึ่งคือ เมีย ซึ่งรวมบุคคล ๔ คนนั้นไว้ ยามเจ็บไข้ได้ทุกข์ เมียก็รักษาพยาบาล ยามมีงานที่พ่อก็ให้เมียไปแทน ยามหงอยเหงาก็มีเมียเป็นเพื่อน การบ้านการเรือนเมียก็จัดทำ เป็นอันว่าเมียนั่นเองที่ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้หมดไป ฉะนั้น ชายผู้ที่มีเมียเช่นที่กล่าวมานี้ ก็ควรจะวางใจเมีย มอบความเป็นใหญ่ในเหย้าเรือนให้แก่เมีย เงินทองที่ทำหามาได้

ก็ควรจะมอบให้เมีย ทำให้เมียรู้สึกชื่นใจเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้รับความไว้วางใจอย่างแท้จริง

ความมุ่งหมายที่จะให้เกิดความสดชื่นแก่ตน และแก่ผู้ที่รักนั้น เป็นจุดสำคัญประการหนึ่งของหญิงทั่วๆ ไป การแต่งกายด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์จึงมักมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ตั้งต้นแต่ผมลงไปจนกระทั่งถึงเท้า ในยุคก่อนเช่นครั้งพุทธกาล การแต่งกายของหญิงก็เริ่มตั้งแต่ผมไปถึงเท้าเช่นเดียวกัน มีเรื่องเล่าไว้ในรัฏฐปาล-สูตร ตอนที่พระรัฏฐปาละไปเยี่ยมโยม ภายหลังที่ได้จากไป ๑๒ ปี เพราะไปบวชและบำเพ็ญธรรมอยู่กับพระพุทธเจ้า บรรดาหญิงที่เป็นเมียในสมัยที่ท่านเป็นคฤหัสถ์ ได้รับคำขอร้องจากท่านเศรษฐีผู้เป็นโยม ให้พยายามเล้าโลมให้ท่านรัฏฐปาละสึกจากสมณเพศให้จงได้ มีการเตรียมแต่งกายกันอย่างเต็มที่ ที่ระบุไว้ชัด ๔ ตำแหน่งด้วยกัน คือ ผมทาน้ำมันเชื่ออันกระทำให้จับกันแล้วดัดกระทำเป็นคลื่น ๘ รอย วงหน้าผัดฝุ่นนวลปลั่ง มีวิธีการแต่งหน้า ๕ ขั้น ขั้นที่ ๑ ใช้แป้งเมล็ดพันธุ์ผัก

กาดพอก เพื่อถ่าจัดสิ่วผ้าเป็นต้น ขั้นที่ ๒ ใช้ดินเค็มพอกเพื่อละลายโลหิตที่มาคั่งอยู่ตามบริเวณหน้า ขั้นที่ ๓ ใช้แป้งทำด้วยเมล็ดงา เพื่อพอกโลหิตให้ใส ขั้นที่ ๔ ใช้ผงขมิ้นขัดเพื่อให้ผิวผ่อง ขั้นที่ ๕ ผัดฝุ่นละเอียดทำให้ดวงหน้าสดใส เป็นนวลใย กระทำแล้วท่านว่าผุดผ่องยิ่งนักแล ดวงตาทายาบริเวณขอบตา ทำให้ตาคมชัง เท้าย้อมด้วยน้ำครั่ง ทำให้มีฝ่าเท้าสีแดงดังสีเท้านกพิลาป

พิจารณาดูการแต่งหน้าในครั้งกระโน้นแล้วจะเห็นได้ว่าตำแหน่งที่จะต้องแต่งนั้นยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ปัจจุบันนี้มีตำแหน่งใหญ่ๆ ๕ คือ ผม หน้า ตา เท้า เช่นเดียวกัน ต่างแต่ว่าเพิ่มรายละเอียดออกไปอีก ผมก็ดัด หน้าก็มีการประทินผิวด้วยวิธีต่างๆ ในทำนองเดียวกัน ถ้าจะทดลองวิธีเมื่อราว ๒๕๘๐ ปีล่วงมาแล้วดูบ้างก็จะดี คงจะถูกกว่าครีมกระปุกละ ๗๕๐ บาทเป็นแน่ ดวงตาก็มีจดรพิสดารไปกว่าเดิมบ้าง แต่เดิมบ้ายเพียงบริเวณขอบให้ดูชัง แต่ในปัจจุบันมีน้ำ

ยาหยอดให้มีแวดเป็นประกายแพรวพราว เท้านั้นไม่ค่อยปรากฏว่าพิถีพิถัน โดยทั่วไปไม่ปรากฏว่าย้อมฝ่าเท้า แต่ไปแต่งเล็บเท้า ทั้งนี้บางทีผิวหลังเท้าดำปัด ก็ยังเตาะสีแดงเข้าที่เล็บ น่าชำดีเหมือนกัน

การแต่งกายทำนองที่กล่าวมาแล้วนั้น น่าจะตรงกับภาษาไทยของเราที่เรียกว่า "แต่งเนื้อ" เพราะเป็นการแต่งในเนื้อหาที่มีมาแล้ว ให้วิจิตรสดใจผุดผ่องยิ่งขึ้น ซึ่งหมายถึงเอาวัตถุภายนอกมาประดับเข้าที่ตัว ตามตำแหน่งต่าง ๆ ตั้งแต่ศีรษะลงไปถึงเท้าเหมือนกัน เมื่อแต่งเนื้อแล้วก็ต้องแต่งตัวควบคู่กันไป ผัวมีหน้าที่ที่จะคอยให้เครื่องแต่งเนื้อแต่งตัวเมียของตน เป็นการเอาใจเมีย แต่เครื่องแต่งเนื้อนั้นเมียเขามักจะหาเอง หรือถ้าผัวมีความรู้ก็ช่วยหาให้บ้างเป็น ๒ แรง อย่างไรก็ตามสู้ปล่อยให้ผู้แต่งหาเอาเองจะดีกว่า เพราะผู้แต่งย่อมทราบด้วยตนเอง ส่วนเครื่องแต่งตัวนั้นผัวควรจะถือเป็นหน้าที่ในการจัดหาให้ตามสมควร เพราะเป็นสิ่งที่ประกวดประชันกันมาก ใครจะมีมากกว่ากัน ใครจะมีดีกว่ากัน ใคร

จะมีสวยกว่ากัน ในสังคมของเมียโดยมากมักจะเพ่งเล็งกันที่เครื่องแต่งตัวของเมียนี่แหละ ว่ากันว่า "**ดูอัธยาศัยของผัว ดูเครื่องแต่งตัวของเมีย**" หมายความว่าผัวจะชอบระหนี่หรือไม่ ผัวจะยกย่องเมียหรือไม่ ดูเครื่องแต่งตัวของเมียเป็น รู้ได้ เครื่องแต่งตัวของเมียเป็นเสมือนดัชนีบอกอัธยาศัยของผัว บอกฐานะของครอบครัวพร้อมกันไป

เครื่องแต่งตัวนั้นสำหรับประดับร่างกายในตำแหน่งต่างๆ ที่ศีรษะเรียกว่า เทริด หูเรียกว่าต่างหู ตาก็เรียกว่า แว่น ซึ่งประกอบกันตรงกรอบเงิน ทอง นาค ประดับเพชรหรือไม่เป็นต้น จมูกบางชาติใส่วงแหวนปากไม่มีเครื่องแต่ง แต่พื้นมีการเลี่ยมทอง บางรายฝังเพชร เวลายิ้มแสงเพชรพุ่งพรายแพรว คอก็มีสร้อยแขนก็มีทอง ต้นแขน สร้อยข้อมือ นิ้วก็มีแหวน ข้อเท้าก็มีกำไล มีกระดิ่ง และรองเท้าทองประดับเพชร เครื่องแต่งตัวต่างๆ เหล่านี้เป็นหน้าที่ของผัวที่จะจัดหาให้แก่เมียรักของตน เพื่อให้เมียได้เทียมหน้าเพื่อนฝูง ไม่

น้อยหน้าใครในสมาคม ทั้งเป็นการให้อย่างถูกจุดสนใจจริง ๆ พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงจุดสนใจของหญิงไว้ว่า "อลงฺการูปวิจารา" แปลว่า ผู้หญิงมีจุดสนใจอยู่ที่เครื่องประดับ และในปัจจุบันนี้ได้มีท่านผู้หนึ่งเล่าให้ฟังว่า ฝรั่งก็พูดไว้ว่า "**มิตรที่สนิทเสน่หาเป็นอย่างยิ่งของผู้หญิงคือเครื่องเพชร**"

ฉะนั้นท่านผู้เป็นผัวทั้งหลาย ไม่พึงเพิกเฉยดูดายในเรื่องเครื่องแต่งตัวของเมีย ควรคิดกำหนดที่จะให้ตามกำลังสามารถของตนเป็นของขวัญ อย่างในปัจจุบันเมื่อถึงวันเกิดของเมีย ก็มีเครื่องแต่งตัวให้เป็นของขวัญจะเป็นที่ชื่นใจเมียยิ่งนัก แสดงว่าผัวรักเมียจริง ๆ

การปฏิบัติของผัวที่กระทำต่อเมียที่พูดมานั้น ดำเนินตามพระพุทธโอวาทที่พระพุทธเจ้าของเราได้โปรดประทานไว้เป็นหน้าที่ของผัว ๕ สถานด้วยกันคือ

๑. *ยกย่องเมียที่ตกลงปลงใจร่วมชีวิตกับตนว่าเป็นเมียที่แท้จริง เป็นยอดมิตรของตน*

ในการใช้กิริยาวาจาต่อเมีย ก็ปราศจากความกระด้าง มีแต่นุ่มนวลละมุนละม่อมตลอดเวลา ทั้งเชิดชูให้ปรากฏในสังคมร่วมกับตนเสมอ

๒. ไม่ดูหมิ่นหญิงที่เป็นเมียของตน ไม่ว่ากรณีใดๆ ไม่ถือว่าตนต้องเสียเงินทองเป็นค่าสินสอดทองหมั้น ค่าปลูกหอ ค่าเลี้ยงดู เท่ากับซื้อหล่อนมาดังนี้เป็นต้น เห็นความสำคัญของเมียซึ่งเป็นแม่บ้านแม่เรือน แม่ครัวของตน และเป็นบุคคลที่กำชีวิตของตนไว้ในกำมือ ไม่ควรจะดูหมิ่นเลย

๓. ไม่ประพฤตินอกใจเมีย ไม่นำความรักเที่ยวได้แจกจ่ายรายโน้นรายนี้ คงมอบดวงใจให้แก่เมียผู้เดียวถือคติว่า "ร้อยชู้ฤาเท่าเนื้อเมียตน"

๔. มอบความเป็นใหญ่ในบ้านเรือนให้แก่เมีย ให้เมียจัดการตามแต่จะเห็นงาม ยามอยู่นอกบ้านแม้จะครองความเป็นใหญ่เหนือใคร ก็เป็นไปตามเรื่องตามราว แต่ยามอยู่ในบ้านก็มอบความเป็นใหญ่ให้กับเมีย โดยเฉพาะการครัวต้องมอบให้เด็ดขาดไป

เลย จะเป็นที่ชื่นชมแก่เมียอย่างยิ่ง ถ้อยคำที่เมียชื่นใจนักก็คือ กินข้าวที่ไหนก็ไม่อร่อยเท่ากินที่บ้านเลย

๕. ให้เครื่องแต่งตัวแก่เมียตามสมควร แก่กาลและตามสมควรแก่ฐานะ ผัวพึงใส่ใจไว้ว่า หญิงนั้นมีจุดสนใจอยู่ที่เครื่องแต่งตัว ในคราวออกงานออกการเช่น งานเทศกาล ยามตรุษ ยามสงกรานต์ ก็แต่งประกวดประชันกัน ความรู้สึกว่าน้อยหน้าเพื่อนเป็นปมด้อยของหญิง ถ้าพอเสมอหน้าหรือล้ำหน้าเพื่อนได้ละก็อเป็นที่พอใจ ผัวควรตั้งความมุ่งหมายไว้ว่าต้องพยายามหาเครื่องเพชรงาม ๆ ให้เมียประดับให้จงได้ เช่นนี้เมียจะชื่นใจจริง ๆ

การปฏิบัติหน้าที่ตามที่กล่าวมานั้น เป็นการเอาใจเมียและตามใจเมียอย่างถูกต้อง และตรงตามคำสอนทางพระศาสนา พึงสังเกตว่าหน้าที่ของผัว ๕ สถานนั้น เมื่อกล่าวโดยย่อแล้ว ๔ ข้อข้างต้นอาจจะรวมเป็นข้อเดียวก็คือยกย่องเมียทั้งนั้น เพราะการยกย่องนั้นก็คือเอา

การดูหมิ่น ที่จะแสดงว่ายกย่องกันจริง ๆ ก็ต้องคิดว่าเมียคนเดียว เป็นความสุขความรื่นเริงความชื่นบานของตน ไม่ต้องไปหาที่อื่นอีก และต้องมอบความเป็นใหญ่ให้แสดงว่าต้องไว้วางใจกันอย่างเต็มที่ ไม่มีความหวาดระแวงใด ๆ ในเมียตน จึงเห็นได้ว่าเป็นการยกย่อง แต่ที่ทรงแจกออกไปนั้นเพื่อจะทรงแสดงการยกย่องให้ปรากฏชัด และทั้ง ๔ ข้อนั้นก็คือการเอาใจเมียนั่นเอง เป็นการให้ความชื่นใจ ให้ความภาคภูมิใจ ที่ได้ผัวผู้ครองศีลครองธรรม ส่วนประการสุดท้าย เป็นการตามใจ เพราะเป็นการปฏิบัติตามที่ใจของเมียต้องการจะได้ ต้องการจะมี เพื่อเชิดหน้าชูตาตนในเวลาเข้าที่ประชุม ผัวผู้ปฏิบัติหน้าที่ของตนได้บริบูรณ์ไม่บกพร่องดังที่กล่าวมานี้ ได้นามว่าเป็นผู้เลี้ยงเมียโดยธรรม ในทางพระศาสนายกย่องไว้ถึงว่า ท้าวสักกะเทวราชก็นอบน้อมด้วยความนับถือ ดังที่มีเรื่องเล่าไว้ในพระไตรปิฎก สคาถวรรค สังยุตตนิกาย มีใจความดังต่อไปนี้ :–

ท้าวสักกะเทวราชมีพระราชประสงค์จะเสด็จประพาสอุทยาน เสด็จลงจากปราสาทไพชยนตร์ ทรงกระทำอัญชลี ประนมพระหัตถ์ นอบน้อมทิศต่างๆ พระมาตุลีเทพสารถีเห็นเช่นนั้นก็ทูลถามว่า **"ข้าแต่เทวราช พระองค์ทรงนอบน้อมใคร"**

ท้าวสักกะเทวราชตรัสตอบว่า **"มาตุลี คฤหัสถ์เหล่าใดหมั่นทำบุญ เป็นคนมีศีลเป็นคนนั่งใกล้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เลี้ยงเมียของตนโดยธรรม เรานอบน้อมคฤหัสถ์เหล่านั้น"**

พระมาตุลีเทพสารถี ฟังเทพดำรัสแล้ว พลอยนอบน้อมด้วย พร้อมกับกราบทูลว่า **"ข้าแต่ท้าวสักกะ พระองค์ทรงนอบน้อมคฤหัสถ์เหล่าใด คฤหัสถ์เหล่านั้นเป็นคนประเสริฐในโลก ข้าแต่ท้าวสักกะ พระองค์ทรงนอบน้อมคฤหัสถ์เหล่าใด แม้ข้าพระองค์ก็ขอนอบน้อมคฤหัสถ์เหล่านั้นพระเจ้าข้า"**

ตามเรื่องที่ได้นำมาเล่าโดยย่อนี้แสดงว่าบุคคลที่ท้าวสักกะเทวราชผู้ครองดาวดึงส์ทรงนอบน้อมนั้น หมาย

ถึงคนที่มีศีลธรรม เลี้ยงเมียของตนโดยธรรม ได้แก่ ปฏิบัติหน้าที่ของผัวโดยถูกต้องบริบูรณ์ ไม่บกพร่องในข้อใดข้อหนึ่ง เพ่งความตามเรื่องนี้แล้วจะเห็นได้ว่า คำกราบทูลของพระมาตุฉีแสดงยืนยันไว้อีกว่า คนที่ท้าวสักกะนอบน้อมต้องเป็นคนดีจริง และคนดีจริงนั้นไม่ต้องเทวดายกย่องละ คนที่ตระหนักเหตุผลก็ย่อมยกย่องท้าวนั้น โดยเฉพาะผัวที่ดีจริง เมียก็ต้องยกย่องเป็นผัวแก้วผัวขวัญ เทอดทูนว่าเป็นทูนหัวของเมียทีเดียว

คำว่าเมียนั้นตามพจนานุกรมให้ความหมายไว้ว่า หญิงที่อยู่กินกับชาย แล้วจำแนกคำนิยามออกไปเป็นเมียน้อย เมียหลวง ซึ่งน่าจะชี้ว่า เมียนั้นมี ๒ ประเภท คือ เมียน้อยกับเมียหลวงเท่านั้น ความหมายของคำว่าเมียน้อย ก็ระบุว่าเป็นเมียที่มิใช่เมียหลวง ส่วนคำว่าเมียหลวงให้ความหมายไว้ว่า เมียที่ยกย่องเป็นใหญ่ จะเป็นเพราะคณะกรรมการชำระพจนานุกรมท่านคงจะเห็นว่า คำที่เกี่ยวกับเมีย ๆ ก็คงจะมีอยู่เพียงเมียน้อยและเมียหลวงเท่านั้น หรืออย่างไรก็ยากที่จะทราบได้

จึงมิได้เห็นคำว่าเมียลับ เมียเก็บ ซึ่งก็พูดกันเป็นภาษาอยู่ เพราะมีความจริงรับรอง หรือจะเป็นเพราะคณะกรรมการท่านเห็นว่าก็สงเคราะห์เข้าในเมียน้อยนั่นเองก็ได้ หรือจะเป็นเพราะยากที่จะให้ความหมายได้แจ่มกระจ่างก็ได้ เลยปล่อยให้คำว่า เมียลับ เมียเก็บ คงเป็นภาษาลับ ๆ และถูกเก็บไว้ตามปากของคนไปพลาง พูดมากไปก็ไม่ดีเหมือนกัน หันเข้าเรื่องเมียกันต่อไปดีกว่า ใครจะมีน้อย มีลับ มีเก็บ หรือใครจะสมัครเป็นหลวงเป็นน้อย เป็นลับ เป็นเก็บของใคร ก็ขอให้เป็นเมียจริงๆ ก็แล้วกัน

ภาษาไทยของเรา คำว่าเมียนั้น ถ้าจะพูดให้เป็นศัพท์ก็ว่า ภริยา หรือ ภรรยา แปลได้อีกชั้นหนึ่งว่า หญิงที่ชายพึงเลี้ยง ซึ่งมีความหมายว่า หน้าที่ในการเลี้ยงผู้นั้นเป็นของชาย แต่ต่อมาความหมายก็กลาย ๆ ไป เป็นต่างคนต่างช่วยกันทำมาหาเลี้ยงตน ร่วมมือกัน เป็นผัวหาบเมียคอน และมีบางรายความหมายกลับตรงกันข้ามไปเลย เป็นภริยาต้องหาเลี้ยงผัว ต้องทำงานตัวเป็น

เกลียว ผัวก็เอาแต่กิน เอาแต่เที่ยว เป็นกรรมของหญิงที่ไปประสบคู่ครองเช่นนั้น จึงได้มีคำพูดเป็นทำนองเตือนว่า ปลูกเรือนผิด คิดจนเรือนทะลาย มีผัวผิดคิดจนตัวตาย แต่ในปัจจุบันก็มีผู้แก้เสียแล้วว่า ปลูกเรือนผิดคิดซื้อขาย มีผัวผิดคิดมีใหม่ ทั้งนี้เป็นด้วยนิยมต่างกันแต่ละบุคคล ส่วนความนิยมของกุลสตรียังคงยืนอยู่ตามแนวนั้น บางรายถึงยอมอดทนรับผลแห่งกรรมไปจนกว่าจะตายจากกัน ฉะนั้นเมื่อจะเข้ารับตำแหน่งเมียที่สังคมจะมอบให้ ก็พึงพิจารณาและศึกษาให้ละเอียดรอบคอบจริงๆ เพราะความสุดชื่นหรือความเฉาชีดของจิตใจนั้น การครองคู่เป็นปัจจัยสำคัญไม่น้อย การจะศึกษาเรื่องนี้เบื้องต้นควรรู้เรื่องตำแหน่งที่ตนจะครองเสียก่อนว่ามีอย่างไร

ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าของเราได้ตรัสถึงประเภทของภรรยาไว้ ๗ ประการด้วยกัน ความข้อนี้ปรากฏในพระไตรปิฎก ดังจะได้นำมาเสนอเพื่อประดับสติปัญญาต่อไปนี้:-

เช้าวันหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงครองผ้า แล้วทรงถือบาตรเสด็จไปบ้าน ท่าน อนาถ บิณฑิก เศรษฐี ประทับ นั่งเหนืออาสนะเรียบร้อยแล้ว ก็ทรงได้สดับเสียงเอ็ดอึงในบริเวณบ้านนั้น ก็ตรัสถามท่านเศรษฐี ทรงทราบว่าสะใภ้คนใหม่ของท่านเศรษฐีชื่อนางสุชาดาน้องของวิสาขาเป็นผู้ก่อความกาหลจนในบ้าน ไม่เอื้อเฟื้อถ้อยคำของแม่ผัว พ่อผัว ไม่เชื่อฟังผัว ไม่เคารพแม้พระผู้ทรงพระภาค ขณะที่ท่านเศรษฐีกราบทูลให้ทรงทราบนั้น นางสุชาดาก็มาอยู่ใกล้ เพื่อจะฟังว่าพ่อผัวพ้องพระพุทธองค์อย่างไร ดังนั้นเมื่อพระพุทธองค์ทราบแล้ว ก็ตรัสเรียกนางว่า "มานี่ซิ สุชาดา" นางก็เข้าไปเฝ้าตามพระดำรัส พระองค์ตรัสกับนางว่า "สุชาดา ภรรยาของชายมี ๗ ประเภท คือภรรยาเสมอด้วยเพชฌฆาต ๑ ภรรยาเสมอด้วย โจร ๑ ภรรยาเสมอด้วยเจ้านาย ๑ ภรรยาเสมอด้วยมารดา ๑ ภรรยาเสมอด้วยน้องสาว ๑ ภรรยาเสมอด้วยเพื่อน ๑ ภรรยาเสมอด้วยทาสี ๑ สุชาดาจะเป็นภรรยาประเภทใด ใน ๗ ประเภทเหล่านั้น"

นางสุชาดากราบทูลว่า "กระหม่อมฉันไม่สามารถจะทราบความหมายโดยพิสดารได้พระเจ้าข้า พระภาษิตของพระองค์ตรัสย่อๆ ขอได้ทรงพระกรุณาขยายความให้กระหม่อมฉันฟัง พอที่จะทราบความหมายเถิดพระเจ้าข้า"

พระพุทธองค์ทรงขยายความของภรรยาทั้ง ๗ ประเภทนั้นโดยพิสดาร เพื่อประทานเป็นพระโอวาทแก่นางสุชาดาความว่า

๑. ภรรยาของบุรุษนางใดเป็นเช่นนี้คือ มีจิตใจร้ายกาจ ชอบอ่อนไหวไปในการที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูลใฝ่รักในชายอื่น ดูหมิ่นผัวของตนเอง ถูกใถ่มาด้วยทรัพย์ ยังไม่วายที่จะคิดฆ่าผัวนั้นเสีย ภรรยาอย่างนี้เรียกกันทั่วๆ ไปว่า เป็นทั้งผู้ฆ่า เป็นทั้งภรรยา ดังนี้

๒. ภรรยาของบุรุษนางใดเป็นเช่นนี้คือ เมื่อสามีทำงาน จะเป็นใช้ศิลปะประกอบอาชีพ หรือค้าขาย หรือกสิกรรม ได้ทรัพย์มามอบให้แล้ว ก็มุ่งที่จะยักยอกทรัพย์แม้จะน้อยนั้นเสีย ภรรยานั้นเรียกทั่วๆ ไปว่า เป็นทั้งโจร เป็นทั้งภรรยา

๓. ภรรยาของบุรุษนางใดเป็นเช่นนั้น คือไม่ปรารถนาจะทำการงาน เกียจคร้านกินจุ พูดจาหยาบคาย เป็นหญิงดุร้าย กล่าวถ้อยคำล้วนแต่ชั่ว ๆ กดขี่ผัวให้ทำงานเลี้ยงตน ภรรยานั้นเรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า เป็นทั้งเจ้านาย เป็นทั้งภรรยา

๔. ภรรยาของบุรุษนางใดเป็นเช่นนั้นคือ มีจิตใจอ่อนไหวไปตามที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลอยู่ทุกเมื่อ คอยดูแลผัวเหมือนอย่างมารดาถนอมเลี้ยงบุตร รักษาทรัพย์สมบัติที่ผัวมอบให้ไว้นั้นเป็นอันดี ภรรยานั้นเรียกกันทั่ว ๆ ไปว่าเป็นทั้งมารดาเป็นทั้งภรรยา

๕. ภรรยาของบุรุษนางใดเป็นเช่นนั้นคือ มีความเคารพในสามีของตน เหมือนน้องสาวเคารพพี่ชาย เป็นหญิงมีความละอายผ้องอยู่ในใจ ประพฤติคล้อยตามอำนาจของผัวภรรยานั้นเรียกกันทั่วไปว่า เป็นทั้งน้องสาว เป็นทั้งภรรยา

๖. ภรรยาของบุรุษนางใดเป็นเช่นนั้นคือ ยามเห็นสามีแล้วชื่นบานบันเทิง ยิ้มแย้มต้อนรับ เหมือนเพื่อนพบเพื่อนผู้จากไปไกลเสียนาน พอเห็นหน้ากันก็

ชื่นบานต่อกัน เป็นหญิงมีสกุลมีศีล มีประติวัตร คือ เอาใจใส่ต่อผัวเหมือนเทพเจ้าประจำชีพ ภรรยานั้นเรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า เป็นทั้งเพื่อน เป็นทั้งภรรยา

๗. ภรรยาของบุรุษนางใดเป็นเช่นนี้คือ ถูกขู่ ดุ จะฆ่า จะตี ก็ไม่มีจิตโกรธ ไม่คิดมุ่งร้าย ย่อมอดกลั้นต่อสามี ไม่มักโกรธ คล้อยตามอำนาจสามี ภรรยานั้นเรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า เป็นทั้งทาสี เป็นทั้งภรรยา

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสอธิบายลักษณะและอัชยาศัยของภรรยา ๗ ประเภทแล้ว ได้ตรัสถึงคุณและโทษของภรรยาทั้ง ๗ ประเภทนั้นว่า

"ภรรยานางใดโลกนี้ ที่เรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า นางเพชฌฆาต นางโจร และนางเจ้า ภรรยานั้นกล่าวกันว่าเป็นชนิดทุศีล หยาบคาย ไม่เอื้อเฟื้อต่อใคร นางพวกนั้นตายไปแล้วย่อมพากันไปสู่นรก

ภรรยานางใดที่เรียกกันทั่วไปว่า มารดา น้อง สาว เพื่อน และทาสี ภรรยาเหล่านั้นล้วนมีจิตใจตั้งมั่นในศีล สำรวมตนได้มั่นคง ตายแล้วย่อมไปสู่สุคติ"

ครั้นตรัสถึงผลที่ภรรยาเหล่านั้นได้ประสบแล้ว

ตรัสถามว่า "สุชาดา ภรรยาของบุรุษมี ๗ ประเภท เหล่านี้แล เธอจะเป็นภรรยาประเภทใด"

นางสุชาดากราบทูลว่า "ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงจำ กระหม่อมฉัน ว่า เป็นภรรยาเสมอด้วยทาสีของสามีเถิด พระเจ้าข้า"

ประเภทของ ภรรยาที่ ปรากฏตาม พระคัมภีร์ ทางพระศาสนามี ๗ ประเภทด้วยกันดังที่นำมาเสนอไว้แล้วนั้น เพื่อเป็นแนวทางศึกษาของท่านผู้สนใจใคร่ทราบ แต่ละประเภทนั้นมีราย ละเอียด และพฤติการณ์ รับรอง ปรากฏอยู่แม้ในปัจจุบัน แม้พระพุทธดำรัสจะตรัสอธิบายเป็นเพียงใจความสั้น ๆ ก็เชื่อว่าจะเป็นแนวทางต่อคิด ต่ออ่านได้กว้างขวาง เป็นหนทางแห่งการ เทียบเคียงได้เป็นอย่างดี จะไม่ขอพูดรายละเอียดให้เยิ่นเย้อต่อไป

ในคัมภีร์ทางพระศาสนานั้น เรื่องชายดี ชายชั่ว มีหลักเกณฑ์ที่ควรพิจารณาเป็นอันมาก ในบางแห่งแสดงเป็นบุคคลาธิษฐาน เช่นเรื่อง สิริกาพกัณฑ์ชาดก แสดงถึงชายที่นางกาพกัณฑ์พอใจรักใคร่ ว่าเป็น ชายชั่ว

ตรงกันข้ามกับชายที่เจ้าแม่ศรีรักใคร่ เป็นชายดี เรื่องนี้น่าศึกษาจริงๆ ขอนำมาเล่าไว้ย่อๆ ดังต่อไปนี้

เทพธิดา ๒ นาง นางหนึ่งชื่อ นางกาลี หรือกาลกัณณี เป็นธิดาของท้าววิรูปักษ์ โลกบาลทิศตะวันตก นางหนึ่งชื่อศรี หรือลักษมี เป็นธิดาของท้าวธตรฐ โลกบาลทิศตะวันออก ทั้งคู่พร้อมด้วยบริวารไปอาบน้ำที่สระอโนดาต ต่างก็เถียงกันในเรื่องใครควรจะได้อาบก่อนและหลัง ไม่สามารถจะตกลงกันเองได้ จึงพากันไปหาเทพเจ้าผู้ใหญ่ให้ตัดสิน จนกระทั่งถึงพระอินทร์ พระอินทร์ก็ไม่อาจจะตัดสินได้ น่าจะเป็นเพราะพระอินทร์คงจะเกรงใจท้าววิรูปักษ์และท้าวธตรฐซึ่งเป็นบริวารของพระองค์ เพราะต่างก็มีอิทธิพลคนละด้านโลกทั้งคู่ จะตัดสินให้ธิดาของใครอาบได้ก่อน อีกฝ่ายหนึ่งก็จะท้วงหรือขัดเคืองได้ รู้สึกว่าจะเป็นการลูบหน้าปะจมูกอยู่เหมือนกัน พระอินทร์จึงบอกทั้ง ๒ นาง ว่าผู้ที่ชาดในเรื่องนี้เป็นมนุษย์ชาวเมืองพาราณสี ชื่อสุจิบริวาร เป็นเศรษฐี ที่บ้านของเขาจัดที่นอนไว้ที่หนึ่ง จงไปหาเขา

ถ้าเขาให้คนใดนอนบนที่นอนพิเศษของเขาได้ คนนั้นมีสิทธิที่จะได้อาบน้ำในสระอโนดาตก่อน

เจ้าแม่กาลีฟังเทพดำรัสเช่นนั้น ก็ไม่รอช้า รีบเหาะจากสวรรค์ลงสู่โลกมนุษย์ ตรงไปบ้านท่านสุจิบริวาร ในเมืองพาราณสีทันที พอถึงก็แสดงตน ให้ปรากฏในอากาศ ให้ท่านเศรษฐีได้เห็นพร้อมกับกล่าวคำขอนอนบนที่นอนพิเศษ ท่านเศรษฐีขอให้ตอบปัญหาสักข้อหนึ่งก่อน แล้วถามว่า **"ผู้ชายที่นางชอบนั้นเป็นคนอย่างไร"**

เจ้าแม่กาลีตอบว่า "ฉันชอบผู้ชายที่เก่ง ห้าวหาญ ไม่ต้องการก้มหัวให้ใคร ใครมีบุญคุณแก่ตนมา ก็พยายามหาทางเนรคุณไว้เสมอ ไม่ยอมให้ใครเหนือกว่า - ยกตนเทียมผู้ที่สูงกว่าอยู่ตลอดกาล ใครจะดีกว่าเขาไม่ได้ จะต้องหาหนทางบั่ดแข้งบั่ดขา เอาดีของผู้นั้นมาเป็นของตนให้จงได้ เป็นคนเห็นแก่ตัวจัด ไม่เอื้อเฟื้อใคร ชอบโอ้อวดคุยโต ได้สิ่งใดๆ มาแล้วต้องคิดทำลายเสีย คนเช่นนี้ฉันชอบ ฉันรักเขา

ชายที่ฉันรักกว่าคนก่อน คือชายที่เอะอะ ฉุนเฉียว พูดจาโอหัง ก้าวร้าว ลงได้โกรธใครแล้วเป็นผูกใจเจ็บจนตายจากที่เดียว ชอบยุแยงตะแคงแซะให้คนแตกร้าวกัน ส่นุกส่นานชื่นบานในเมื่อเห็นใครแตกร้าวกัน พูดถ้อยคำกระด้าง หยาบคาย คนอย่างนี้ละฉันรักยิ่งกว่าคนก่อนเสียอีก

ชายอันเป็นยอดรักสุดที่รักของฉัน คือคนที่ชอบผัดเพี้ยนเวลา อะไรที่ควรจะทำให้เสร็จในวันนี้ ชอบเลื่อนไปทำพรุ่งนี้ ประโยชน์ของตนอยู่ที่ไหน ไม่จำเป็นต้องรู้ ไม่ต้องการให้ใครมาตักเตือนว่ากล่าวเป็นอันขาด ถึงใครจะวิเศษกว่าเขาเพียงใดก็ดูหมิ่น ไม่เห็นเป็นสำคัญ เป็นคนไม่ทำอะไร พอใจในการเล่นตลอดกาล มีอัชยาศัยทำลายเพื่อน คบหาสมาคมกับใครก็ต้องหาทางหักหลังเสียให้จงได้ ถ้าฉันได้เช่นนี้แล้วหัวใจของฉันจะไม่มีช่องว่างสำหรับนึกถึงชายคนอื่นๆ เลย เขาจะเป็นยอดรักของฉันตลอดกาล

ท่านเศรษฐีได้ฟังคารมของเจ้าแม่กาลีแล้ว เหลือที่จะทนทาน จึงขับไล่นางไป ไม่ยอมให้นางนอนเหนือที่นอนพิเศษของตน

เรื่องราวในตอนนี้แสดงถึงลักษณะหลายประการของชายที่เป็นที่ชอบใจของเจ้าแม่กาลี ถ้าจะคัดใจความออกมาก็มิใช่อื่นเลย เป็นตอนที่แสดงถึงชายชั้วว่ามีลักษณะอย่างไรบ้าง สมมุติตนเป็นเศรษฐีสุจิบริวาร สักหน่อยแล้ว ก็สมมุติดวงใจเป็นที่นอนสำหรับรองรับความรักของชาย ถ้ามีผู้ชายต้องลักษณะที่เป็นที่ชื่นชอบของเจ้าแม่กาลีจะยอมรับหรือไม่ ก็เชิญพิจารณาตามสมควร

เมื่อท่านสุจิบริวารไล่ตะเพิดเจ้าแม่กาลีเบิดไปแล้วสักครู่หนึ่ง ก็มีแสงสว่างพรายแพรวฉายเข้ามาในห้องที่อยู่ของท่านเศรษฐี พร้อมปรากฏภาพเจ้าแม่ลักษมี ซึ่งมีรูปโฉมสวยงามขาวผุดผ่องลอยอยู่ในอากาศ เอ่ยว่า "ข้าแต่ท่านเศรษฐี ผู้มีใจกว้างขวาง กรุณาอนุญาตให้

ดิฉันนอนเหนือที่นอนพิเศษของท่านสักคืนหนึ่งเถิดค่ะ"

ท่านเศรษฐีตั้งคำถามเช่นเดียวกับถามเจ้าแม่กาลี เจ้าแม่ลักษมีตอบว่า

"ชายใดมีความขยันขันแข็งในการทำงานไม่คำนึงถึงหนาวร้อนและหิวกระหาย มุ่งหวังที่จะกระทำการงานของตนให้เสร็จลุล่วงไป มีความเข้มแข็งอดทนต่อความลำบากตรากตรำ ไม่ปล่อยให้ประโยชน์ที่ผ่านมาตามกาลเวลาเลื่อมเลยไป ประโยชน์อันใดจะผ่านเข้ามาเขาก็สามารถยึดประโยชน์อันนั้นไว้ได้เสมอ ชายเช่นนี้ ดิฉันชอบค่ะ ดิฉันจะจอดใจอยู่ในเขาที่เดียวค่ะ

"ชายใดไม่ขี้โกรธ ไม่เป็นคนใจน้อย ใจชั่ใจเย็น มีเมตตาจิต คิดหวังดีต่อคนทุกคน มีอัธยาศัยกว้างขวาง ไม่ตระหนี่ ยินดีในการเสียสละ สุภาพเรียบร้อย ไม่พูดจาโอ้อวด ซื่อตรง พอใจในการสงเคราะห์ผู้อื่น ยินดีที่จะเป็นมิตรกับคนทุกคน พูดจาอ่อนหวาน แม้จะเป็นใหญ่เป็นโตก็ไม่ลำพองผยองหยิ่ง

คงประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ที่ควรเคารพนบนอบชาย เช่นนั้น ดิฉันจะทุ่มเทความรักให้แก่เขาอย่างไม่ขาดสาย เหมือนกระแสคลื่นซัดสาดสู่หาดทราย ชั่วนิรันดรทีเดียวค่ะ

"ชายใดมีอัธยาศัยประณีต คิดทำประโยชน์สงเคราะห์ไม่เลือกหน้าว่าใคร จะเป็นมิตรหรือเป็นศัตรู จะเคยเป็นคนทำประโยชน์ให้ หรือเคยใส่ร้ายป้ายสีให้ก็ตามที คงได้รับความสงเคราะห์เสมอกัน เท่าเทียมกัน และเขาไม่เคยกล่าวคำหยาบคายในเวลาไหนๆ ในสถานที่ใด ๆ เลย ชายเช่นนั้นดิฉันจะมอบตัวเป็นของเขา ทั้งเวลาที่เขามีชีวิตอยู่และแม้ว่าเขาจะตายไปแล้ว ดิฉันก็ยังเป็นของเขาอยู่ค่ะ"

เจ้าแม่ศรีหรือเจ้าแม่ลักษมีบอกถึงลักษณะ และอัธยาศัยของชายแก่ท่านเศรษฐีแล้ว ได้ย้ำความต่อไปถึงบุคคลที่เจ้าแม่จะทอดทิ้งไปทันทีว่า "ชายใดก็ตามประพฤติตนตามที่กล่าวมา พอได้ดิบได้ดีมีหน้ามีตามียศศักดิ์อัครฐานขึ้น มัวเมาไปในยศศักดิ์อัครฐานของตน ละเลยความประพฤตินั้น ๆ เสีย หวนมาประพฤติในทางผิดในทาง

ทุจริต คนชนิดนี้บัญญาน้อย โง่เขลา ยอมตนเป็นทาส ของความชั่วความผิด ดิฉันจะทิ้งเขาทันที เหมือนคนที่รักความสะอาดเกลียดหลุมขี้ฉะนั้นเทียว

"คนเราจะมีสง่าราศีหรือไม่ ตนเองกระทำให้แก่ตนจะมีสง่าราศี ก็เพราะการกระทำของตนจะไม่มีสง่าราศีก็เพราะการกระทำของตน คนอื่นจะกระทำให้คนอื่นมีสง่าราศี หรือไม่มีสง่าราศี ไม่ได้เลย

ท่านเศรษฐีสุจิบริวาร พังถ้อยแถลงของเจ้าแม่ศรีแล้ว ชื่นชมยินดีเป็นที่สุด เชื้อเชิญเจ้าแม่ให้นอนเหนือที่นอนพิเศษของตนทันที ตั้งแต่นั้นมาที่นอนจึงมีศรีนำหน้า ว่า ศรีไสยา บางทีก็เรียก ว่า ศรีเฉย ๆ หมายความว่า เป็นที่นอนของเจ้าแม่ศรี

เค้าเรื่องในตอนนี้ แสดงถึงลักษณะของคนดีนั่นเอง เจ้าแม่ศรีโปรดปรานชายเช่นใด ชายเช่นนั้นก็คนดีนั่นแหละ ผู้ชายที่ดีนั้น เจ้าแม่ศรีจะสิงสถิตอยู่ตลอดไปทั้งเป็นอยู่ ทั้งตายแล้วทีเดียว พิจารณาดูฤกษ์มงคลอย่างที่

เจ้าแม่ระบุไว้นั้น ๆ ก็อาจทราบได้ ตามถ้อยแถลงของเจ้าแม่ศรีนั้นประกาศถึงชาย ๓ ประเภทด้วยกัน คือ ดี ดีมาก และ ดีที่สุด ชายคนแรกอยู่ในเกณฑ์ดี คนที่ ๒ ดีมาก คนสุดท้าย ดีที่สุด ตามแต่จะเลือกดู แต่คนสุดท้ายที่ว่าดีที่สุดนั้น อาจจะไม่ค่อยถูกใจอยู่สักหน่อย มีเยื่องอย่างที่ไหนเขาคอยคิดร้าย เขาเคยให้ร้าย ก็ยังจะไปหวังดีกับเขาอยู่อีก เป็นคนพิลึกอยู่ ถ้ากลับความคิดเสียใหม่ว่าคนที่เป็นศัตรู ก็เพราะเราคิดว่าเขาเป็นศัตรู ถ้าเราไม่คิดว่าเขาเป็นศัตรู เขาก็ไม่ใช่เป็นศัตรู เมื่อศัตรูไม่ใช่ศัตรูแล้วเราก็ไม่มีศัตรู ความรู้สึกที่ว่าเราเป็นผู้ปราศจากศัตรูนั้น เป็นความรู้สึกที่ดี เป็นความรู้สึกที่ก่อให้เกิดความเย็นใจ สบายใจ ไม่ร้อนใจ เมื่อคิดได้ดังนี้แล้ว ก็คงจะคิดต่อไปว่าศัตรูแท้ ๆ เขายังคิดหวังดีด้วยเต็มใจ ถ้าเป็นคนรักของเขาแล้ว เขาจะดีต่อเพียงไหน ฉะนั้นชายคนที่ ๓ นี้เจ้าแม่จึงบอกว่า "ดิฉันจะมอบตัว

เป็นของเขา ทั้งเวลาที่เขามีชีวิตอยู่ และแม้ว่าเขาจะตายไปแล้ว ดิฉันก็ยังเป็นของเขาอยู่"

การพิจารณาคัดเลือกชายนั้น ถ้าเพ่งตามคติทางพระศาสนา เรื่องกาพกัณฑีและศรี ดังที่นำมาเสนอแล้ว ก็เห็นได้ชัดๆ ว่า ที่ว่าชั่วนั้นเป็นอย่างไร และที่ว่าดีนั้นเป็นอย่างไร ไม่ต้องไปหาโหราจารย์ให้ทำนายทักว่า ลัคนาต้องกันหรือไม่ เป็นศรีหรือเป็นกาพกัณฑีต่อกันอย่างไร ดังนี้ก็ได้ ขอแต่ว่าอย่าเพิ่งไปรักเขาเสียก่อนเท่านั้นแหละ ถ้าไปรักเสียก่อนแล้ว ก็หมายความว่ามีหัวใจเป็นอิสระแต่เพียงครั้งเดียวเท่านั้น อาจจะมากไปเสียด้วยซ้ำ ดูเหมือนจะหมดอิสระเอาเลยทีเดียว

เรื่องของผู้ชายนั้นแม้จะดีตามทัศนะของผู้หญิง ซึ่งประสงค์จะร่วมชีวิตแล้วก็ตาม ก็พึงทราบไว้ด้วยว่ามิใช่จะเป็นผู้หมดกิเลส ถ้าหมดกิเลสแล้ว ก็จะไม่มาวอนขอความรัก ขอให้หญิงตกลงและรักใคร่เลย แต่เพราะยังมีกิเลสอยู่จึงได้มาวิงวอน หรือมามีคู่ร่วมชีวิตเมื่อได้ทราบ

เช่นนี้แล้ว จะได้ไม่ต้องเสียใจภายหลังว่าเลือกแล้วยังผิดได้ เพราะผู้มีสันดานเจือกิเลสนั้น อาจมีพฤติกรรมบางประการที่กระทำไปด้วยอำนาจกิเลสหรือตามอารมณ์รักชังของตน ๆ มีชุ่นเคืองฉุนเฉียวเกรี้ยวกราดเป็นต้น คติโบราณท่านจึงสอนให้หญิงเป็นน้ำ เช่น สุนทรภู่ประพันธ์ไว้ในสุภาษิตสอนหญิงว่า "เขาเป็นไฟเราเป็นน้ำคอยพร่ำพรม" ซึ่งมีความหมายว่า ยามเขาเกิดอารมณ์ชุ่นเคืองขึ้น ก็ให้หญิงเป็นน้ำคอยเย็นเข้าไว้ อย่าพลอยร้อนไปด้วย ที่ว่าคอยพร่ำพรมนั้นหมายความว่า ถึงจะเป็นน้ำก็อย่าราดลงไปทันทีทันใด เพราะการราดน้ำลงไปที่ไฟครั้งเดียวมาก ๆ นั้น ทำให้เกิดปฏิกิริยาได้คือเสียงฟู่ ฉะนั้นต้องพร่ำพรม ค่อย ๆ พรมจนกว่าจะดับสนิท เห็นดับสนิทแล้วอย่าไปพ้นขึ้นอีก ต้องปล่อยให้ลืมไปเลยทีเดียว

กิลัยชายหรือบางทีก็เรียกกันว่า สัญชาติผู้ชาย สันดานผู้ชาย หรืออะไรอื่นทำนองนี้ กล่าวกันไว้หลาย

สถาน ด้วยข้อเปรียบต่าง ๆ กันเช่นมีบทเพลงยุคใหม่เคยได้ยินบทหนึ่ง ขึ้นต้นว่า "ชาติผู้ชายไก่อ่อน" จะหมายความว่าอย่างไร ทำไมถึงได้ว่าชาติผู้ชายไก่อ่อน จะหมายถึงชายทั้งหมดเป็นไก่อ่อน หรือจะหมายถึงชนิดของชายที่จัดอยู่ในจำพวกไก่อ่อน ก็ยากที่จะสันนิษฐาน แต่อย่างไรก็ตามเรื่องของชายนั้นอ่อนจริง ๆ ในด้านความกล้าก็เป็นรองเสียแล้ว โบราณจึงกล่าวไว้เป็นคำพรรณา "แรงเหมือนมด อดเหมือนแร้ง ไวเหมือนกา กล้าเหมือนสตรี" แม้ในทางพระศาสนาก็มีธรรมภาษิตรับรองว่า พลาติพลมิตฺถิโย กำลังล้ำกำลังคือสตรีทั้งหลาย และยังมีพระพุทธดำรัสตรัสถึงอาการที่หญิงจะยึดเหนี่ยวชายด้วยอิริยาบถต่าง ๆ และอาการต่าง ๆ เดินก็ยึดครองใจบุรุษได้ ยืน นั่ง นอน หัวเราะ พูด ร้องเพลง ร้องไห้ แม้ที่สุดตายแล้วก็ยึดครองใจบุรุษได้ ด้วยเหตุเช่นนี้จะว่าชายเป็นไก่อ่อนก็ได้ ตามประวัติศาสตร์ก็ปรากฏว่านะโปเลียนผู้พิชิตนักรบในสมรภูมิได้มากมาย แต่ก็ไม่สามารถ ไล่หมาของพระนางโยเซฟีนออกจากวัง

ได้ ก็ชวนให้คิดอยู่เหมือนกันว่า ชาติผู้ชายไก่อ่อนหน้าจะมีเหตุผลอยู่ไม่น้อยทีเดียว

บางทีก็ว่า "ผู้ชายเปรียบเหมือนแมว" การเปรียบผู้ชายเหมือนแมว เห็นจะไม่ใช่คติของไทย นัยว่าเป็นคติของฝรั่ง ไทยเราเห็นจะไม่ยอมเปรียบ เพราะคงไม่มีใครยอมเป็นแมว ทั้งพฤติกรรมของแมวก็ไม่เป็นนิยมนัก ยามที่ยังไม่มีสัจจกหรือหนูให้จับก็เรียบร้อยไม่มีกิริยาอาการซุ่มซ่าม แต่พอเห็นจิ้งจกเห็นหนูเข้าแล้วเกิดซุ่มซ่ามจนมาทันทีโจนใส่สิ่งที่มันต้องการโดยไม่คำนึงถึงความเสียหายใด ๆ ทั้งสิ้น พฤติกรรมของแมวเป็นเช่นนี้ คติทางไทยจึงไม่ยอมเปรียบ แต่ที่ฝรั่งเปรียบนั้นก็เปรียบเฉพาะในด้านการเลี้ยงดู คือว่า แมวนั้นถ้าเจ้าของเลี้ยงดี ให้กินดี ให้นอนดี แมวจะอยู่ใกล้ ๆ เจ้าของ เคลียเคล้าอยู่กับเจ้าของไม่ยอมห่างทีเดียว แมวฝรั่งกับแมวไทยเห็นจะต่างกันตรงที่แมวฝรั่งไม่มีหางว ส่วนแมวไทยมีหางว ตอนที่มันหางว้นี้ แม้จะเลี้ยงดูมันพิเศษปานใด มันจะไม่ยอมอยู่กับเจ้าของมันเป็นอันขาด ตอน

แรกจะหายไปวันหนึ่งสองวัน แล้วก็กลับมาอยู่บ้านวันหนึ่งสองวัน นานๆ เข้าก็ทิ้งระยะห่างไปนานๆ วัน ในที่สุดก็หายไปเลย แมวไทยเป็นเช่นนั้น เลี้ยงดี ให้กินดี ให้นอนดี ก็ยังไม่พึงพอใจ

คติของไทยที่กล่าวถึงวิสัยชายปรากฏว่า เปรียบเหมือนช้างสาร จะเป็นที่ไหนก็จำไม่ได้ที่ได้แต่บทที่เปรียบนั้นมีว่า

"วิสัยชายคล้ายคชสาร ถ้าหมอควานรู้ที่ดีขยันแต่ถ้าว่าบางยกตกน้ำมัน ต้องรู้จักผ่อนผันจึงเป็นเพลง"

ที่เปรียบชายเหมือนช้างสารเป็นการเปรียบที่เข้าที่ไม่น้อย ถ้าชายเป็นช้าง หญิงก็เป็นควาน ช้างนั้นยามปกติก็ไม่มีพิษสงอะไร ยามตกน้ำมันต้องระมัดระวัง ต้องรู้วิธีบังคับกันเป็นพิเศษจึงจะเอาไว้อยู่ ถ้าไม่เข้าใจวิธีผ่อนผัน นั้นเป็นอันตรายหนักทีเดียว วิสัยชายก็ทำนองเดียวกัน มีคราวตกน้ำมันเป็นบางคราวต้องรู้จักวิธีผ่อนผันถึงจะเหนี่ยวรั้งไว้ได้

เรื่องปลีกย่อยที่นำมาแสดงนั้น เห็นว่าพอจะเป็นแนวทางให้ได้พิจารณาสำหรับหญิงที่คิดจะรับตำแหน่งเมีย หรือแม้ที่กำลังครองตำแหน่งอยู่แล้วได้บ้างไม่มากก็น้อย

เมื่อผัวได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อเมียด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ดีไม่บกพร่องแล้ว เมียก็พึงสนองตอบด้วยการปฏิบัติหน้าของเมียมิให้บกพร่องเช่นเดียวกัน การปฏิบัติหน้าที่นั้นได้กล่าวมาแล้วว่า เป็นเรื่องที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ การหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติหน้าที่ ก็เหมือนกันการครองตำแหน่งที่ไม่ยอมทำงานเหมือนกัน ฉนั้นเมื่อครองตำแหน่งเมีย ก็ต้องปฏิบัติหน้าที่ของเมียอย่าให้บกพร่อง หน้าที่ของเมียนั้นตามที่พระพุทธเจ้าตรัสกับสิงคาลมาณพมี ๕ สถานคือ จัดแจงการงานดี ๑ สงเคราะห์คนข้างเคียงดี ๑ ไม่ประพฤติผิดนอกใจ ๑ รักษาทรัพย์ที่สามีนำมามอบให้ไว้ ๑ ขยันไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง ๑ จะได้ขยายความออกไปพอสมรูป

หน้าที่แรกของเมีย คือ จัดแจงการงานดีนั้นมีอธิบายว่า เมียเป็นตำแหน่งใหญ่ในบ้านเรือน เรียกกันว่า แม่บ้าน

แม่เรือน เป็นคนทำงานเกี่ยวกับการบ้านการเรือน การงานในบ้านเรือนนั้น ก็คือเรื่องกินเรื่องอยู่เป็นสำคัญ ฉนั้นการจัดแจงการงานในที่นี้ จึงหมายถึงการจัดแจงการกินการอยู่ให้ดี ที่เรียกว่าจัดแจงนั้น หมายความเป็นสองนัยคือ จัดด้วย แจงด้วย จัดหมายความว่าตกแต่งทำให้เรียบร้อย แจงหมายความว่า แบ่งสันปันส่วนของการงานที่จะจัดให้ถูกต้อง ทั้งนี้เพราะงานในหน้าที่แม่บ้านแม่เรือนนั้น ควรจะเป็นรากฐานแม้แต่การงานอันเป็นอาชีพที่ผัวจะเป็นผู้กระทำ คติของไทยแต่ก่อนท่านก็สอนไว้ว่า "แม่เรือนเสมอนหนึ่งรากแก้ว รากขาดแล้วกิ่งใบไม่ไพศาล เรือนสามน้ำสี่อย่าซ่อมร้าน กิจในบ้านเป็นสมบัติของสตรี" ดังนี้แสดงว่า การบ้านการเรือนนั้นเป็นงานรากฐานแห่งงานทั้งหลายทีเดียว และยังได้จำแนกเรือนออกเป็นสาม ที่ว่าเรือน ๓ ตามความหมายนั้นว่า ควรจะกำหนดเรือนที่มีกิจการ อันแม่เรือนจะต้องกระทำ คือ กายเคหะเรือนคือร่างกาย ๑ อาศัยเคหะ เรือนคือที่อยู่อาศัย ๑ และกุลเคหะเรือน คือครอบครัว ๑

กิจการที่จะต้องปฏิบัติต่อเรือน ๓ นั้น แม่เรือน คือเมียจะต้องจัดให้เรียบร้อย และแจงให้ถูกต้อง เรือน คือร่างกาย หมายถึงทั้งร่างกายของตนเองก็ต้องพิจารณา ในด้านสุขภาพ การตกแต่ง ตลอดถึงเครื่องแต่งกาย บางรายก็ไม่คำนึงถึงสุขภาพของตน ทำแต่งานง่วนไป เป็นอะไรก็ไม่เห็นสำคัญ ไม่ควรอดก็อด ไม่ควรกลั้นก็กลั้น ในที่สุดก็ล้มหมอนนอนเสื่อ เป็นเรื่องใหญ่ ตัดทอน กำลังวังชาลง การตกแต่งร่างกายก็เช่นเดียวกัน ในตอนที่ยังไม่มีผัวยังไม่มีลูกปกปิดมิดชิดไม่ให้ผู้อื่นเห็นส่วนที่ควรปกปิด แต่พอมีลูกมีผัวแล้ว ไม่เห็นเป็นสำคัญ ปล่อยอกเปลือยเปล่าเสียแล้ว เครื่องแต่งกายก็เช่นเดียวกันจัดแต่งพอเหมาะพอสมกับฐานะของตน มีแล้วนั้นเป็นตู้ๆ ยังรบจะซื้อใหม่ เพราะไม่พอใจจะใช้ซ้ำ หรือที่มีอยู่ไม่เหมือนคนอื่นเขา เช่นนี้ก็หนักเกินไป นอกจากร่างกายของตน ก็ร่างกายของผัว เครื่องแต่งกายของผัว ต้องดูแลจัดแจงให้เรียบร้อย อะไรควรอยู่ไหน จะใช้ในเวลาไหน มิใช่ว่าจะอาบน้ำสักที ก็ต้องเที่ยวหาผ้าขาวม้า

ให้วุ่นไป จะไปทำงาน จะสวมรองเท้าอยู่แล้ว ยังหาถุงเท้าไม่พบเป็นต้น ซึ่งไม่น่าชื่นใจเลย เรือนที่อยู่อาศัยก็จัดแจงดูแลให้เหมาะสมเป็นระเบียบเรียบร้อย ที่หลับที่นอน ที่กิน ตลอดถึงเครื่องใช้ในบ้านเรือน เก็บไว้เป็นที่เป็นทาง หยิบง่าย หายรู้ ดูงาม เป็นหลักการของการจัดทั่วๆไป ถ้าไม่จัดแจงให้ดีแล้ว เวลาใช้แต่ละทีก็ตะโกนกันจ้าละหวั่นทีเดียว บางทีตะโกนแล้วก็ยังไม่ได้ของที่ต้องการ ผ้าผ่อนเก่าขาดควรปะควรเย็บ ควรเก็บก็ทำตามควร อย่าให้เป็นว่า "ผ้าขาดก็ไม่ปรารถนาเย็บ ไม่รู้จักเก็บเรียงรายไว้กลางเรือน" เรือนคือครอบครัว หมายถึงผู้ที่อยู่ร่วมบ้านร่วมเรือน ในฐานเป็นญาติทั้งของตน ของผัว จัดให้สมควร แบ่งให้ถูก ปฏิบัติอย่าให้เดือดร้อนถึงตนถึงผัว

การทำงานบ้านเรือนนั้น เป็นงานหนักไม่น้อยเหมือนกัน เพราะต้องทำอยู่จำเจน่าเบื่อหน่าย แต่ถ้าการทำด้วยมีน้ำหล่อเลี้ยงอยู่แล้ว ก็สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เมื่อมีเรือน ๓ ก็ควรจะมีน้ำสี่ไว้หล่อเลี้ยงการงานในเหย้าเรือน ให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย คือ ๑ น้ำภักดีจงรักสัตย์ซื่อ ๒ น้ำแรงร่วมมือทำกิจ ๓ น้ำคำฉ่ำหวานสมานมิตร ๔ น้ำจิตเมตตาอารี ทำงานด้วยความมีความภักดีเป็นเบื้องหน้า ด้วยน้ำแรงของตนเต็มที่ มิได้คิดหน่ายแหนง แม้จะเหน็ดเหนื่อยก็สามารถจะร้องเพลงได้ หรือไม่แสดงอาการขุ่นข้องหมองใจให้ปรากฏออกมา แขกไปใครมา โอภาปราศรัยด้วยชื่นบานเสมอเต็มใจกระทำทุกประการ มีจิตคิดอยู่เช่นนี้ ย่อมแสดงออกเป็นกายกรรมและวจีกรรมที่เต็มไปด้วยความรักน่าชื่นใจ

หน้าที่ของเมียสถานที่ ๒ คือ สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามี คำว่าคนข้างเคียง หมายความถึงคนที่เป็นญาติมิตรของผัว หรือเป็นผู้มีพระคุณในฐานะเป็นครูเป็นอาจารย์ของผัว พ่อผัวแม่ผัวทันที พี่น้องของผัว เพื่อนของผัว ญาติผู้ใหญ่ของผัว ครูอาจารย์ของผัว บุคคลต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นผู้ที่ผัวเคยเคารพบูชานับถือ

รักใคร่ เมียที่ดีพึงให้ความเคารพนับถือบูชารักใคร่เช่นเดียวกันกับผัว อย่ารังเกียจบุคคลต่าง ๆ ในยามที่บุคคลเหล่านั้นเป็นแขกมาพบปะ ก็แสดงอาการต้อนรับปราศรัยสนิทสนมเป็นอันดี ตามควรแก่ฐานะของบุคคล เป็นญาติก็ให้ความเคารพ เป็นผู้เสมอกันก็ให้ความนับถือ เป็นผู้ต่ำกว่าก็โอภาปราศรัยด้วยเมตตากรุณา อย่าให้ผัวถูกตำหนิให้ว่า "รักเมียเสียเพื่อน" หรือ "รักเมียลืมแม่" เพราะบุคคลเหล่านี้แวดล้อมผัวอยู่ ย่อมเป็นผู้ที่สามารถให้ความคุ้มครองป้องกัน ให้ความอบอุ่นแก่ครอบครัวของตนได้ดี มีบางรายเห็นญาติของผัวบ่อย ๆ ก็แสดงอาการกิริยาไม่พอใจ คล้าย ๆ กับว่าญาติมากเกินไป จะมาเบียดเบียน หรือเกียจคร้านในการต้อนรับ การแสดงความรังเกียจเช่นนี้ ทำให้ผัวกับญาติห่างเหินกัน ถึงคราวมีธุระจะไปพึ่งพาอาศัยกัน ก็ไม่สนิทใจ จะถือเอกาไม่ต้องพึ่งพาอาศัยใครนั้นหาได้ไม่ เพราะเรื่องโลกนั้นมีผู้อื่นเป็นปัจจัยแน่ ๆ ต้องพึ่งพาอาศัยกันยามตกทุกข์ได้ยาก ญาติยังนับว่าเป็นญาติอยู่ ก็พอจะพึ่งพาอาศัย

กันได้ การที่คนมีญาติมากนั้น เหมือนต้นไม้ที่เกิดเป็นพุ่มหมู่ไม้ แม้จะมีพายุพัดแรง ก็จะช่วยกันแบ่งช่วยกันต้านทานไม่ทำให้หักโค่นได้ง่าย ฉันนั้น ถ้าโดดเดี่ยว ไม่นับญาติว่าเป็นญาติ ไม่เอาพี่เอาน้อง ถึงคราวยากก็ต้องว้าเหว่ อาจถึงความล่มจมลงไปก็ได้ เหมือนต้นไม้ตั้งอยู่โดดเดี่ยว อาจถูกลมมรสุมพัดหักโค่นง่าย ฉันนั้น บางรายก็ไม่พอใจผัว เห็นแม่ผัวเป็นผู้ขัดขวางความรักระหว่างตนกับผัว ทั้งคอยขัดกันมิให้ผัวมองความเป็นญาติได้อย่างแท้จริง ก็เลยถือเป็นเหตุคอยจ้องจับท่าทีของแม่ผัวอยู่ตลอดการ เรื่องลูกสะใภ้กับแม่ผัวนี้ ดูจะเป็นเรื่องที่ควรจัดไว้ในจำพวก ตั้งอยู่ชั้วกัปป์ชั้วกัลป์ เพราะแต่ก่อน ๆ ก็มีมาแล้วไม่ได้ลงกันได้เลย ได้มีอันระหองระแหงกันอยู่เสมอ มีเรื่องราวกล่าวถึงเป็นอันมาก จะขอนำมาเล่าให้ฟังสักเรื่องหนึ่ง

ที่บ้านกลิกคาม ครั้งโบราณ แม่น้ำตอนนั้นมีจระเข้ดุร้ายมาก มีครอบครัวหนึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้

แม่น้ำ ในครอบครัวนั้นมีผัวเมียคู่หนึ่งอยู่รวมกับแม่ของทั้งคู่ แต่ลูกสะใภ้ที่แรกก็ดีต่อมาก็เริ่มไม่ถูกกับแม่ผัว ทั้งๆ ที่แม่ผัวเป็นผู้ไปสู่ขอนางมาเป็นสะใภ้ นางหาเรื่องพ้องผัวอยู่เรื่อยๆ ผัวก็คงเฉยเสีย ต่อๆ มานางได้โอกาสก็บอกให้ผัวฆ่าแม่ของตนเสีย ผัวก็ท้วงว่า "การฆ่าคนเป็นเรื่องใหญ่ ฉันจะฆ่าแม่ได้อย่างไร" เมียบอกว่า "ไม่เห็นยากอะไรเลย เวลาแกนอนหลับก็ช่วยกันหามไปทิ้งทิ้งเสียในแม่น้ำก็สิ้นเรื่อง จะเข้มันจะช่วยปกปิดการกระทำของเราได้ดีทีเดียว ตกลงนะ" ผัวได้ฟังความคิด แล้วก็คิดไปตามในที่สุดก็ตกลง แต่เพราะแม่ของทั้งสองนอนห้องเดียวกัน ได้ทำเครื่องหมายเอาเชือกผูกเท้าเตียงไว้ เมียเห็นชอบด้วยจัดการทำตามนั้น แล้วกลับมาบอกผัว ผัวก็ให้รอจนกว่าคนจะกลับกันหมดเสียเสียก่อน ตนเองก็ทำเป็นหลับ พอเห็นเมียหลับสนิท ก็ลุกไปเปลี่ยนเครื่องหมายเสีย ปลุกเมียให้ตื่น แล้วช่วยกันหามเตียงที่มีเครื่องหมายไปทิ้งแม่น้ำ ซึ่งแทนที่จะเป็น

แม่ผัว กลับเป็นแม่เมียไป ตกเป็นเหยื่ออันโอชาของจระเข้ รุ่งเช้าเมียจึงรู้ว่าแม่ของตนถูกฆ่าเสียแล้ว เป็นเหตุให้เอะอะกะผัวว่า แม่ของฉันถูกฆ่าไปแล้ว คราวนี้เป็นแม่ของแกละ ผัวตกลง คราวนี้เปลี่ยนวิธีเป็นนำไปเผาในป่าช้า พอแม่ผัวหลับ เมียก็เตือนผัวให้ช่วยหามเตียงแม่ผัวไป วางที่เชิงตะกอน ซึ่งเตรียมไว้แต่กลางวัน แต่เดชะบุญของแม่ผัว ทั้งคู่ลืมไฟต้องกลับไปเอาไฟ ต้องไปด้วยกัน อยู่ทางนี้แม่ผัวตื่นเพราะอากาศเย็นจัด เห็นตนมานอนอยู่บนกองฟอน ก็คะเนเรื่องได้ถูกต้อง จึงลงจากเตียง ออกแรงลากศพที่คนเอามาทิ้งใหม่ๆ ขึ้นไปแทน ตนเองหนีไปซ่อนอยู่ถ้ำ เผอิญเป็นที่เก็บทรัพย์ของโจร โจรมาพบก็คิดว่าผีหลอกเลยเปิดไป คู่ผัวเมียได้ไฟกลับมา ก็เผาศพไหม้ไป รุ่งเช้าแม่ผัวกลับบ้านพร้อมด้วยทรัพย์มหาศาล พอกินกันตลอดชีวิต เมียก็ไต่ถามแม่ผัวก็บอกว่า ใครก็ตามถูกหามไปเผาที่ป่าช้า จะพบลาภเช่นนี้ทุกคน เมียก็อยากได้ลาภบ้าง จึงให้ผัวและ

แม่ผัวเอาตัวไปเผาบ้าง แม่ผัวกับผัวก็จัดการให้เรียบร้อย คือเผาเสียไหม้ไปเลย

เรื่องแม่ผัวกับลูกสะใภ้ไม่ลงรอยกัน มีมาแต่นานแล้ว เมียนึกพิจารณาพยายามอย่าให้เกิดความระหองระแหงกันได้ จะเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตคู่ครองของตนเป็นอย่างยิ่ง นอกจากแม่ผัวก็มีญาติอื่น ๆ นึกสงเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงามตลอดไป เคารพผู้ที่เคารพ นับถือผู้ที่ควรนับถือ อุปถัมภ์ผู้ที่ควรอุปถัมภ์ ปฏิบัติได้ดังนี้ ก็จะเป็นที่ชื่นใจของผัวยิ่งนักแล

หน้าที่ที่เมียพึงปฏิบัติต่อผัว สถานที่ ๓ คือ ไม่นอกใจผัว การไม่นอกใจนั้น หมายถึงไม่คำนึงถึงชายอื่นแม้ด้วยใจ มีความซื่อสัตย์จงรักภักดีในผัวของตนแต่เพียงผู้เดียว ชื่นชมยินดีต่อผัว ปฏิบัติต่อผัวเสมอเป็นเทวดาประจำชีวิตของตน เป็นที่คุ้มครองป้องกันตน พิเคราะห์ความอรรถาธิบายนี้แล้ว อาจแยกองค์ประกอบสำหรับหน้าที่นี้ได้หลายประการ อาทิเช่น ความซื่อ

ตรงต่อผัว ความเคารพรักในผัว ความไม่เห็นชายอื่นดีกว่าผัว ซึ่งมีอรรถาธิบาย อันจะบรรยายโดยลังเลบต่อไป

ความซื่อตรงต่อผัวนั้น หมายถึงมีจิตใจจดจออยู่ในผัวของตน ไม่มีความคิดที่จะแยกตนออกต่างหากจากผัวแม้จะตกระกำลำบาก ตกทุกข์ได้ยากแสนลำเค็ญ ก็ไม่มีความคิดที่จะยอมพรากจากผัวของตน คงยึดเหนี่ยวเหนียวแน่นอยู่ในผัวมั่นคง ไม่ปิดบังอำพรางการกระทำใด ๆ ของตนไว้อันจะเป็นเหตุให้เกิดความระแวงแก่ผัวได้ เป็นผู้ไม่มีลับลมคมใน ต่อหน้าอย่างไรลับหลังต้องอย่างนั้น ไม่ใช่ต่อหน้าทำเป็นมิตร ลับหลังคิดเป็นศัตรู ไม่คอยจับความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อเชื่อความว่า หาความพูด เป็นคนมีเหตุมีผล มิใช่แต่อารมณ์ของตนเป็นใหญ่ เรื่องเช่นนี้สำคัญมาก มักก่อให้เกิดปากเสียงระหว่างกันได้ง่าย ๆ ไม่พอที่จะเป็นเรื่องขึ้นได้ เพราะความพอใจในความคิดของตนว่าถูกต้องเสมอไป

เช่นบอกว่าลืมสิ่งนั้นสิ่งนี้ หรือลืมทำอย่างนั้นอย่างนี้ เมียก็ว่าผัวเอาใจใส่ในหญิงคนโน้นคนนี้เสีย ซึ่งไม่ลืมผัวปฏิเสธ เมียก็บอกว่า "อย่ามาพูดไม่เชื่อ เขารู้ดอก" แม้ผัวจะพูดอย่างไร ๆ ก็ไม่ยอมฟังเสียงคงยืนกรานอยู่เช่นนั้น หมายความว่าเหตุที่จะทำให้คนลืมนั้น มีเหตุเดียวเท่านั้น คือ ความคิดถึงหญิงอื่น ในที่สุดก็เป็นเสมอเอากระป๋องผูกหางหมาทำให้มันวิ่งไปจนตับแตกตาย อย่างนี้ไม่ใช่พฤติกรรมของผู้ซื่อสัตย์ต่อผัว จิตใจไม่ตรงต่อผัวของตนเลย การไม่ปฏิบัติเช่นนั้นเชื่อว่ามอบความภักดีไว้ต่อผัว

ความเคารพรักต่อผัว หมายถึงมีความยำเกรงในผัว เทินผัวเป็นบุคคลสำคัญในชีวิตของตน เกรงผัวของตนจะแหนงหน่ายคลายความรักตนลงไปเสีย จึงได้พยายามปฏิบัติตามและปฏิบัติต่อผัวด้วยอาการนอบน้อม ไม่ดูหมิ่นดูแคลน ไม่กระทำการใด ๆ ไม่พูดถ้อยคำใด ๆ ให้กระทบกระเทือนใจผัว ไม่ใช่เคารพรักแต่ปาก หาก

เคารพรักถึงใจ ปากว่าเคารพ ว่ารัก ว่าทนุถนอมเหมือน ฟองไข่ในกองหิน แต่การกระทำและคำพูดฉันดูหมิ่นถิ่น แคลน กระทบกระเทือนใจอย่างสาหัส เช่นทั้งที่พูดว่า ว่าเคารพ ไม่ต้องการจะให้กระเทือนใจ แต่ก็พูดออก มาว่าผัวของตนได้ว่า เป็นคนที่ไม่มีดี ทั้งๆ ที่ผัวของตน ก็ดีแสนดีอยู่แล้ว เช่นนี้จะเรียกว่ามอบจิตใจให้แก่ผัวก็ ไม่ตรงต่อความจริง ผู้ที่มอบจิตใจต่อผัวอย่างแน่จริงต้อง มีความหวาดสะท้านพรั่นพรึงเกรงผัวจะพรากจะจากไปเสีย จะทำตนให้เป็นหญิงหม้าย อันเป็นความเดือดร้อนของ หญิงในโลกทั่วไปทีเดียว ผู้ที่ขาดความเคารพในผัวนั้น จะไม่เห็นเป็นความเดือดร้อนประการใดๆ เลย เมื่อเขา หย่าฉันก็หาใหม่ ไม่เห็นยาก เป็นอย่างที่พูดกันว่า "เรื่องของผัวอยู่แต่หัวมันโต" หรืออย่างที่นางคนหนึ่ง ได้พูดไว้ในนิทานชาดกเรื่องหนึ่งว่า "อันลูกรักเหมือนผัก ในห่อพก ถึงหายหกหาใหม่ได้ถม ผัวนั้นเล่าแม้ใครจะได้ ชม เดินกินลมเล่นสักพักก็ถมไป "ผู้นิยมคติอย่างเรื่องนี้

ย่อมไม่ปลงใจในผัวของตนอย่างแน่จริงเลย ผู้ที่ปลงใจในผัวของตนอย่างแน่นอน เห็นผัวเป็นสำคัญไม่ยอมให้พลัดพรากจากไป ยามตกไร้ก็ร่วมยาก ยามสมบัติมากก็ร่วมยศ พระดำรัสของพระนางมัทรีมีอยู่บทหนึ่งว่า "แม้ว่าหญิงจะครองแผ่นดินสิ้นทั้งหมด ความเป็นหม้ายก็ยังเป็นของเดือดร้อนของนางอยู่นั่นเอง" ความเคารพยำเกรงในผัวมีอยู่ ก็หมายความว่ายังเห็นผัวเป็นบุคคลสำคัญอยู่ ไม่เป็นหญิงนอกใจผัว

ความไม่เห็นชายอื่นดีกว่าผัวของตน หมายถึงการเทอดทูนบูชาผัวของตน ไม่มีความคิดในการทำลายผัว ไม่เหยียบย่ำผัว อย่างหญิงบางประเภทเห็นผัวของตนเป็นคนต่ำต้อย สู้ผัวของคนอื่นเขาไม่ได้ เวลาเข้ากลุ่มเข้าละก็นำเอาผัวออกมานินทากัน ไม่ดีตรงนั้น ไม่ดีตรงนี้ บกพร่องตรงโน้น ว่ากันเป็นเรื่องเป็นราวถึงอกถึงใจกันนัก ทั้งนี้เป็นการประกาศอยู่ในตนแล้ว ยังมีชายอื่นดีกว่าผัวของตน ตนยังมีความคิดที่จะเปลี่ยน

ใหม่อยู่เสมอ เมื่อมีความคิดที่จะเปลี่ยน อยู่แล้วไม่ช้าก็จะเกิดเป็นการกระทำขึ้นมา เพราะเรื่องต่าง ๆ ที่ปรากฏเป็นการกระทำหรือเป็นคำพูดนั้น ใจเป็นตัวริเริ่มก่อนทั้งนั้น การประพฤติเช่นนี้ เป็นการแยกใจตนเองออกจากผัวแล้วโดยปริยาย แม้กายจะยังร่วมเรียงเคียงหมอนกับผัวแต่ใจก็เหินห่างออกไปแล้ว การไม่กระทำเช่นนั้น ไม่นำเอาความคิดเช่นนั้นมาแฝงไว้ในใจ ย่อมเป็นทางแห่งความร่วมรักอันแท้จริง

การไม่นอกใจผัวนั้น ย่อมปรากฏด้วยองค์ประกอบ คือ ความซื่อตรง ความเคารพรักด้วยจริงใจ และไม่เห็นใครดีกว่าผัวของตน สตรีผู้มีจิตใจเช่นนี้ เรียกได้ว่ามีหทัยเต็มเปี่ยมแล้ว ดวงหทัยของนางจะไม่มีช่องสำหรับชายคนที่ ๒ ตลอดกาล

หน้าที่ที่เมียพึงปฏิบัติต่อผัว สถานที่ ๕ คือรักษาทรัพย์ที่ผัวหามามอบให้ไว้ ทรัพย์สินที่ผัวหามาได้ด้วยประกอบการงานอันเป็นอาชีพ เป็นข้าราชการ ทำไร่ทำนา ค้าขาย หรือด้วยการฝีมือต่าง ๆ เมื่อได้ทรัพย์มาแล้ว

ผัวที่ดีจะมอบให้แก่เมียซึ่งเป็นแม่บ้านแม่เรือนและแม่ครัว ไว้จับจ่ายใช้สอยเป็นค่ากินค่าอยู่บ้าง เพื่อให้เก็บหอมออมริบไว้บ้าง บางรายก็มอบให้เมียทั้งหมด เมื่อต้องการจะใช้ก็ขอเป็นครั้งคราว หรือขอจ่ายเป็นรายวัน แล้วแต่จะตกลงกันที่มอบให้ทั้งหมดก็ดีเหมือนกัน เป็นการป้องกันความหวาดระแวงของเมียที่เกรงว่า ผัวจะนำไปเที่ยวแจกจ่ายรายอื่น ๆ เป็น จำพวกลับ จำพวกเก็บ หรือจำพวกชั่วครั้งชั่วคราว แต่ในเวลาที่จ่ายให้ก็ควรจะคำนึงบ้างว่า ผัวเป็นผู้หา ควรจ่ายให้พอเหมาะพอควร ในสมัยก่อนเคยได้ฟัง ข้าราชการชั้นอธิบดี มีสตางค์ติดกระเป๋าวันละสิบสตางค์ เพราะเมียจ่ายให้เท่านั้น ก็เล่ากันอยู่ ถ้าเป็นเช่นนี้ก็ออกจะหนักไป หรือบางครั้งยังมีกิจจำเป็นจะต้องใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก ๆ เมื่อออกปากขอมักจะได้ยินคำตอบจากผู้เก็บว่า "เอาไปทำไม" ทำให้เกิดความรู้สึกน้อยใจแก่ผัวไม่น้อยเลย เป็นคนหาแท้ ๆ แต่ไม่มีสิทธิใช้ โดยโปร่งอกโปร่งใจบ้างเลย ฉะนั้นเพื่อตัดกระทู้ถามทำนองนี้เสีย จึงมีบางรายแบ่งกันเด็ดขาด

ไปเลย ทางบ้านก็จะงบประมาณเท่าไรจะพอ ทางผัวก็กะว่าเท่าไรจะพอ ภายในกำหนดเวลา เช่นข้าราชการก็เดือนหนึ่ง เป็นอันหมดปัญหาไปได้

ทรัพย์ที่ผัวทำมามอบให้นั้น เมียก็เป็นผู้เก็บผู้รักษา ต้องรักษาไว้ให้ดีทั้งทรัพย์และสิน โดยหลักสำคัญก็คือ พยายามใช้ให้พอกับที่มีอยู่ ถึงแม้ว่าที่มีอยู่จะยังไม่พอ ก็พยายามสร้างความพอให้มีขึ้นให้ได้ก่อน เมื่อทำความพอให้มีขึ้นได้แล้ว ทรัพย์ที่มีอยู่ย่อมพอเสมอ ในการรักษานั้นมิใช่หมายความว่าจะเก็บไว้เฉย ๆ ไม่ยอมใช้จ่ายอะไรเลย ก็ไม่ถูกต้องเหมือนกัน พระพุทธเจ้าตรัสถึงบุคคลที่ใคร ๆ จะทำให้อิ่มไม่ได้ไว้สองจำพวก คือ ได้แล้วเก็บไม่ใช้อะไรเลย ๑ ได้แล้วจ่ายสุรุ่ยสุร่าย ๑ ทั้ง ๒ จำพวกนี้ไม่สามารถจะสร้างความพอให้เกิดในตนได้ ฉะนั้น การรักษานั้น มิใช่จะเก็บไว้เฉย ๆ คงใช้จ่าย แต่เป็นคนใช้จ่ายอย่างระวัง มิให้เกิดความรั่วไหล คือ สิ้นเปลืองไปโดยเปล่าประโยชน์ จะใช้จ่ายออกไปก็ต้องให้ได้

ประโยชน์สนองอย่างคุ้มค่าเสมอ นักเป็นทางรักษาทางหนึ่ง การรักษาให้คงไว้ก็เป็นอีกแบบหนึ่งในการรักษาเหมือนกัน เป็นแบบเก็บหอมรอมริบทีละเล็กทีละน้อยคอยประสม ถือคติปลวกขนดินมาก่อเป็นจอมปลวก หรือถือคติไก่จิกข้าวเปลือกทีละเม็ด ๆ มันก็ใส่กระเพาะของมันจนเต็มได้เหมือนกัน การรักษาแบบให้คงที่อยู่นี้บางรายก็ออกจะหนักอยู่ เช่น เรื่องที่เคยได้ฟังมาถึงพ่อค้าขายเสา ถ้าผู้ซื้อขึ้นไปดูเลือกเสา ทำสตางค์แดงหล่นลงไปในกองเสา ถึงกับเกณฑ์คนงานช่วยกันลอเสา จนหมดกอง เก็บสตางค์ได้แล้ว ให้ขนเสากองเข้าที่ดังเดิม แบบนี้หนักมือ แต่เป็นคติให้รักษาคงที่ อีกแบบหนึ่งเป็นคนรักษาให้งอกเงยขึ้นเท่าเดิมนำทรัพย์ที่มีอยู่เป็นต้น หาดอกหาผลเพิ่มพูน ด้วยวิธีฝากออมสิน หรือจ่ายให้ผู้ไปหาดอกเบี้ย คติของท่านแต่ก่อน สอนไว้ว่าคนมีกับคนจนใช้เงินไม่เท่ากัน คนมีใช้เงินแล้วเงินงอกได้ คนจนใช้เงินแล้วเงินหดไป สมมุติว่ามีเงินหนึ่งบาท คนมีอาจใช้งอกเป็น ๑.๑๐ บาท ถึง ๑.๕๐ บาท ก็ได้ ตรงกันข้ามคนจน

ใช้แล้วลดลง หนึ่ง บาท บางทีก็ได้ใช้เพียงเก้าสิบสตางค์ และบางทีก็ได้เพียงห้าสิบสตางค์เท่านั้น ที่ลดลงไปนั้น ก็เพราะต้องส่งดอกเบี้ยให้เจ้าของเงินเขาไป ฉะนั้นเมียที่มีสติปัญญา จึงอาจรักษาให้งอกเงยขึ้นกว่าเดิมได้ ด้วยวิธีนี้ ส่วนวิธียืมกันใช้ให้ดอกเบี้ยตามสมควร ยังมีอีกวิธีหนึ่งนิยมกันมากเหมือนกัน ที่เรียกว่าลงแชร์ แต่ทางราชการห้ามข้าราชการมิให้เล่น เพราะชื่อก็บอกอยู่ว่าเล่นแชร์เล่นไป ๆ ก็แชเชือนได้ง่าย ๆ และไม่มีลู่ทางที่จะถอนคืนในเมื่อเกิดมีผู้ร่วมวงบางคนเกิดเล่นไม่ซื่อขึ้นมา ก็พากันเจ๊งไปตาม ๆ กัน ฉะนั้นทางราชการจึงห้ามเสีย ความจริงทางอื่นก็ยังมีที่จะเพิ่มพูนได้ไม่ว่าต้องเล่นแชร์ก็ได้เช่น วิธีฝากออมสินเป็นต้น ก็ปลอดภัยดีมีรัฐบาลเป็นผู้ค้ำประกันอยู่ ยากที่จะล้มได้

ประมวลหลักเกณฑ์ในการรักษาทรัพย์สินแล้ว ก็อยู่ในหลักการใหญ่เพียงว่า "ไม่ควรเสียอย่าให้เสีย ไม่ควรเปลืองอย่าให้เปลือง" มีเรื่องเล่าถึงภรรยาของท่านเศรษฐีผู้หนึ่ง จัดว่าเป็นอุทาหรณ์ได้ เรื่องย่อ ๆ มีอยู่

ว่า ท่านเศรษฐีป่วย หาหมอมารักษาจนหมดแล้ว ไม่หาย หมอชีวกโกมารภัจสำเร็จวิชาการมาใหม่ๆ ก็ขันมาอาสาจะรักษา ขอน้ำมันมาผสมยาให้ท่านเศรษฐีรับประทาน เมื่อท่านเศรษฐีดื่มยาเข้าไปพักหนึ่ง ก็อาเจียนออกมาภรรยาเรียกหาสาลีนำมาซับน้ำมันเนยที่ไหลออกมาบีดใส่ขวดไว้ หมอชีวกเห็นการกระทำเช่นนั้นก็หน้าเสีย ถ้าจะพูดตามโวหารสมัยใหม่ก็ว่า "มาพบกระดูกเข้าแล้ว" ภรรยาท่านเศรษฐีสังเกตเห็นอาการของหมอชีวก ก็พูดว่า "อย่าพึ่งวิตกไปเลยฉันจะให้ค่ารักษาแก่ท่านอย่างจุใจทีเดียวที่กระทำเช่นนี้เพราะเห็นว่า น้ำมันเนยนั้นไม่ปนกับน้ำ ซับเก็บไว้ก็อาจใช้ประโยชน์ได้ตามสมควร อย่างชั้นชั่วเป็นน้ำมันทาเท้าก็ได้ เมื่อไม่ควรเสีย ก็อย่าให้เสีย" แล้วได้ให้ค่ารักษาแก่หมออย่างน่าพอใจ ในเมื่อท่านเศรษฐีหายเป็นปกติแล้ว

เรื่องของภรรยาเศรษฐีนั้น ก็อยู่ในหลักการที่ว่าไม่ควรเสียอย่าให้เสีย ไม่ควรเปลืองอย่าให้เปลืองนั่นเอง การรักษาทรัพย์ที่ผัวมอบให้ไว้เป็นอันดี เป็นการ

ประกาศตนว่าเป็นผู้ที่ไว้วางใจได้อย่างแท้จริง และเป็นทางที่จะช่วยสร้างความมั่งคั่งสืบไป เมียพึงปฏิบัติสนองด้วยความสุจริตใจ

หน้าที่ของเมียสถานสุดท้าย คือ ขยันไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง ได้กล่าวมาแล้วว่า การงานในบ้านนั้นเป็นงานหนักอยู่มาก และเป็นงานที่ต้องทำจำเจอยู่ทุก ๆ วันน่าเบื่อหน่าย ในตอนแรก ๆ ก็ไม่มีอะไรมากนัก เพราะมีเพียงสองคนผัวเมีย การหุงหาอาหารรับประทานก็ไม่เป็นงานหนักหนาอะไร หม้อข้าวหม้อแกงก็ยังใบเล็กใบย่อม หรือถ้าจะมีคนอื่น ๆ มาอยู่ร่วมด้วย เช่น พ่อแม่ของทั้งคู่ ก็ยังมีงานการอะไรไม่มากนัก แต่ครั้นอยู่กันด้วยกันนาน ๆ ไป คนก็เพิ่มขึ้น ตอนที่คนเพิ่มขึ้นและเป็นคนใหม่ คือมีลูกนั่นเอง ตอนนี้แหละงานก็เพิ่มขึ้น ต้องทำงานเกี่ยวกับผัว งานเกี่ยวกับลูก ดูวุ่นวายบางรายในตอนที่ยังไม่มีลูกก็กระปรี้กระเปร่าในการงานดี พอมีลูกเข้าแล้ว ความกระปรี้กระเปร่าก็มักจะหายไป เพราะเหตุแวดล้อมต่าง ๆ เช่นลูกกวนในตอนกลางคืน

เคยตื่นก่อนนอนทีหลัง ก็กลับเป็นตรงกันข้ามไป นอนก่อนเพราะต้องกกลูก และต้องตื่นทีหลังเพราะลูกกวนดังกล่าวแล้ว บางรายก็เลยอาศัยลูกเป็นฉากบังหน้าเพื่อความผาสุกของตนก็มี เช่นถึงเวลาที่ต้องตื่นเพื่อจัดแจงหุงต้ม แม้ว่าลูกยังหลับอยู่ ก็แกล้งหยิกให้ลูกร้องเพื่อตนจะได้ไม่ต้องตื่นขึ้นทำงาน เพราะความเกียจคร้านในตน บางรายถูกผัวดุผัวว่ากล่าวตักเตือนก็ไม่ยอมเชื่อฟัง เถียงเสียงแข็ง รู้ว่าฉันเป็นเช่นนี้ก็ไปขอฉันทำไมเล่า พูดดูก็พิกลเหมือนกัน เรื่องการงานอาชีพนั้น บางอย่างมีจำกัดเวลาเริ่ม เวลาเลิก เช่นทำราชการ หรือทำการรับจ้าง ต้องไปให้พ้นเวลาของราชการ หรือของนายจ้าง เมื่อเมียเกียจคร้านเสียแล้ว สุกขึ้นหุงหาอาหารส่ายหรือไม่สุกขึ้นเลย ผัวก็ต้องจัดการเอง ซึ่งจะให้แคล่วคล่องเหมือนเมียย่อมไม่ได้อยู่เอง ในที่สุดก็ต้องไปทำงานสาย ล่าช้ากว่าเพื่อน ๆ เขา ก็เป็นที่เพ่งเล็งของมูลนายตน ถ้าเป็นเช่นนั้น หลาย ๆ หนก็จะต้องตกงานไป งานบ้านงานเรือนไม่เรียบร้อย แม่บ้านแม่เรือนเกียจคร้านก็เป็นเช่นนั้นแหละ

เมียที่เกียจคร้านนั้น ตามอรรถาธิบายของพระอรรถกถาจารย์ ท่านนั่งที่ไหน ก็ลุกได้ยาก นั่งเฉื่อยนั่งแฉะนั่นแหละ การงานอะไรไม่เอาธุระ บ้านช่องรกรุงรังไม่กวาดไม่ถู ฝุ่นละอองจับ หยักไย่เป็นระย้า ครัวไฟก็สกปรกไม่น่าดู เที่ยวไปนั่งบ้านโน้นบ้านนี้พูดกันคุยกัน แล้วบ่นไปพราง ผ้าแช่ไว้ยังไม่ได้ขยำ พรมผ้าไว้ยังไม่ได้รีด พืนยังไม่ได้หา น้ำท่ายังไม่ได้ตัก โอ้โฮงานมันมากเหลือเกิน จะไม่ไหว เห็นจะบอกศาลาเสียที เบื่อจังเลย ก็มัวแต่ภาวนาอยู่อย่างนั้น งานก็ยิ่งมาก เพราะงานไม่เสร็จแค่ปากพูด แค่ใจคิด ต้องลงมือทำจึงจะเสร็จ เมื่อไม่ทำเอาแต่คิดเอาแต่พูด ที่ไหนจะเสร็จลงได้ เมียประเภทนี้ มีนามตามที่เรียกกันเป็นสามัญว่า ประเภท "ก้นออกราก ปากออกลูก" เข้าบ้านใคร ก็มักจะพาให้เจ้าบ้านผู้ขยันขันแข็งต้องเสียเวลาไปด้วย บางแห่งจะห้ามก็ขัดใจ จะไล่ก็เกรงหมองต้องหาหนทางไล่ทางอ้อม เช่นพอเห็นหน้าก็ปราศรัย "แหมดีใจจัง วันนี้ลมอะไรพัดมาถึงนี่ แต่ขอโทษนะ

เดี๋ยวจะต้องเอาผ้ามาซัก เชิญนั่งซิ ทำงานไปพลางคุยกันพลาง เพลินดี" บางทีก็ไม่รู้ไม่เข้าใจ ทนนั่งคุยกับเขาไป งานของตนหาคิดถึงไม่

บางรายก็เป็นโรคบิด ไม่ใช่บิดท้องไส้อะไร แต่บิดงาน ไม่อยากทำงาน ก็บิดเบี่ยงว่าเป็นโรคนั่นโรคนี้ คลื่นเหียนวิงเวียน หยิบจับอะไรไม่ไหวไปเสีย ทั้งนั้น เรื่องทำนองนี้มีมานานแล้วเหมือนกัน ในนิทานชาดกก็เล่าไว้ว่า พรานผู้หนึ่งมีเมียเป็นคนขี้เกียจ เป็นโรคบิดงาน ไม่ยอมทำการงานอะไร ตักน้ำก็ไม่ไหว หุงข้าวก็ไม่ทำ ผ่าฟืนก็ไม่เอา งานหนักก็ไม่เอา งานเบาก็ไม่สู้ แต่เวลากินอาหาร ต้องกินของดีๆ พวกขนมนมเนยชอบนัก ทำงานละก็ไม่สบาย กินละก็จะกินดี เข้าตำราเก่าของไทย ที่เรียกว่า "ไข่แดงโม พุงโต-ตีนเย็น ข้าวปลากินได้ การงานเบื่อเหม็น" ผัวก็ไม่รู้เท่าทันโรคบิดงานของเมีย ต้องคอยปรนนิบัติพยาบาลเมีย หาอาหารดีๆ ให้เมียกิน ตำข้าวเอง หาฟืนเอง ตักน้ำเอง งานบ้านก็ต้องทำ งานอาชีพก็ต้องทำ เมียนอนสบายไม่ผ่ายผอม หน้าตาผ่องใส เป็นคนไข้หนีงาน

เขาเห็นเมียเจ็บไม่รู้จักหาย ก็ไปหาอาจารย์เล่าให้ฟัง อาจารย์บอกว่า หายาให้กินซี บอระเพ็ดโขลกกับขิงสด ผสมกับมูตรแซ่ในถาดทองแดง แล้วกรองใส่ถ้วย เอาไปให้กิน ถือแซ่ไว้ด้วย บอกให้เขากินให้สมกับพูดหน่อย พูดว่าไม่สบาย ก็ต้องกินยา ถ้าไม่กินยาก็ทำงาน ผัวปฏิบัติตามที่อาจารย์สั่ง เมียก็เลยหายโรคบิดงานตั้งแต่นั้นมา

การทำงานในหน้าที่ของตน ด้วยความกระฉับกระเฉงว่องไว ไม่ทอดธุระ ไม่ทำๆ หยุดๆ หักเอาเบาสู้ เห็นว่างานที่กระทำนี้ เป็นการแบ่งภาระของผัวรักไปด้านหนึ่ง ทำด้วยความเต็มใจ และทำงานนั้นๆ สำเร็จลุล่วงไป ทันการทันเวลา ไม่บิดเบือนเชือนแช ไม่เที่ยวไปบ้านโน้นบ้านนี้ มัวแต่นั่งพูดนั่งคุย เหมือนผูกตะกั่วติดก้นไว้ตั้งร้อยชั่ง ไม่มีธุระไม่ไปบ้านใคร ไปแล้วเสร็จธุระก็กลับ บ้านเรือนดูแลกวาดถูสะอาดสะอ้านน่านั่งนอน ทุกสิ่งทุกอย่างเจริญตาพาเจริญใจ เมื่องานบ้านดำเนินไปได้ดี เมียทำเสร็จเรียบร้อย งาน

อาชีพของผัวก็ดำเนินไปได้ดีเช่นกัน ผัวไม่ต้องมาพะวักพะวนงานทางบ้าน เมียจัดการเรียบร้อย ก็จะตั้งหน้าทำงานอาชีพไปด้านเดียว ทำให้เจริญในหน้าที่การงานของตน ความขยันไม่เกียจคร้านของเมีย เป็นการสนับสนุนส่งเสริมงานของผัวให้ดำเนินไปด้วยดี ฉะนั้น เมียทั้งหลายควรกำจัดการเกียจคร้านเสีย ทำงานในหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ตามกำลัง เพราะความไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง เป็นหน้าที่ประการหนึ่งของเมีย

ณ หาดทรายชายทะเลตำบลหนึ่ง ชาวประมงสองคนผัวเมียกำลังประกอบอาชีพ ผัวทอดแห เมียเก็บปลาใส่กระเฌอตามไป แต่กระเฌอใบนั้นก้นรั่ว นางก็มิได้รู้ จับปลาใส่แล้วก็กระเดียดตามผัวไปเรื่อย ๆ ปลาที่ใส่กระเฌอก็รั่วไหลไปทางรู รั่วอยู่เรื่อย ๆ นางก็มิได้มีความเฉลียวคิดแม้แต่น้อย ไม่ได้เหลียวมาดูว่าปลาของนางตกหล่นอย่างไร ที่รั่วออกไปมากกว่าที่ติดอยู่ในกระเฌอ

ขณะนั้นมีเรือสำเภาผ่านมา นายสำเภากับเมีย

นั่งอยู่ท้ายบาหลี มองดูภูมิประเทศชายฝั่งมาเรื่อย ๆ นายสำเภาเป็นคนมีอัธยาศัยติดจะหึงเมียมากกว่า ธรรมดา เป็นคนที่ยะโสโอหังถือว่าการที่ตนมั่งคั่งขนนั้น เป็นด้วยความสามารถของตนเอง ไม่มีใครมาช่วยเหลือ แม้แต่เมียก็ไม่มีส่วนในความร่ำรวยของเขา เขาไม่เห็นความสำคัญของเมียแม้แต่น้อย จึงดูหมิ่นไม่ยกย่องเมียตามหน้าที่คอยหาทางจับผิดเมียอยู่เสมอ วันนั้นเมื่อเรือสำเภาเลียบฝั่งมา เมียนายสำเภาเห็นหญิงชาวประมงกระเดียดกระเฌอก้นรั่วตามผัวไป ปลาก็ไหลออกทางรูรั่วนั้น รายทางไปก็รู้สึกขำในใจ จึงหัวเราะออกมา นายสำเภาคอยหาเรื่องอยู่แล้ว ก็ถามว่า หัวเราะอะไร เมียก็บอกให้ผัวดูพฤติกรรมของเมียชาวประมง ซึ่งเข้าลักษณะ “เผลอเรอกระเฌอก้นรั่ว” แต่นายสำเภาคอยหาเรื่องอยู่แล้ว กล่าวหาว่านางพอใจชาวประมง ต้องการจะไปอยู่กับชาวประมง เมียปฏิเสธเท่าไรก็ไม่ฟังเสียง สั่งให้เรือเข้าเทียบหาดพลางพาเมียลงไปหาชาวประมง ขอเปลี่ยนเมียกันทันที ชาวประมงไม่รู้เรื่องราวอะไร ก็

แสดงความอัศจรรย์ใจให้ปรากฏออกมา "ทำไมหนอโลกมันถึงผันผวนพิลึกเช่นนี้" แต่นายลำเภาก็คงยืนยันขอแลกกัน ในที่สุดก็ตกลง เพราะความพอใจของนายลำเภามาตรงกันกับความพอใจของเมียชาวประมง เนื่องด้วยนางเกิดความรู้สึกบีบีเหลือล้น ที่ตนจะได้เป็นเมียนายลำเภา ซึ่งมีฐานะต่างกับเมียชาวประมงราวฟ้ากับดิน ชาวประมงก็ไม่รู้จะทำอย่างไรเพราะเมียของตนต้องการเช่นนั้น เขาก็ต้องตามใจ ในที่สุด เหตุการณ์ก็เป็นไปตามความประสงค์ของนายลำเภา เขาพาเมียชาวประมงไปขึ้นลำเภา ปล่อยให้ชาวประมงกับเมียของตนให้ตกลงกันเอาเอง ซึ่งก็ตกลงกันได้ด้วยดี ชาวประมงพาเมียงามมากระท่อมของตน

กล่าวถึงนายลำเภาได้เมียชาวประมงไป ก็พอออกพอใจเป็นอย่างยิ่ง เขาให้นางแต่งตัวงาม ซึ่งทำให้นางประมงงดงามผ่องใส หน้าตนเบิกบาน ทำให้นายลำเภาหลงละเลิงเชิงอภิรมย์เป็นที่ยิ่ง เมื่อขายสินค้าหมดแล้ว เขาก็พาเมียกลับบ้านด้วยความชื่นบานแสนหรรษา ฝ่ายนางก็ทำหน้าที่แม่บ้านของนายลำเภา ซึ่งก็ไม่ต้องสงสัย

เลยว่าจะเป็นอย่างไร เพราะความเผลอเรอของนาง ประกอบกับความมัวเมาของนายลำเภา ซึ่งทะนงว่า ตน มั่งคั่ง มีทรัพย์สมบัติมากมาย ใช้จ่ายอย่างไรก็คงไม่หมดไม่สิ้น สบายเสียชาตินึงก็ได้ เขาก็ปล่อยให้เมียของเขาบัญชาการบ้านเรือนสิทธิขาด นางก็กระทำไปตามอัชยาศัย"

"จะจ่ายหาไม่กำหนดของสดแห้ง
ถูกและแพงซื้อใช้ไม่ถนอม
กินไม่หมดขว้างเทเสเพลพร้อม
กระเทียมหอมพริกมะเขือเหลือประมาณ
เมื่อทำครัวมือเปื้อนเหมือนเรือนโรค
เช็ดตะโพกทุกเวลาจนผ้าด้าน
จะชิมแกงชิมด้วยจ่านำรำคาญ
ดูดนลานกลืนอ้าวเหม็นคาวยื่อ"

อยู่มาหน่อยก็เกิดบุตรด้วยกันเป็นชาย นายลำเภายิ่งพอใจมาก เพราะคนก่อนนั้นไม่มีลูกด้วยกัน จึงพะเน้าพะนอเมียเป็นการใหญ่ จะต้องการอะไร ออกปากเป็น

ได้ทั้งนั้น ไม่ขัด นางก็เลี้ยงลูกอย่างเด็ดดวงเหมือนกัน ผ้าอ้อมลูก เปียกเปื้อนไม่มีซัก ใช้คราวเดียวทิ้ง และผ้าที่จะนำมาทำผ้าอ้อมนั้น ต้องเป็นม่วงไหมแพรพรรณ ถึงจะสมกันกับลูกนายสำเภา

การปฏิบัติของเมียเช่นนี้ ไม่นานเท่าไร หายนะก็เริ่มจับนายสำเภา เพราะเรื่องของทรัพย์นั้น ถึงจะมีมากเท่าไรก็ตามที ถ้าใช้จ่ายไม่ดีก็หมดจนได้ ทรัพย์เก่าหมดไป ทรัพย์ใหม่ไม่มีเพิ่ม ทรัพย์ดั้งเดิมก็ถูกชักออกมาจ่าย ในที่สุดก็ถึงความล่มจมไป

กล่าวถึงชาวประมง พานางซึ่งเป็นเมียนายสำเภามาแต่เดิม เดินมาที่กระท่อมของตน พลางเชิญให้นางเข้าพักอาศัย นางก็มิได้นึกรังเกียจว่า ผัวคนนี้ของนางเป็นคนขัดสน นางจัดแจงปัดกวาดเช็ดถูกระท่อมน้อยสะอาดสะอ้านน่านั่งนอน ต่อจากนั้นก็ดูแลที่หลับที่นอนหมอนมุ้ง ที่ควรเย็บก็เย็บ ควรปะก็ปะ ซักทำให้สะอาดน่านอน กิจการในครัวก็ดูแลเอาใจใส่ กระบี่น้ำปลา

ปลาร้าหมั้นตากหมั้นดูไม่ให้เกิดหนอน ตลอดถึงการปรนนิบัติผัว

"มีอัชฌาศัยเป็นอาจิณ ไม่ดูหมิ่นว่าผัวจนเหมือนคนพาล"

นางปรนนิบัติหน้าที่ภรรยาที่ดีทุก ๆ ประการ ด้วยความรอบคอบ รู้จักจัดแจงการงานบ้านเรือนดี แขกใครไปมานางก็ต้อนรับ นางพอใจในผัวของตน มีความจงรักภักดีไม่หน่ายแหนง ผลงานที่ผัวทำได้ คือ พืชในไร่นางเป็นผู้ขาย ก็พยายามขายให้ได้ราคาพอสมควร

"รู้รอบคอบเก็บเชี่ยไม่เสียหาย
จะซื้อขายก็สันทัดไม่จัดจ้าน
ทั้งหุงต้มกินอยู่รู้ประมาณ
ผัวทำงานข้าวปลาหาสำรอง"

ต่อมานางได้ขอร้องให้เขาเลิกการประมง คงทำแต่งานไร่ด้านเดียว ด้วยผลของการปฏิบัติอย่างดีของนาง ผลงานเพิ่มพูนขึ้นยิ่งกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก ทั้งนี้เพราะเขาไม่ต้องมากังวลกิจการทางบ้านเรือน ไม่ต้องเสียเวลา

คิดว่า งานทางบ้านเมียไม่ทำ เราจะต้องกลับไปทำเป็นต้น เขาทุ่มเทแรงกายแรงใจลงในการทำไร่อย่างจริงจัง ยามเสร็จงานบ้านแล้ว เมียก็ยังออกไปช่วยเล็กๆน้อยๆ เก็บผักหักฟืนนำมาบ้าน ยิ่งเป็นแรงใจให้เขามีกำลังในการทำงานยิ่งขึ้น พอกลับถึงบ้านตอนเย็นตอนค่ำ ก็มีทุกสิ่งทุกอย่างเตรียมไว้พร้อม น้ำอาบผ้าผลัด เสร็จแล้วก็มีสำรับมาเทียบให้ ด้วยประการต่างๆ เหล่านี้ เขาก็มีความสุข แม้จะเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าก็ได้พักเต็มที่ ไม่นานฐานะก็ได้กระเตื้องขึ้น มีทรัพย์สินเงินทองมองมูลขึ้นกว่าเดิม

นางได้บอกกับผัวให้ฝึกตน เพื่อจะได้เข้ารับราชการเป็นคนใกล้ชิดพระราชา ผ่อนความกรากกรำ แต่การจะเป็นข้าราชการนั้นต้องมีศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงจะเป็นได้ ฉนั้นในฐานะที่เป็นชาวไร่ นางให้ผัวของนางหัดวิ่งทุกๆเช้า ขั้นแรกให้วิ่งตัวเปล่าบ้าง จนกระทั่งเร็วทันม้าที่วิ่งเร็ว แล้วนางก็ให้ผัวเอากำไลตะกั่วใส่ข้อเท้าแล้วก็ให้หัดวิ่ง จนมีความเร็วเท่ากับวิ่งเท้าเปล่า แล้วก็เพิ่ม

น้ำหนักกำไลขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึงหนึ่งหาบ เขาก็วิ่งได้เท่ากับวิ่งตัวเปล่า เมื่อถอดกำไล จึงวิ่งได้เหมือนลมพัดทีเดียว ต่อจากนั้นก็หัดความอดทน จนอยู่ตัว นางก็พาเข้าไปหานายม้าของพระราชาให้รับผัวเข้าเป็นข้าราชการ แผนกวิ่งตามม้าทรงเวลาประพาส นายม้าก็รับไว้ตามประสงค์

อยู่มาวันหนึ่งพระราชาเสด็จประพาสป่าเพื่อล่าเนื้อ พร้อมด้วยอำมาตย์ราชบริพาร ทรงให้ล้อมเนื้อสมันตัวหนึ่งไว้มีรับสั่งว่าถ้าเนื้อออกทางด้านใคร จะทรงลงอาญาแก่ผู้นั้น แล้วก็ให้ข้าราชบริพารล้อมเข้ามา เนื้อสมันซุ่มอยู่ในพุ่มไม้ มองหาทางเอาตัวรอด เห็นทางที่พระราชามีช่องพอจะเผ่นหนีได้ จึงเผ่นออกทางพระราชาแหวกวงล้อมออกไป พวกอำมาตย์ก็พากันหัวเราะ พระราชาทรงละอายพระทัย ทรงควบม้าตามเนื้อไป ชายผู้นั้นก็วิ่งกวดตามไปทันๆ กัน เนื้อสมันวิ่งเร็ว หลบหายไปในป่า พระราชาทรงตามไม่ทัน เหนื่อยมาก ก็เสด็จลงจากม้าทรงพักผ่อนใต้ร่มไทร ทรงหนุนตักของ

เขาต่างพระเขนย พลางตรัสว่าจะเล่านิทานให้แกฟัง แต่ครั้นบรรทมหลับไปเสียก่อนที่จะเล่า เทวดาที่รักษาต้นไทรคอยฟังนิทานไม่ได้ฟังก็โกรธพูดว่า จะให้ต้นไม้ล้มทับพระราชา ถ้ารอดไปได้ ก็จะให้ซุ้มประตูเมืองถล่มทับ ถ้ารอดชีวิตก็จะให้งูกัดในเวลาบรรทม ชายผู้นั้นได้ยินตลอด เมื่อพระราชาตื่นบรรทม เขาก็ทูลให้เร่งผีเท้าม้าออกไปโดยเร็ว พอพ้นร่มไทร ต้นไทรก็โค่น ตอนจะเข้าเมืองก็ทูลให้ควบม้าโดยเร็ว พอพ้นซุ้มก็พัง ตอนกลางคืนเขาอาสาเฝ้าห้องบรรทมของพระราชา ขอพระ-ขรรค์ไว้เป็นอาญาสิทธิ์ เขาก็ฆ่างูที่จะเข้ามากัดพระราชาเสีย เป็นที่โปรดปรานของพระราชาเป็นอย่างยิ่ง ได้รับพระราชทานบำเหน็จรางวัล ทั้งได้รับความไว้วางพระทัยให้เป็นมหาดเล็กคนสนิทไป

เรื่องที่นำมาเล่าในตอนนี้ แสดงถึงความดีของเมีย ถ้าเมียดีแล้ว ก็เท่ากับมีพันธานของชีวิตทางโลกอย่างดี จะก่อให้เกิดความสมบูรณ์ยิ่งๆ ขึ้น แม้ฐานะเดิมจะต่ำต้อย ก็จะกอบกู้ฐานะให้สูงส่งขึ้นได้ เช่นชาว

ประมงซึ่งได้เมียดีมา เป็นคู่ครอง ทำให้ค่อยเฟื่องฟูขึ้นโดย ลำดับจากชาวประมงมาเป็นชาวไร่ จากชาวไร่มาเป็น ข้าราชการโดยลำดับ ก็เพราะเมียส่งเสริมเป็นอันดีตลอด มา ด้วยจัดแจงการงานดี ส่งเคราะห์ญาติมิตรของผัวเมีย อันดี ไม่มีความคิดถึงชายอื่นเลย ทรัพย์สินที่ผัวหามา มอบให้นางก็เก็บรักษาไว้เป็นอันดี ขยันไม่เกียจคร้าน ในการงานทุก ๆ อย่าง เป็นที่อุ่นใจ เป็นที่วางใจของผัว ทำให้ผัวมีความสุข ไม่ต้องวิตกกังวลถึงงานบ้านงานเรือน ถึงเวลากินได้กิน ถึงเวลานอนได้นอน ถึงเวลาพักผ่อน ก็ได้พักเต็มที่ ไม่ต้องเดือดร้อนรำคาญ เมียดีย่อมรู้จัก การต่อผัวนั้นดีดังนี้แล

วิสาขาเป็นหญิงงามที่เรียกกันว่า เบญจกัลยาณี คือความงามครบ ๕ ประการ ผมดำเป็นมันเส้นละเอียด เวลาปล่อยสยายยาวถึงสะเอว มีปลายขอนขึ้น ถ้ารวบ ตอนต้นรัดไว้ จะแผ่ออกเหมือนกับนางนกยูงผึ่งงาม ขาว ปลั่งปราศจากไฝฝ้ากระ ไม่มีจุดด่างจุดดำเป็นตำหนิปรากฏ อยู่ที่ไหนเลย เนื้องาม การดูว่าเนื้องามนั้น คือดูความ

เปล่งปลั่งทั่วร่างกาย มีสายเลือดแล่นซับผิว เพิ่มความเปล่งปลั่ง ไม่ทำให้ผิวซีด หรือดูที่เหงือกซึ่งเป็นสีชมพูระเรื่อ กระดูกงาม คือฟันขัดสนิทแน่น ซี่ไม่เล็กไม่ใหญ่เรียบร้อยเป็นระเบียบ ไม่มีช่องห่างระหว่างซี่ปลายเสมอกันเหมือนระเบียบของไข่มุกที่วางเรียงกันไว้วยงาม เมื่อสมบูรณ์ด้วยความงาม ๕ ตำแหน่งแล้วก็แสดงว่ามีวัยงามด้วย แม้จะมีอายุมากมีบุตรมาก ก็งามไม่ตกเลยไม่มีส่วนใดของร่างกายที่จะปรากฏว่า เป็นคนแก่ นางวิสาขาเป็นหญิงมีบุญ ได้เกิดเป็นลูกเศรษฐี ซึ่งมีทรัพย์สมบัติเหลือล้น แต่ก็ไม่เหมือนลูกเศรษฐีอื่น ๆ ที่พกเงินไปโรงเรียนวันละหมื่นเช่นนั้นเลย เป็นหญิงที่อยู่ในโอวาทของพ่อแม่ เมื่อเป็นสาวได้เข้าพิธีอาวาหะมงคลกับลูกชายเศรษฐีเหมือนกัน ชายที่มีโชคได้นางเป็นคู่ครอง ชื่อนายปุณณวัฒนะ เป็นลูกของเศรษฐีชื่อมิคาระ ตระกูลทั้งสองนับถือศาสนากัน นางวิสาขานับถือพระพุทธศาสนาและเป็นพระโสดาบัน ส่วนตระกูลของมิคาระเศรษฐีนับถือนิครณถ์ เรื่องของการแต่งงาน ในสมัยนั้นก็ไม่

นิยมในเรื่องศาสนาเช่นเดียวกัน และก็ไม่พบว่ามีบังคับไว้ในที่ไหน ๆ แต่ถ้าเป็นผู้นับถือทางพระพุทธศาสนาไปแต่งงานกับผู้นับถือลัทธิอื่น นักบวชในลัทธินั้นมักจะรังเกียจ นางวิสาขาก็ถูกนักบวชพวกนิครณฑ์แสดงความรังเกียจเหมือนกัน เรื่องเกิดขึ้นตอนที่มิคาระเศรษฐีนิมนต์นักบวชนิครณฑ์ ซึ่งเป็นพวกเปลือยกายมาฉันที่บ้าน ให้คนไปบอกนางวิสาขา ซึ่งเป็นสะใภ้ใหม่มาทำบุญแก่พระอรหันต์ นางมาเห็นพวกนักบวชเหล่านั้นแล้วแสนละอายออกปากว่า "พระอรหันต์อะไรไม่นุ่งผ้า" แล้วไม่ยอมอยู่ กลับเรือนของนางเสีย พวกนักบวชเปลือยต่อว่ามิคาระเศรษฐีเป็นการใหญ่ ในฐานะที่รับสาวกของสมณโคดมเข้ามาไว้ในบ้าน ต่างบอกให้เศรษฐีไล่ออกไปเสีย แต่มิคาระเศรษฐีเห็นว่าเป็นเรื่องเล็ก ถ้าไล่ออกเพราะเหตุนี้ พ่อของนางวิสาขาจะติเตียนได้ ขอให้ระงับไว้ก่อน ถ้ามีเรื่องยิ่งกว่านี้ก็จะไล่ไปทันที เรื่องก็อันสงบไป

พวกนักบวชเปลือยกลับไปแล้ว เป็นเวลาอาหารของพ่อผัว นางวิสาขาก็มาคอยปรนนิบัติตามหน้าที่ ตอน

นิมพระเถระองค์หนึ่ง ถือการบิณฑบาตรเป็นกิจวัตร มายืนอยู่ที่ประตูบ้าน นางวิสาขาเห็นแล้ว ก็คิดว่าพ่อผัวคงไม่เห็น จึงเบี่ยงกายออกไปทางหนึ่งเพื่อให้พ่อผัวได้เห็น มิคาระเศรษฐีทำเป็นไม่เห็นก้มหน้าก้มตารับประทานอาหารเรื่อยไป นางวิสาขาเห็นเช่นนั้น ก็บอกพระเถระว่า "นิมนต์โปรดสัตว์ข้างหน้าเถิดเจ้าข้า พ่อผัวของดิฉันกำลังกินของเก่าอยู่" มิคาระเศรษฐีชะงักทันที วางมือจากการรับประทานอาหาร จ้องหน้านางวิสาขาด้วยแววตาถมึงทึง พลางประกาศิตว่า "ไปไสหัวไป" พลางเรียกคนมาพูดให้นางวิสาขาออกไปให้พ้นบ้าน แต่คนเหล่านั้นไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่ง ไม่มีใครกล้าแตะต้องกายของนางวิสาขา เพราะนางวิสาขาได้ยึดเหนี่ยวน้ำใจของพวกนั้นไว้หมดแล้ว เป็นคนของนางไปหมด จึงไม่มีใครทำตามคำบัญชา

นางวิสาขาเห็นเช่นนั้น ก็พูดกับพ่อผัวว่า ดิฉันมิใช่ทาสีเป็นลูกไม่มีพ่อมีแม่ และที่มาอยู่ในบ้านนี้ก็ไม่ใช่ถูกซื้อมา ดิฉันมาด้วยการสู่ขอของท่าน การที่จะขับไล่ดิฉันไปนั้น ควรจะมีเหตุผลสักหน่อย ทั้งนี้ดิฉันมา

อยู่ที่นี่เล่า ก็มิใช่คุณพ่อของดิฉันปล่อยมาตามลำพัง คุณพ่อได้มอบดิฉันไว้ในมือของนายประกัน ๔ นาย เพื่อจะได้รับวินิจฉัยการกระทำของดิฉันว่าผิดถูก สมควรไม่สมควรประการใดเถิญซิคะ เชิญเรียกนายประกันของดิฉันมาประชุมกัน พิจารณาการกระทำของดิฉันให้รู้ผิดรู้ถูกแล้วดิฉันจะไป"

มิคาระเศรษฐีเห็นว่านางพูดจามีเหตุผล ก็เชิญนายประกันของนางมาประชุม แล้วเอ่ยฟ้องว่า "นางวิสาขาพูดว่ากินมูตรกินคูถ" พวกนายประกันก็ซักถามนางวิสาขา ว่าเป็นความจริงเช่นนั้นหรือ "นางวิสาขาว่า" ดิฉันไม่ได้พูดเช่นนั้น ดิฉันพูดแต่เพียงว่ากินของเก่า ทั้งนี้เพราะว่าคุณพ่อ ท่านเห็นพระบิณฑบาตรมายืนอยู่หน้าบ้าน เห็นอยู่กับตา ท่านก็ทำเป็นไม่เห็นเสีย ไม่แยแสอะไรเลยทั้งๆ ที่ข้าวสุกทัพพีหนึ่ง ก็ไม่มากมายถึงกับจะทำให้ยากจน หรือล้นเปลืองจนหมดเนื้อหมดตัวก็หามิได้ แต่ท่านก็ไม่คิดจะบริจาค ดิฉันเห็นว่าที่เป็นเช่นนี้เพราะท่านไม่ต้องการจะทำบุญใหม่ ที่ท่านร่ำรวยมานี้เป็นผลของบุญเก่าส่งเสริมให้ทั้งนั้น ดิฉันถึงได้เรียนกับพระเถระ

ว่าพ่อผัวของดิฉันกำลังกินของเก่าอยู่ "ดิฉันมีความผิดอะไรในข้อนี้เล่าคะ"

พวกนายประกัน พิจารณาแล้วลงมติเป็นเอกฉันท์ว่า นางไม่มีความผิด จึงพูดกับมิคาระเศรษฐีว่า "ในเรื่องนี้ลูกสาวของเราไม่มีความผิดอะไร ท่านคิดมากไปเอง เมื่อท่านไม่ยอมทำบุญใหม่ ก็คือยังเก็บบุญเก่าอยู่นะซี ลูกของเราไม่ได้ว่าท่านกินของสกปรกเช่นนั้น ท่านจะว่าอย่างไร"

ท่านมิคาระเศรษฐีไม่ยอมจำนนเมื่อเห็นว่า "ข้อหาข้อแรกทำอะไรนางวิสาขาไม่ได้ ก็ตั้งข้อหาใหม่อีกข้อหนึ่งว่า "วันหนึ่งเวลาเที่ยงคืนนางพร้อมกับสาวใช้ของนาง พากันไปที่หลังบ้าน"

ข้อหาของพ่อผัวนี้เป็นเชิงให้เข้าใจว่า นางคงจะมีลับลมคมนัยอย่างไร ถึงได้ไปหลังบ้านในเวลาดึกดื่นเช่นนั้น คล้ายกับจะนัดกับใครให้มาพบหรืออย่างไร นายประกันทั้ง ๘ ฟังแล้วก็ถามนางว่า "ลูกทำเช่นนั้นจริงหรือ"

นางกิสาขาตอบว่า "คุณพ่อเจ้าขาดิฉันไปจริง แต่มิใช่ไปด้วยเหตุการณ์อย่างอื่น ที่ดิฉันต้องไปก็เนื่องมาจากนางพักซึ่งเป็นแม่ม้าอาชาไนยออกลูก ดิฉันก็คิดว่าการที่จะไปเป็นเรื่องสำคัญ ช่วยดูแลให้พวกทาสีทำการบริการแก่แม่ม้าและลูกของมันตามสมควร ดิฉันมีโทษอะไรในเรื่องนี้เล่าคะ"

นายประกันฟังเรื่องราวและเหตุผลแล้ว พูดกับท่านเศรษฐีว่า "ท่านขอรับลูกสาวของพวกผมกระทำกิจที่แม้แต่พวกทาสีในเรือนของท่านก็ไม่ยอมกระทำกัน ท่านเห็นเป็นโทษเป็นผิดอะไรในเรื่องนี้เล่าครับ"

หมดมลทินไปอีกข้อหนึ่ง ท่านมิคาระเศรษฐียังไม่ยอมลดละจะยกความผิดของนางให้ได้ จึงเอ่ยถึงเรื่องที่พ่อของนางสั่งสอน ในตอนที่จะส่งตัวมาว่า "ตอนที่นางจะมาที่นี่ พ่อของนางได้แอบสั่งสอนกันอย่างงุบงิบสองต่อสอง ว่าไฟในอย่านำออก ไฟนอกอย่านำเข้า ผู้ใดให้เรา พึงให้แก่ผู้นั้น ผู้ใดไม่ให้เรา ไม่พึงให้

แก่ผู้นั้น เขาจะให้หรือไม่ให้เราต้องให้ทั้งนั้น พึงนั่งให้สบาย พึงกินให้สบาย พึงนอนให้สบาย พึงบำเรอไฟ พึงนอบน้อมต่อเทวดาภายใน ที่เสียมสอนกันอย่างนั้น หมายความว่าอย่างไร

นายประกันทั้ง ๘ ให้นางอธิบายคลี่คลายความสงสัยของท่านเศรษฐี นางวิสาขาอธิบายว่าที่คุณพ่อสอนดีฉันนั้น มีความหมายดังต่อไปนี้ :-

ไฟในอย่านำออกนั้น หมายความว่า ถ้าเห็นความไม่ดีไม่งามของพ่อผัวแม่ผัว หรือของผัว อย่านำออกไปเที่ยวพูดในเรือนนั้น ๆ อัน เป็น ภายนอก บ้านเรือนตน ไฟนอกอย่านำเข้า หมายความว่าได้ยินใครนินทาว่าร้าย พ่อผัว แม่ผัว หรือผัว ก็อย่านำมาบอกแก่พ่อผัว เป็นต้น ผู้ใดให้เราพึงให้แก่ผู้นั้น หมายความว่า ใครยืมเครื่องมือเครื่องใช้ไปแล้ว นำมาส่งคืน คนเหล่านั้นควรให้ ผู้ใดไม่ให้ไม่ควรให้แก่ผู้นั้น หมายความว่าใครยืมไปแล้วไม่ส่ง ก็อย่าให้แก่ผู้นั้น เขาจะให้หรือ

ไม่ให้เราก็ต้องให้ทั้งนั้น หมายความว่าญาติมิตรที่ขัดสน คนเหล่านั้นจะให้คืนหรือไม่ให้ เราก็ต้องให้ พึงนั่งให้สบาย หมายความว่า ไม่ควรนั่งในที่ ๆ เห็นพ่อผัวหรือผัวแล้วต้องลุกขึ้น พึงกินให้สบาย หมายความว่า ไม่ควรกินก่อนพ่อผัวแม่ผัวและผัว พึงปรนนิบัติคนเหล่านั้นเสียก่อนแล้วจึงกินภายหลัง พึงนอนให้สบาย หมายความว่าไม่ควรขึ้นที่นอนก่อนพ่อผัวแม่ผัวและผัว ควรทำกิจที่จะต้องทำแก่คนเหล่านั้นก่อนแล้วนอนทีหลัง พึงบำเรอไฟ หมายความว่า ควรจะเห็นว่าพ่อผัวแม่ผัวและผัวเป็นดุจกองไฟใหญ่ หรือเหมือนพญางู ควรปฏิบัติอย่าให้ระคายเคือง จึงจะไม่ทำตนให้เดือดร้อน พึงนบนอบเทวดาภายใน หมายความว่า พึงเห็นว่าพ่อผัวและผัวเป็นประดุจเทวดาของตน คุณพ่อของดิฉันสอนดิฉันเช่นนั้นนะคะ"

นายประกันพังแล้วก็บอกกับท่านเศรษฐีว่า "ท่าน

ขอรับ ลูกสาวของผมมีความผิดอย่างไรครับ หรือยังมีโทษผิดร้ายข้ออื่น ๆ อีกอย่างไรครับ"

ท่านเศรษฐีหมดท่าก้มหน้านิ่ง ตอบไม่เต็มเสียง "ไม่มีอะไรอีก"

ขณะนายประกันถามท่านมิคาระเศรษฐีถึงข้อหาอื่นอีก ก็ได้รับตอบว่าไม่มี ทุกคนจึงพูดว่า "เมื่อไม่มีความผิด ก็จะขับไล่ออกไปจากเรือน เพราะอะไรเล่า" ทันใดนั้นนางวิสาขา ก็เอ่ยขึ้นว่า "คุณพ่อทั้งหลาย เจ้าขา ในตอนแรกดิฉันไม่ควรไปตามคำขับไล่ของพ่อผัว ก็เป็นการถูกต้อง เนื่องด้วยคุณพ่อของดิฉันได้มอบหมายดิฉันไว้ในมือของท่านทั้งหลาย เพื่อที่จะให้ชำระที่ผิดหรือไม่ผิดของดิฉัน บัดนี้เป็นที่รู้กันแล้วว่าดิฉันไม่มีความผิด คราวนี้ดิฉันไปได้แล้ว การไปของดิฉันเป็นการชอบแล้ว" พอพูดแล้วก็สั่งคนใช้ชายหญิงจัดเตรียมยวดยาน และเก็บข้าวของเตรียมตัวเพื่อเดินทางกลับบ้านทันที

ท่านมิคาระเศรษฐีร้อนตัว กลัวจะเกิดเรื่องเคือง ขุ่นกัน ระหว่างสกุล ก็ต้องขอพึ่งนายประกันแล้วพูดกับนางวิสาขาว่า "แม่คุณ ฉันพูดไปเพราะไม่ทราบจริง ๆ ยกโทษให้ฉันเถิดนะแม่นะ"

นางวิสาขาตอบว่า "คุณพ่อขา ดิฉันจะยกโทษให้คุณพ่อ แต่ขอให้คุณพ่อโปรดเห็นใจดิฉันว่า ดิฉันเป็นลูกสาวของสกุลที่เลื่อมใสมั่นคงในพระพุทธศาสนา พวกเราไม่เคยประพฤติเหินห่างจากภิกษุสงฆ์เลย ถ้าคุณพ่อจะอนุญาตให้ดิฉันได้ปรนนิบัติพระภิกษุสงฆ์ตามพอใจละก็ ดิฉันจะอยู่ ถ้าไม่อนุญาต ดิฉันก็ไม่อยู่"

ท่านมิคาระเศรษฐีกล่าวว่า "แม่คุณ เชิญเถอะแม่ เชิญปรนนิบัติพระสมณะของแม่ตามความพอใจเถิดอย่าไปเลย"

นางวิสาขาได้โอกาส ก็ยินดีปรีดาให้คนไปเชิญเสด็จพระพุทธเจ้ารับภัตตาหารในวันรุ่งขึ้นทันที นางก็จัดเตรียมภัตตาหาร จัดแจงปูลาดอาสนะไว้อย่างสมควร

กล่าวถึงพวกชีเปลือย พอได้ฟังข่าวว่าพระพุทธองค์จะเสด็จไปที่เรือนของท่านมิคาระเศรษฐี ก็ชวนกันไปนั่งล้อมเรือนของท่านมิคาระเศรษฐี เพื่อป้องกันมิให้ท่านไปพบกับพระพุทธองค์

ได้เวลาภิกขาจาร พระพุทธองค์ก็เสด็จไปที่เรือนของนางวิสาขา ประทับนั่งเหนือพุทธอาสน์ นางวิสาขาถวายน้ำทักษิณาแล้ว ให้คนไปเชิญพ่อผัวว่า "ข้กการะทุกอย่างเตรียมไว้เรียบร้อยแล้ว ขอเชิญคุณพ่อมาถวายข้กการะพระทศพลเถิด"

ท่านมิคาระเศรษฐีอยากไปเพื่อเอาใจลูกสะใภ้ แต่คณะชีเปลือยพากันขัดว่า "คฤหบดี ท่านอย่าเข้าไปใกล้พระสมณโคดม" ก็จนใจตอบไปว่า "ให้นางถวายข้กการะเองเถิด" นางวิสาขา ก็จัดการถวายภัตตาหาร ครั้นพระพุทธองค์เสวยเสร็จแล้ว ก็ส่งคนไปเชิญท่านมิคาระเศรษฐีให้มาฟังธรรมอีก

ท่านมิคาระเศรษฐีพูดว่า "ครั้นี้ต้องไป การไม่

ไปเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง" คณะชีเปลือยพากันพูดว่า "เมื่อจำเป็นต้องไปฟังธรรมของสมณโคดม ก็จงไปนั่งอยู่นอกม่าน" พูดแล้วก็พากันไปกั้นม่านเสีย ก่อนที่ท่านเศรษฐีจะไป ท่านมิคาระเศรษฐีก็ไปนั่งอยู่นอกม่านตามคำของคณะชีเปลือย

พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรม เริ่มต้นแสดงถึงเรื่องทาน ศีล และอานิสงส์ของทาน ศีล แล้วตรัสโทษของกามคุณ สุดท้ายตรัสอานิสงส์ในการปลีกตนออกจากกามคุณตามลำดับ ท่านมิคาระเศรษฐีฟังไปๆ ก็ยิ่งเห็นความของพระธรรมเทศนาแจ่มใส พอจบพระธรรมเทศนา ก็เกิดดวงตาเห็นธรรมดำรงในโสดาปัตติผล เพียบพร้อมด้วยศรัทธาอันมั่นคง หมดความสงสัยในพระรัตนตรัย เลิกม่านออกเดินไปหาลูกสะใภ้ ก้มตัวลงใช้ปากอมถันของนางวิสาขา พลางประกาศว่า "ลูกจงเป็นแม่ของฉันตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ปล่อยถันนางแล้วก็เดินไปซบศีรษะลงแทบพระบาทยุคลของพระพุทธองค์

กำพระบาทไว้ด้วยมือทั้งสอง และเกล็อกหน้าของตนอยู่กับพระบาท ประกาศนาม ๓ ครั้งว่า ข้าพระองค์มีชื่อว่า มิคาระ พระเจ้าข้า" แล้วกราบทูลว่า "ข้าพระองค์ไม่เคยรู้เลยว่า ให้ทานที่ไหนถึงจะมีผลมาก มามาน แล้ว พึงทราบวันนี้ เพราะอาศัยลูกสะใภ้ ข้าพระองค์พ้นจากทุกข์ในอบายทั้งหมดแล้ว ลูกสะใภ้ของข้าพระองค์มาสู่เรือนนี้ นางมาเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขของข้าพระองค์พระเจ้าข้า"

ต่อจากนั้น ท่านมิคาระเศรษฐี ก็ดำริว่า "แม่วิสาขามีอุปการะมากแก่เรา ต้องทำขวัญนาง เครื่องประดับมหาลดา ประสาธน์ ที่คุณพ่อของ นาง สร้าง ไว้นั้นหนักมาก จะประดับเสมอไปไม่ได้ เราจะทำให้สักชุดหนึ่ง เป็นขนาดเบา เพื่อจะประดับได้ตลอดทุกอิริยาบถ" คิดแล้วก็ให้ช่างทองทำให้ตามประสงค์ ครั้นสำเร็จแล้ว ก็นิมนต์พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธองค์เป็นประมุข มาฉันที่บ้าน อาบน้ำนางวิสาขาแล้ว ให้แต่งเครื่องประดับชุดนั้น ถวายบังคมพระศาสดา ฯ

หน้าที่ของเมียสถานสุดท้าย คือ ขยันไม่เกียจคร้าน ในการงานทั้งปวงสืบไป ได้กล่าวแล้วว่า การงานในบ้านนั้น เป็นงานหนักอยู่มาก และเป็นงานที่ต้องทำจำเจอยู่ทุก ๆ วัน น่าเบื่อหน่ายในตอนแรก ๆ

เมียนั้นหมายถึงหญิงที่ร่วมกินร่วมนอนกับชายเป็นคู่ครองของชาย ตามคำทางพระศาสนา เรียกว่าภรรยา แปลว่า หญิงที่ชายพึงเลี้ยง โดยประเภทกามสมชีว ที่พระพุทธเจ้าตรัสกับนางสุชาดาไว้ ร่วมได้ ๗ ประเภท คือ เมียเหมือนเพชฌฆาต ๑ เมียเหมือนโจร ๑ เมียเหมือนเจ้า ๑ เมียเหมือนแม่ ๑ เมียเหมือนเพื่อน ๑ เมียเหมือนน้อง ๑ เมียเหมือนทาสี ๑ รวม ๗ ประเภท ๓ ประเภทต้นเป็นเมียชั่ว ๔ ประเภทหลังเป็นเมียดี เป็นที่ประสงค์ของชาย ทั้งนี้เพราะเมื่อผัวกระทำหน้าที่ของตนต่อเมียแล้ว เมียชั่วจะไม่สนองเลย ไม่ยอมปฏิบัติหน้าที่ของเมีย จะสนองแต่ตำแหน่งเมียอย่างเดียวเท่านั้น ส่วนเมียดีนั้นตรงกันข้าม จะสนองต่อผัวด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของเมียอย่าง

สมบูรณ์ไม่บกพร่อง ตามที่พระพุทธองค์ทรงประกาศไว้ คือ :-

จัดแจงการงานดี หมายถึงการงานในบ้านในเรือน เกี่ยวกับการกินการอยู่ดูแลให้เรียบร้อย กะบั้นให้พอเหมาะพอดี ไม่มากไม่น้อย เป็นระเบียบสม่ำเสมอ ยามกินให้ได้กิน ยามนอนให้ได้นอน ยามพักผ่อนก็ให้ได้พักเต็มที่ ไม่ต้องวิตกกังวลในเรื่องงานบ้าน งานลูกไม่ใช่เช่น ลูกถ่าย ก็ปลุกพ่อมาเปลี่ยนผ้าอ้อมเป็นต้น

สงเคราะห์คนข้างเคียงดี หมายถึงบุคคลที่เป็นญาติ เป็นมิตรของผัว ไปหามาสู่กันฉันท์ญาติ ฉันท์มิตร ก็แสดงอัชยาศัยไมตรี โอภาปราศรัยให้ความสนิทสนม ไม่ทำให้ใครๆ ติผัวได้ว่า รักเมียเสียเพื่อน รักเมียลืมแม่ หรือหลงเมียจนไม่เอาพี่เอาน้อง

ไม่นอกใจผัว หมายถึงความจงรักภักดี ซื่อตรงต่อกัน เคารพยำเกรงเหมือนเทวดาประจำชีวิต ไม่เห็นชายอื่นใดดีกว่าผัวของตน ช่องว่างในหัวใจไม่มีเหลือไว้สำหรับจะคิดถึงชายอื่นอีกเลย

ขยันไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง หมายถึงการงานในบ้านนั่นเอง แต่เป็นงานที่ต้องกระทำจำเจตลอดเดือนตลอดปี ตักน้ำ หาฟืน หุงข้าว ซักผ้า เป็นต้น ต้องกระทำกันตลอดกาล ไม่เบื่อหน่ายคงกระทำด้วยถือว่าเป็นหน้าที่ของตน ไม่ทิ้งงานไว้แล้วไปเที่ยวกับคนโน้นคนนี้ ปากก็บ่นไปว่า ผ้ายังไม่ได้ซัก น้ำยังไม่ได้ตัก ฟืนยังไม่ได้หา เป็นต้น กระวีกระวาดกระทำให้เสร็จไปตามชนิดของงาน

เมียที่ดีย่อมปฏิบัติต่อผัวของตนตามหน้าที่ดังนี้ ได้กล่าวโดยย่อ ๆ เหล่านี้ เป็นผัวควรมอบความไว้วางใจให้เป็นแท้ และจะเป็นผู้ให้ความอบอุ่นแก่สกุลวงศ์ ทำให้อนาคตของครอบครัวแจ่มใส เมียที่ปฏิบัติตนได้เช่นนี้ ได้ชื่อว่าเป็นเมียแก้วของผู้ชาย เป็นยอดเมีย พระพุทธองค์ตรัสสรรเสริญไว้ว่า สุสฺสูสา เสฏฺฐา ภริยา เมียที่ปรนนิบัติดี เป็นยอดเมีย สามารถนำความสุขความเจริญมาสู่ครอบครัวของตน และสามารถจะครองใจของผัวได้ โบราณไทยเราท่านว่า เมียดีอาจชุ่นกเป็นนก

ชั้ไม้เป็นไม้ เพราะผัวย่อมมอบความไว้วางใจให้ทุกประการ หนักกว่านั้น บางทีอาจทำให้ผัวคล้อยตามได้ ดังที่สุนทรภู่นิพนธ์ไว้ในเรื่องพระอภัยมณีว่า

" เมื่อยามมัวผัวเหมือนขี้ผึ้งเคล้น
จะปั้นเป็นรูปอะไรก็ไม่ขัด
ปู่ว่าหอยพลอยว่าด้วยสารพัด
เพราะรู้กลปรนนิบัติช่างจัดแจง "

เมียเป็นบุคคลสำคัญในสังคมของมนุษย์สามารถบันดาลความสุข ความเจริญ ความมั่งคั่ง ความแจ่มใสให้แก่ครอบครัว

บุคคลทั้ง๕ คน คือ พ่อ แม่ ลูก และ ผัว เมียเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่ง ในสังคมมนุษย์ถ้าทุกคน ต่างรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเต็มที่

"พ่อแม่ ทำหน้าที่ของตน เลี้ยงลูกด้วยเมตตากรุณา ห้ามลูกไม่ให้กระทำความชั่ว ให้ลูกตั้งตนอยู่ในคุณงามความดี ให้ลูกได้ศึกษาศิลปวิทยา หาคู่ครองที่คู่ควรให้ และมอบทรัพย์สินให้ในสมัยที่สมควร

ลูกอยู่ในโอวาทของพ่อแม่ ไม่ดอกระด้าง เชื่อฟังถ้อยคำ มีกตัญญูกตเวที ท่านเลี้ยงตนมาแล้ว ก็เลี้ยงท่านตอบ ทำกิจของท่าน เห็นกิจของพ่อแม่สำคัญกว่ากิจของตน ดำรงวงศ์ตระกูลเป็นอันดี ไม่ทำความเสื่อมเสียมาสู่วงศ์ตระกูลของตน ทำตนให้เป็นที่ไว้วางใจของพ่อแม่ว่าจะเป็นทายาทที่เหมาะสม นับวันที่จะรับมอบมรดกสืบไป พ่อแม่ตายไปแล้ว ก็ทำบุญอุทิศให้ท่านตามกาลตามสมัย

ผัว ตกลงรับหญิงใดเป็นเมีย หรือได้เสียกับหญิงใด ไม่ทอดทิ้ง ยอมรับนับถือว่าหญิงนั้นเป็นเมียตน ไม่ดูหมิ่นดูแคลนว่าเมียยากจน หรือเป็นสกุลต่ำเป็นต้น คงรักใคร่ไม่จืดจาง ไม่หน่ายแหนง ไม่นอกใจเมีย ก่อนจะได้นางมาเป็นเมีย เช่นที่ว่า "ถ้าได้น้องมาเป็นคู่ พี่จะเลี้ยงดูไม่ให้อนาทรร้อนใจ ทั้งยามกินนอน พี่จะอาวรณ์อย่าได้หวั่นไหว ทรัพย์สินที่ที่อุตส่าห์หา จะมอบให้น้องรักษาเก็บไว้ กิจการในเรือนในเหย้า พี่จะมอบให้เจ้าเป็นใหญ่ ถ้าพี่ได้น้องมาเป็นคู่ชีวี จะไม่นึกถึง

สตรีคนใด พระอาทิตย์ประจำวัน พระจันทร์ประจำคืน ที่จะรักน้องให้ยั่งยืนไม่นอกอกนอกใจ" ดังนี้ก็ปฏิบัติให้ได้จริง

เมีย เมื่อตกลงปลงใจร่วมคู่กับชายใด ยอมรับชายใดเป็นใดเป็นผัวของตน เมื่อผัวได้ปฏิบัติหน้าที่ของผัวต่อตนแล้ว ก็จัดแจงการงานในเรื่องการอยู่การกินให้เรียบร้อย คนข้างเคียงของผัว พ่อผัวแม่ผัว และญาติมิตรของผัว สงเคราะห์ด้วยอัชยาศัยไมตรี ไม่คิดนอกใจผัว ไม่เห็นชายอื่นดีกว่าผัว เก็บงำทรัพย์สินที่ผัวหามามอบให้ไว้เป็นอันดี ขยันไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง หรือปฏิบัติตนตามบทนิพนธ์ซึ่งจำได้ว่าเป็นฝีพระโอษฐของเสด็จในกรม กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ จะทรงพระนิพนธ์ไว้ที่ไหนจำไม่ได้ จำได้แต่บทพระนิพนธ์ว่า

สนอบทรามมดามสะอาดโอ้ สอางองค์ พี่เอย
เหย้าย่อมออมโอ่ผจง จัดเกลี้ยง
เมียจนแต่กมลมง – คลร่วม รักพี่
งานหน่อยเงินหน่อยเลี้ยง ชีพยั้มริมสวรรค์ ฯ

ซึ่งมีความหมายเพียงสั้น ๆ ว่า พยายามทำกระท่อมให้เป็นวิมานเมืองสวรรค์ให้ได้

พ่อแม่ลูกผัวเมียทั้งห้านี้ ต่างปฏิบัติภารกิจของตน ๆ อย่างเต็มที่ ไม่บ่ายเบี่ยง ไม่บิดพริ้ว เป็นการกระทำความดีประการหนึ่ง เรียกว่ากระทำความดีอันเป็นหน้าที่ เรียกเป็นศัพท์ว่า กรณียธรรม ผู้บำเพ็ญกรณียธรรม ก็เป็นคนดีเป็นคนแก่วตามหน้าที่ คือเป็น พ่อแก่ว เป็นต้น ผู้ประพฤติตนเช่นนี้ ได้นามว่าผู้รักชาติพร้อมกันไป ตามนัยแห่งบทพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ว่า

"รักชาติกอบกรณีย์ แน่วไว้"

ผลที่จะพึงมีแก่บ้านเมืองนั้นยิ่งใหญ่ไพศาล ลูกไม่มีพ่อ ลูกที่ถูกทอดทิ้ง ลูกที่ถูกรีด ลูกอันธพาล จึงจอกสังคม ผัวไม่เลี้ยงเมีย เมียมาก เมียน้อย การฆ่าตัวตายเพราะอกหัก คนฆ่าคู่รักเพราะไม่ซื่อตรง การนอกใจกัน การคบชู้ ซึ่งรวมลงเป็นข้อความที่พูดกันในปัจจุบัน ความฟอนเฟะของสังคม ทั้งนี้จะไม่ปรากฏเลย

ถ้าองค์ประกอบทุก ๆ ส่วนของสังคมครอบครัวไทย คือ พ่อ แม่ ลูก ผัว เมีย ต่างเป็นพ่อแก้ว แม่แก้ว ลูกแก้ว ผัวแก้ว เมียแก้ว กันจริง ๆ แก้วทั้ง ๕ ดวงนี้ จะประดับเมืองไทยให้สวยสดงดงามปานใด และจะมีความร่มเย็นเป็นสุขขนาดไหน

ท่านผู้รักชาติรักบ้านเมือง ท่านเป็นองค์ประกอบส่วนใดของบ้านเมือง เป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นลูก เป็นผัว เป็นเมีย เชิญท่านนำแก้วมาประดับบ้านเมืองที่ท่านรักเถิด แก้วอยู่ในตนของท่านนั่นแหละ ไม่ต้องซื้อหาหยิบยืมใคร ประพฤติตนตามตำแหน่งหน้าที่ของแต่ละท่านให้สมบูรณ์ การปฏิบัตินั้น ๆ จะเท่ากันได้นำแก้วมาประดับบ้านเมืองที่ท่านรัก ทำเมืองไทยให้เป็นเมืองแก้วกันขึ้นมาเถิด อำนาจแห่งเมตตาความรักของ พ่อ แม่ ลูก และ ผัว เมีย นั้น พระเถระแต่ก่อนนิพนธ์เป็นคาถาว่า

"ปิยนฺติ ปา ปุตฺเต ปิโย ปโย จ สุปฺปิโย
เตสํ เมตฺตานุภาเวน จกฺกวตฺติกรํ ภเว"

พ่อแม่รักลูก ผัวรักเมีย เมียรักผัว ด้วยอำนาจเมตตาของคนเหล่านั้น พึงสร้างจักรรัตน์ได้

หมายความว่า พระเจ้าจักรพรรดิ์ ทรงมีแก้ว ๗ ประการ แต่บ้านเมืองใดมีเพียง พ่อแก้ว แม่แก้ว ลูกแก้ว ผัวแก้วและเมียแก้ว บ้านเมืองนั้นก็เหมือนเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ์ รวมความว่า แก้ว ๕ ดวงนี้ ทำเมืองให้เป็นเมืองแก้วได้แล ฯ

แก้คำผิด

หน้า	บรรทัด	คำผิด	แก้เป็น
๑๙	๓	พวา	ผวา
๒๕	๓	ปรุง	ปลง
๒๗	๑๖	ดัดดัน	กีดกัน
๒๙	๕	เรียนแบบ	เลียนแบบ
๒๙	๖	ถูก	ถึง
๒๙	๗	ถูกนแพ้	ถูกใแพ้
๓๐	๒	ไหน ๆ	ใคร ๆ
๓๒	๕	ส่วสี่	(ตัดออก)
๓๒	๖	มนุสิสานำ	มนุสฺสานำ
๓๓	๒	คนอบรม	การอบรม
๓๕	๓๐	ภาษาด้วย	ภาษาไทย
๓๖	๓๗	อนาถบัณฑิณ	อนาถบิณฑิก
๓๗	๑	,,	,,
๔๑	๓	คนดีด	การดีด
๔๑	๑๖	การที	กาลที
๔๒	๑๑	ขณะทำ	กระทำ
๔๔	๑	หน้าฝน	หนีฝน
๔๕	๒	อารมณ์	อาการ
๔๕	๗	พันธะ	ภัณฑะ

แก้คำผิด

หน้า	บรรทัด	คำผิด	แก้เป็น
๔๗	๑๑	โลก	โรค
๔๗	๑๒	,,	,,
๔๘	๑๑	หน้ารวมถึงคน	น่ารวมถึงการ
๔๘	๑๖	คนให้	การให้
๕๗	๙	นอกจะ	นอกจาก
๕๙	๑–๓	บทสรรเสริญ ฯลฯ ตื่นก็เป็นสุข	(ตัดออก)
๖๓	๑๐	ทดคทน	ทดแทน
๖๘	๕	พึงลูก	พึงดูก
๗๒	๑๒	ของครอบ	ของครอบครัว
๗๘	๑๗	วิชชา จรณสัมปนโน โสสุเสโว	วิชชาจรณสัมปนโน โส เสฏโว
๘๙	๙	ใย	ใบ
๙๘	๑๖	ตรงต้นข้าม	ตรงกันข้าม
๙๙	๑๓	กบตน	กับตน
๑๐๕	๑๕	ต่างกะ	ต่างก็
๑๑๐	๑๖	ความมุ่งหมาย	ความมุ่งหมาย
๑๑๑	๕	มอม	มอบ

แก้คำผิด

หน้า	บรรทัด	คำผิด	แก้เป็น
๑๑๓	๑๗	ส่ขอ	สู่ขอ
๑๑๖	๕	เอาเกียจคร้าน	เอาแต่เกียจคร้าน
๑๑๗	๓	คนหนึ่	คนหนึ่ง
๑๒๐	๑๓	เมื่อจะได้	เมื่อได้
๑๒๓	๑๕	มั้น	นั้น
๑๒๕	๑๑	แไปก่	ไปแก่
๑๒๗	๑๖	ในด้านใคร	ในด้านใคร่
๑๓๗	๕	ย่อมเบ้น	ย่อมเบื่น
๑๕๑	๘	ผั้ง	ผั้ง
๑๕๕	๑๕	กฎ	กฎ
๑๕๕	๗	ฉัดใจ	ฉัดใส่
๑๖๒	๑๗	อยาก	ยาก
๑๖๘	๑๓	นางใดโลกน้	นางใดในโลกน้
๑๗๙	๑๓	พ่น	ฟ่น
๑๘๓	๑	หน้า	น่า
๑๘๖	๑๑	รวม	ร่วม
๑๘๙	๑๐	ตลอดภาร	ตลอดกาล
๑๙๐	๑๓-๑๔	หมดเสียเสียก่อน	หมดเสียก่อน

แก้คำผิด

หน้า	บรรทัด	คำผิด	แก้เป็น
๑๙๓	๑๑	ซ่อนอยู่ถ้ำ	ซ่อนอยู่ในถ้ำ
๑๙๓	๓	จดจ่อ	จดจ่อ
๑๙๔	๒	ไม่	ได้
๑๙๕	๖	เป็นเสมอ	เป็นเสมือน
๑๙๗	๓	ออมลิบ	ดอมลิบ
๑๙๙	๕	ทำมา	นำมา
๑๙๙	๑๕	เลย ๆ	เฉย ๆ
๒๐๐	๓	รอบริบ	ดอมลิบ
๒๐๑	๑๑	ไม่ว่าต้อง	ไม่จำต้อง
๒๑๒	๒	เบ่อน	เบ้อน
๒๑๙	๑๕-๑๖	ก็อัน	ก็เป็นอัน
๒๒๙	๗	ของ าน	ของทาน
๒๓๓	๑๕	ภิริยา	ภิริยานำ
๒๓๕	๑๕	ทท	ทพ
๒๓๖	๒	ท	พ
๒๓๖	๕	เป็นใด	(ตัดออก)
๒๓๖	๑๒	โอฐ	โอษฐ์
๒๓๗	๑๐	น่วา	ท่วา
๒๓๙	๑๑	เท่ากัน	เท่ากับ